Editura pentru Literatură Universală

În Peripețiile lui Nikoletina Bursać, scriitorul iugoslav Branko Ćopić creează cu har poetic tipul viteazului partizan Nikola. Narațiunea, aparent lipsită de complexitate, limitîndu-se la perceperea vieții în planul evenimentului curent, se menține în cadrul unui umor sănătos. Robustețea personajului principal, un om simplu, inimos, oferă de fapt imaginea maselor de partizani care pe fronturile războiului au biruit treptat propriile prejudecăți, devenind o forță activă și conștientă a revoluției populare.

Lei 3,75

Branko Ćopić
Peripețiile lui Nikoletina Bursać

Branko Ćopić

Peripețiile lui Nikoletina Bursać

Colecția Meridiane

Coperta de *V. Socoliuc*

БРАНКО ЋОПИЋ
ДОЖИВЉАЈИ НИКОЛЕТИНЕ БУРСАЋА
Просвета — Београд

Branko Ćopić

Peripeţiile lui Nikoletina Bursać

Traducere de *M. Sevastos* şi *V. Vescu*

Editura pentru Literatură Universală

Bucureşti — 1965

Redactor responsabil : INNA CRISTEA
Tehnoredactor : AURICA IONESCU

Dat la cules 22.06 1965. Bun de tipar 12.07.1965. Apărut 1965 Tiraj 15.140 ex. broşate. Hîrtie tipar înalt ediţii mat tip B de 63 g/m2. Format 700×920/32. Coli editoriale 6,92. Coli tipar 6,5. A nr. 6626. C. Z. pentru bibliotecile mari 886.1. C. Z. pentru bibliotecile mici 886.1—31=R

Intreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918".
Str. Grigore Alexandrescu nr. 93—95
Bucureşti — R.P.R., Comanda 1084

Poet, nuvelist, romacier, Branko Ćopić este una dintre cele mai reprezentative figuri ale fenomenului literar iugoslav din zilele noastre.

S-a născut în 1915, într-o familie de ţărani ; după absolvirea liceului, a urmat cursurile Facultăţii de filozofie. Debutul său în literatură se înscrie în anii din preajma celui de al doilea război mondial (primele povestiri îi apar în 1936). În perioada de început a creaţiei, scriitorul zugrăveşte viaţa aspră a ţărănimii din patria sa, muntoasa Bosnie, pămînt locuit de neamuri de limbi şi credinţe diferite, fundalul unor contradicţii specifice, generate de condiţiile social-istorice ale unei ţări aflate în ajunul unor mari prefaceri.

Viforul războiului sfarmă norme de viaţă statornicite de veacuri, trezeşte din amorţire satul bosniac.

Angajat din 1941 în lupta de eliberare naţională a popoarelor Jugoslaviei, Ćopić urmăreşte îndeaproape, ca participant şi ca martor, forţa titanică, vitejia şi abnegaţia maselor populare în marea bătălie, ca şi procesul profund de transformare a psihologiei lor în evoluţia spre o conştiinţă umană superioară. Toate acestea scriitorul le

va descrie ulterior, după terminarea războiului, în opere de răsunet.

Povestirile sale întrunite în mai multe culegeri, romanele — *Străpungerea, Explozivul secret, A opta ofensivă* etc. — creează o bogată galerie de figuri contemporane: ţărani, partizani viteji, oameni cu destine tragice, personaje comice. Viziunea artistică a scriitorului, harul comic, limbajul suculent, de mare plasticitate, conferă operei lui Ćopić un loc de cinste pe scara valorilor literare consacrate.

În *Peripeţiile lui Nikoletina Bursać*, naraţiunea aparent lipsită de complexitate, limitîndu-se la perceperea vieţii în planul evenimentului curent, se menţine în cadrul unui umor sănătos. Vitalitatea, robusteţea personajului principal, bravul partizan Nikoletina Bursać, un om simplu, inimos, prins cu toate rădăcinile de viaţă, oferă de fapt imaginea sintetică a maselor de partizani care pe fronturile războiului au biruit treptat propriile prejudecăţi, devenind o forţă activă şi conştientă a revoluţiei populare.

PRIMA ÎNTÎLNIRE CU NIKOLETINA

(Amintiri din copilărie)

Pe Nikoletina [1] Bursać, partizanul viteaz, neîntrecut mitralior, iar mai tîrziu comandant de companie, iubit de toţi luptătorii, l-am cunoscut încă de pe vremea cînd nu era decît desculţul şi împieliţatul Nikolica [2] Bursać.

...Cea dintîi zi a mea de clasă în şcoala primară.

Într-o dimineaţă de toamnă, îmbrăcat ca de sărbătoare, am plecat la şcoală, însoţit de bunicul meu. Pe drum, chiar sub dealul lui Mihailić, ne ajunge din urmă în fugă un băieţoi deşirat, lung în picioare, cu o trăistuţă şcolărească clămpănindu-i în spate. Trece pe lîngă noi, ne aruncă un „neaţa" şi se avîntă la deal, zbenguindu-se.

— Hei, Nikolica, ia stai un pic! strigă după dînsul bunicul.

Băiatul se opreşte scurt, ca şi cum l-ar fi strunit cineva din hăţuri; se întoarce într-un picior şi cată întrebător, întîi la bunicul, apoi la mine.

[1] Augmentativ de la Nikola.
[2] Diminutiv de la Nikola.

— Nidžo[1], puiule, ai grijă de nepotul ăsta al meu. E încă mic şi plăpînd. Ia-l cu tine la şcoală şi vezi să nu-l încolţească vreun cîine ori să-l împungă vreo vită. Ce zici, dragă, vrei ?

— Vreau, de ce nu ? se învoieşte cu bunăvoinţă flăcăiaşul îmbrăcat cam la nimereală, şi începe să mă măsoare curios din creştet pînă-n tălpi. Pesemne prichindelul bălai cu fes roşu, după portul din Lika, şi cu opincuţe noi i se pare din cale-afară de dichisit. De aceea izbucneşte fără voie :

— Ian te uită la dînsul : parcă-i o mărgică !

— Păi de, el îi mărgica cea mai frumoasă a bunicului, şcolarul lui tata-mare ! încuviinţează cu mîndrie bătrînul şi mă povăţuieşte, îmbrăţişîndu-mă : De acuma, dragul moşului, să te ţii lipcă de băiatul ăsta. Să nu te dezlipeşti de dînsul.

Luîndu-mă în primire, Nikola îmi trage fesul pe urechea stîngă ; apoi mă cercetează, cîntărindu-mă din ochi :

— Uite aşa să porţi fesul, ca un adevărat flăcău !

— Flăcău sadea, bine zici ! adevereşte bunicul.

Chiar eu însumi, cînd simt fesul gîdilindu-mi urechea, mă gîndesc că asemenea flăcăiaş nu se mai află prin partea locului la nici un sobor bisericesc, ba poate nici printre jandarmi. Fesul pre-o ureche, ehei !

Dar abia pleacă bunicul, lăsîndu-mă singur în clasă, toată mîndria mea de flăcău se topeşte ca prin farmec. Cum sună de recreaţie, ies în

---

[1] Alt diminutiv de la Nikola.

curte şi acolo, ca mărgica pierdută a bunelului, mă lipesc de noul meu prieten, Nikola, elev în clasa a doua.

— Ştii să-ţi ascuţi creionul ? mă cercetează epitropul meu.

— Ştiu, m-a învăţat Beja.

— Dar ştii să-ţi legi şi să-ţi dezlegi nădragii ?

— Ştiu.

— Asta-i bine ! Dacă dă vreun băiat în tine, spune-mi mie, că-i ard eu una...

În drum spre casă, Nikola mă povăţuieşte :

— Scoate-ţi opincile şi bagă-le-n trăistuţă. E mai bine desculţ.

Îi urmez numaidecît sfatul ; iar el, pe cînd mă ajută să-mi îndes încălţămintea în trăistuţă, îmi spune ca un om mare :

— Trebuie să-ţi păstrezi opincile pentru la iarnă.

Datorită rolului de ocrotitor al meu, Nikola ajunse foarte repede unul de-ai casei. Văzîndu-l cum măsura sprinten ograda cu picioarele sale lungi, unchiul meu mormăi a mirare :

— Oare cum nu-şi rupe cotonoagele astea ?

O dată cu venirea lui Nikola în casa noastră tihnită, paşnică, se simţi suflul unei alte vieţi — suflul unei vieţi aspre. La joacă, în isprăvile noastre, şi chiar în treburile serioase, el nu mă rîzgîia, dar era totdeauna drept. Atunci simţii pentru întîia oară că „mărgica bunicului" n-avea totdeauna dreptate. Lumea, oamenii din juru-mi începură să pună stavile dorinţelor mele. Noroc

că aveam alături pe Nikolica, care m-a ajutat să înghit mai ușor cele dintîi hapuri ale vieții.

— Aha, așa-ți trebuie, de ce te legi de cățel cînd mănîncă? mă dojenea cu asprime Nikola. Acuma vezi că ți-a sfîșiat nădragii.

— Omoară-l! mă smiorcăiam eu.

— Singur ești vinovat. Ăsta-i un cățeluș bun, zglobiu. Dacă te-ar fi înșfăcat javra cea galbenă a lui Gliša, atunci i-aș fi croit cîteva cu ceatlăul.

Casa părintească a lui Nikola se afla în cătunul Vrgelj pitit drept sub munte. Cum nu se găsea o școală în apropiere, mama lui Nikola își trimisese băiatul la soră-sa, în satul nostru.

— Vezi, acolo-i satul meu, sub pata aceea gălbuie, îmi arătă într-un rînd Nikola îndepărtata coastă a muntelui. Uite, bagă bine de seamă, acolo, jos, sub pădure, îi casa mea. Uite-o pe mama, cară un braț de lemne. Uite-o și pe soră-mea, Jelka, cum alungă o vulpe cu mătura.

— Unde-i vulpea? îl întrebai cu naivitate, minunîndu-mă cum își poate vedea Nikola sora, mama, iar pe deasupra și vulpea, în vreme ce eu nu zăream nimic.

— Păi, cum naiba nu vezi? se prefăcu mirat Nikola. Dar bursucii dintre stînci? Nu-i vezi nici pe ei? Dar ursul acela, uite colo? Măi, tu pesemne nu vezi nimic.

— Dar ce, la tine acasă sînt urși?

— Cîți încă! Mișună! se înflăcără la culme băiatul; apoi, aducîndu-și parcă aminte de ceva, adăugă pe gînduri: În fiecare an, la culesul porumbului, ursul îi face maică-mi multe necazuri.

Cînd Maria, mama lui Nikola, rămăsese văduvă, copiii erau abia de-o șchioapă: Nikola încă nu împlinise cinci ani, iar Jelka mergea pe-al doilea.

— Ei, gospodarule, casa rămîne acum în grija ta, îi spunea băiatului maică-sa înainte de a pleca la muncă. Stai aici sub măr și leagăn-o pe soră-ta. Iar dacă s-o ivi neobrăzata ceea de vulpe, dă în ea cu ciomagul și țipă la dînsa din răsputeri.

Cum auzea zarvă și iureș printre orătănii, în spatele casei, băiatul părăsea leagănul și se repezea valvîrtej într-acolo. Abia apuca s-o zărească pe „cumătră", strecurîndu-se glonț printre ferigile rare, cu o găină în gură. Atunci micul paznic se oprea deznădăjduit, blestemînd hoața printre lacrimi fierbinți:

— Crăpare-ai, să te văd înecată, uite-așa! Las' că mai vii tu, mînca-te-ar boala!

Zdrobit și amărît, Nikola se întorcea la leagăn și se jeluia surorii sale:

— Iar a luat o pasăre. Și tu nu zici nimic, clipești doar din ochi.

Se spunea că vulpea ajunsese în cele din urmă atît de obraznică, încît puștiul se lupta cu dînsa pentru găină: paznicul trăgea într-o parte, iar vulpea — în alta. Destoinicul băiat începu să iasă învingător. Ciufulit și plin de praf, cu găina însîngerată în mîini, el striga triumfător în urma vulpii:

— Sîc, sîc! Nu ți-a mers. Nu mai pupi tu găină de la mine!

Această izbîndă cîştigată de dînsul în persoană, cu puterile sale, îi insuflă de timpuriu un mare curaj şi-l făcu să se uite în juru-i cu un aer de sfidare, părînd a zice :

— Vă ştiu eu ce poamă sînteţi ! De bună seamă aveţi de gînd să-mi şterpeliţi ceva.

În serile senine, către sfîrşitul verii, mama îşi punea zăbunul cel vechi al tatii, lua securea de pe trunchi şi-l chema pe băiat :

— Nikolica, mamă, ia-ţi cojocelul şi hai să mergem în porumbişte ca să-l pîndim pe hoţul acela.

— Care hoţ, mămucă ?

— Ursul ! Cum nu i-i ruşine ! Iar s-a apucat să ne dea tîrcoale la porumb.

Fetiţa rămînea acasă dormind, iar băiatul pleca împreună cu maică-sa în porumbiştea de sub pădure ; într-un colţ, aprindeau un foc şi se puneau la pîndă.

— Tîlharul naibii, cum nu-i crapă obrazul de ruşine, cînd ştie că-i vorba de porumbul unei văduve şi năpădeşte drept la noi, probozea ţăranca ursul ca pe-un om. De ce nu se duce la o gospodărie cu un bărbat în casă, ci vine aici, la un copil nevîrstnic şi la o femeie necăjită.

— Dar eu, mamă, nu-s bărbat ? întreba băieţandrul, tulburat de frumuseţea nopţii.

— Eşti, dragul mamei, dar un bărbat încă mic şi slăbuţ. Cînd ai să te faci însă mare, să-l văd atunci pe tîlharul de urs dacă i-o mai da mîna să se ivească în porumbiştea noastră.

— Ba şi acum, să se arate numai ! se burzuluia băiatul.

Şi aşa, din vorbă în vorbă, voinicul adormea în cele din urmă cu gîndul la viitoarea răfuială cu ursul, în timp ce mama Maria picotea de somn lîngă focuşorul care pîlpîia vesel, jucăuş, în noaptea pustie, la poalele muntelui...

Anii de şcoală petrecuţi în sat s-au mistuit repede, pe nesimţite, ca într-un vis. Nu mă dezmeticisem încă bine, cînd mă trezii în zgomotul oraşului Bihać, pe malurile rîului Una[1], care-mi susura sub fereastră în nopţile triste. Ajunsesem licean.

— Unde sînteţi, meleaguri de baştină ? Ai intrat ca-n pămînt, Nikola Bursać, ocrotitorul meu ?

Cu multe rînduri de lacrimi mi-am alinat dorul de meleagurile copilăriei (drept vorbind, nici nu-mi dau bine seama dacă mi l-am ogoit cu totul vreodată). Iar peste zece-doisprezece ani, chiar în pragul războiului, mă opreşte într-o bună zi, în piaţa oraşului Krupa, o namilă de flăcău, înalt şi vînjos, care mă mustră dînd din cap.

— Aha, va să zică, ai şters-o şi mi te-ai pitit undeva, ai ? Cine mi te-a ocrotit în anii ăştia, frăţioare, cînd nu m-ai avut alături pe mine, ia spune-mi ?

În aceeaşi clipă îl recunosc pe Nikola Bursać, pavăza mea de odinioară. Îmi sta înainte cunoscut şi răscunoscut, aspru şi drag, ca viaţa dură din ţinutul meu strămoşesc.

— Ce zici, Baja, de toate cîte se aud ? mă întreabă el cu voce joasă. Se zvoneşte că fiara îşi ascute colţii ca să năvălească şi peste noi.

[1] Principalul rîu din Bosnia, afluent al Savei.

Nikola îmi aduce aminte de veşnica lui hărţuială cu vulpea şi cu ursul ; iar în clipa cînd deschid gura, ca să-i răspund, cineva îl strigă :

— Nikoletina, hei, Nikoletina, ţi-a fugit purcelul !

Nikola tresare şi, fără să-mi mai spună ceva, dă năvală prin mulţime în urmărirea godacului.

Peste un an, înainte de atacul partizanilor asupra localităţii Bosanska Krupa, Nikoletina mă întîlneşte în Lunca lui Vignjević şi, reluînd firul vorbei, îşi revarsă amarul :

— Ţi-am spus eu încă de anul trecut că se pregătea fiara şi ne dădea tîrcoale. Iat-o c-a şi venit. Are Nikoletina nas pentru aşa ceva. A trecut el prin ciur şi prin dîrmon... Eh, văd că mi-i hărăzit să mă apăr toată viaţa, cînd de-o belea, cînd de alta !

PERIPEŢIILE LUI NIKOLETINA BURSAĆ

PRĂPĂD ŞI PROFEŢIE

Rezerviştii Nikoletina Bursać şi Jovica Jež rătăciră cîteva zile prin Doboj[1] şi prin satele învecinate, căutîndu-şi unitatea, la care fuseseră trimişi ; dar, cu tot zelul lor, nu izbutiseră să-i dea de urmă. Într-un loc li se spuse că nu nimeriseră la destinaţie. Din altă parte fură alungaţi, nici mai mult, nici mai puţin. Iar în al treilea loc, un vagmistru se uită chiorîş la dînşii şi strecură printre dinţi :

— Chiar pe voi vă aşteptam, ca să putem face defilarea. Bă, răcanilor, căraţi-vă de aici, că vă ia...

Unii îi îndrumară spre „compania javrelor din batalionul porcesc", alţii spre „regimentul bovin motorizat" sau către nişte unităţi asemănătoare. Iar un locotenent îi ameninţă chiar că-i împuşcă, numindu-i „başbuzuci sadea".

— Ian te uită, nene ! bombăni mătăhălosul Nikoletina, scărpinîndu-se după ceafă. Vii cu or-

---

[1] Oraş din Bosnia.

din de chemare și aștia te fac de basm. Oare ce-o fi însemnînd vorba asta : „bașbuzuci sadea" ?

— De unde să știu ? zise Jovica. N-am mai auzit-o pînă acuma. Să ne fi făcut răcute, javre, țopîrlani sau mai știu eu cum, ca să-și dea seama omul cum stă treaba. Dar așa... Aici nu-i lucru curat ! Oare vorba asta nu înseamnă cumva dezertori ?

Bietul Jovica stătea trist și gîrbovit, ca ciobanul care și-a pierdut turma și o caută în zadar, trăgînd cu urechea ca să prindă din depărtare un clinchet de talangă. Nikoletina, dimpotrivă, se făcuse foc și pară : îl luaseră de acasă, războiul era la doi pași, iar neisprăviții de aici se zăpăciseră și-și pierduseră cu totul capul. Să vezi ce-o să fie mai pe urmă !

În sfîrșit, după îndelungi rătăciri și căutări, amîndoi aflară întîmplător că unitatea lor era staționată tocmai în Travnik [1]. Ajunseră acolo într-o seară mohorîtă, pe ceață și lapoviță.

— De bine, de rău, acuma te simți oarecum la tine acasă, șuieră printre dinți Nikoletina, înecîndu-se pe întuneric cu o bucată de pîine lipicioasă. Mă mir numai cum de ne-au putut trimite tocmai în Doboj. Anapoda lucru !

— Numai unul Dumnezeu știe ! mormăi împăciuitor Jovica, fericit că are deasupra un acoperiș și că nu mai trebuie să umble pe drumuri și să bată la toate porțile. Ne-au trimis aici, și gata !

[1] Capitala Bosniei.

— Adică cum : gata ? Nu ți se pare că cineva încurcă aici ițele ?

— Ce să-i faci ! suspină Jovica, trudit și amărît, cuibărindu-se binișor în paie. Uite-așa, se mai găsesc cîte unii care se țin de asemenea trebușoare.

— Adică cum vine asta ? îi sări bîzdîcul lui Nikoletina. Va să zică unii ne sapă și încurcă ițele prin țară, iar tu zici numai : „Ce să-i faci" ?

— Păi ce să-i faci, de ! se sculă Jovica în capul oaselor, iar în glasul său răsună întrebător străvechea și amara neputință a țăranului. M-a întrebat vreodată cineva despre țară ? Mi-au cerut impozit, și cu asta — basta !

— Adevărat grăiești ! Nici nu ne-au întrebat, nici nu și-au plecat urechea la păsurile noastre.

— Încurcă ițele, zău că le încurcă ! bodogăni Jovica. Numai să nu se spargă toate în capul necăjitului de țăran.

Chiar a doua zi se vesti începutul războiului. Ofițerii începură să se foiască, să se strîngă în grupulețe și să șușotească între dînșii, uitînd cu totul de soldați. Rezerviștii primiră abia a doua zi cîte o uniformă ca vai de lume și o armă fără muniții.

— Puteam să-mi găsesc și singur o bîtă, și încă mai bună decît asta ! izbucni furios Nikoletina, înșfăcînd carabina de țeavă. Vai de războiul ăsta al nostru pe care am să-l fac !

De cîteva ori soldații se încolonară, dar primiră ordinul : „Pe loc repaos !" sau se împrăștiară, la ivirea avioanelor, prin rîpele și prin tu-

fişurile din împrejurimi, întorcîndu-se la cazarmă abia după căderea întunericului. În jurul soldaţilor începură să roiască nişte civili suspecţi : unii îi îndemnau să plece acasă, alţii îi luau în zeflemea — spuneau că totu-i pierdut, ameninţau, cereau arme... Nikoletina îi asculta cu silă, încruntat ; iar cînd un ins gălbejit, cu ochii verzi, întinse ca în glumă mîna spre arma lui, el se smuci într-o parte şi se stropşi la dînsul :

— Înapoi, ţivilule !

Jovica, cătrănit la faţă, ofta pe furiş şi se uita cu coada ochiului spre namila de camarad neciopIit care — după ce rămase o vreme mut şi încruntat — izbucni dintr-o dată :

— Nu-ţi spuneam că cineva încurcă iţele şi ne sapă ?! Uite, simt chiar sub talpa bocancilor cum scurmă şi rîmă fiara.

Jovica aruncă o căutătură încruntată la bocancii uriaşi, butucănoşi, ai lui Nikoletina şi bîigui cu spaimă :

— Mă, n-o fi chiar aşa !

— Cum ? Nu crezi ? îl înfruntă flăcăul jignit. Zău că ne sapă careva, scurmă pe dedesubt : mă furnică prin tălpi de mă apucă un fel de slăbiciune, o sfîrşeală... parcă nici n-aş mai fi ostaş, ci... ci... un orbete, un dezarmat, un prizonier...

— Asta-i cam aşa ! rosti peltic Jovica, încuviinţînd. Şi eu bag de seamă : simt parcă o strîngere de inimă.

— Da, da, o strîngere de inimă ! oftă mohorît flăcăul. La început îmi ziceam că, poate, m-o fi îmbolnăvit tainul ăsta cazon. Cînd colo, nu-i

asta — ci altăceva : ne sapă un diavol, muşcă din firul ierbii, ca viermele. Nici n-am văzut cum arată inamicul, dar mă simt încă de pe acuma, cum să spun, ca dat de cineva mai demult pe mîinile nemţilor.

— Chiar aşa-i ! se grăbi să adeverească Jovica. S-a pierdut omul cu firea. I se pare că neamţul l-a şi înşfăcat de guler.

După trei-patru zile trupa primi ceva muniţii şi se puse în mişcare. De două ori soldaţii debarcară din tren şi ocupară poziţii prin tufişurile de deasupra căii ferate ; apoi se adunară din nou şi îşi urmară drumul. În sfîrşit ostaşii o luară pe jos şi, după cale lungă, nemîncaţi şi morţi de oboseală, maseră la nişte colibe ciobăneşti, pe un podiş, în apropierea şoselei naţionale.

Trăgînd în piept mirosul cunoscut de cetină, de funingine şi de oi, Nikoletina dădu mîhnit din cap :

— Asta, dragă, nu seamănă a război. O întindem aşa, ne tot vîrîm în munţi, de parcă ne-am ascunde de inamic.

— Dumnezeu ştie, poate-i aşa cum zici tu ! recunoscu Jovica, sfîrşit de oboseală şi de nesomn.

Cum se crăpă de ziuă, se răspîndi zvonul că, în timpul nopţii, ofiţerii părăsiseră unitatea şi fugiseră nu se ştie unde. Soldaţii, rămaşi singuri, se foiau şi se frămîntau ; apoi se risipiră grupuri-grupuri, mistuindu-se în brădişul întunecos... Unii o luară pe jos, spre şosea.

— Ce-o mai fi şi asta, Jovica? întrebă Nikoletina, nebărbierit, buhăit la faţă, uitîndu-se crunt în juru-i. Visez sau vine ceva...

— Ba nu visezi de loc... A venit prăpădul.

— Ce fel de prăpăd?

— Se prăpădeşte ţara. Nu vezi?

— Ce să văd? Vai de mămulica mea! Văd numai că armata se destramă. Dar cum? Din ce pricină?

— Ei, Nidžo, Nidžo, mi se pare că tocmai din pricina pe care ai simţit-o demult, cum sapă şi scurmă sub bocancii tăi.

— Şi care a răzbătut acuma deasupra, îi întregi vorba Nikoletina. Uite cum se destramă armata, aruncă armele, împrăştie muniţia... Ascultă-mă pe mine, o să cădem prizonieri înainte de a trage un foc de armă. Cînd ai să te scoli, într-o bună dimineaţă, ai să vezi...

— Văd, văd foarte bine! Nu mai e nevoie să stărui... Asta-i dimineaţa de care vorbeai.

Amîndoi se urcară pe cocoaşa dezgolită a muntelui, chiar deasupra colibelor, închipuindu-şi că de acolo de sus vor putea vedea mai bine şi vor pricepe mai lesne ceea ce se petrece în jurul lor. Cel dintîi zvon, adus de vînt la urechile lor, fu un fel de zumzet îndepărtat, care creştea şi se apropia din ce în ce mai mult. Nikoletina îşi ciuli urechile; apoi păli dintr-o dată şi rămase cu ochii pironiţi în depărtare.

— Iată-i! bîigui el.

— Cine? De cine vorbeşti?

— Inamicul! Nemţii! Uite-i pe şosea, după cea dintîi cotitură.

Ca şi cum ar fi fost pus observator de către cineva, Nikoletina, tulburat, se întoarse să facă semn tovarăşilor din urmă că în zare apăruse inamicul. Se înturnă şi... rămase împietrit. În spatele lui nu era ţipenie de om. Cele de pe urmă grupuşoare de soldaţi se mai zăreau în depărtare, suind dealul ca nişte furnici. Cui să facă semn?

Zdrobiţi şi muţi, amîndoi flăcăii scrutară îndelung mişcarea din colţişorul de şosea, pe care se scurgeau trupe germane motorizate. Într-un tîrziu, Jovica izbuti să lege cu greu cîteva cuvinte:

— Nu ţi-am spus eu că se duce ţara de rîpă?!

— Se duce, se duce, încuviinţă pe gînduri Nikoletina, vrînd parcă să se convingă pe sine însuşi că acesta-i adevărul. Se prăpădeşte fără un foc de armă... Şi eu care credeam că numai jandarmii ar putea-o apăra cel puţin jumătate de an — aşa de mulţi erau.

Stăteau pe coama dealului singuri, pierduţi, ca nişte orfani. Zgribulit de frig, plouat parcă, Nikoletina îl întrebă deznădăjduit:

— Încotro s-o luăm?

— Cum încotro? Acasă! bolborosi Jovica.

— Mă, să ştii că bine te-ai gîndit! zîmbi trist Nikoletina. Iar eu văd că m-am prostit de tot de azi-dimineaţă; parcă n-aş avea şi eu o casă şi o ogradă. Văd pentru întîia oară prăpădul ţării şi nu-mi pot veni în fire.

Tăcu cîteva clipe, apoi adăugă, îngîndurat:

— De-ar trăi cel puţin răposatul bunicu-meu, Todor, ca să am cu cine mă sfătui. El a dăinuit

doar sub atîtea puteri : şi turcească, şi austriacă, şi... totuşi a ştiut să se descurce şi a rămas teafăr.

Necăjit, pierdut la faţă, Nikola îl privi pe Jovica şi icni :

— Ehei, lui i-a venit lesne, acelea erau puteri străine, iar noi am ajuns să vedem prăpădul patriei noastre, vai de mama care ne-a născut !

— Măcar de-am rămînea cu capul pe umeri ! rosti sfios Jovica.

— Capul ? Da ! Păi uite-l, îi aici ! se înviora Nikoletina. Iată-mi picioarele, şi mîinile, şi... Ia te uită în jurul tău, frate Jova. Aice-s şi munţii noştri, văile, pădurile, ogoarele...

Nikola îşi roti privirea împrejur, ca şi cum s-ar fi deşteptat dintr-un coşmar.

— Jova, măi frate-miu ! Vezi că nu s-a prăpădit ţara noastră... a noastră, a noastră — nu a acelora care vin pe vale. Bre, orice căţel, bre, îi mai tare şi mai sigur în coteţul lui, darămite omul !

— Dar-ar Dumnezeu !

— Va da, va da, n-ai nici o grijă ! Ascultă ce-ţi spune nătărăul din faţa ta : nemţii au venit la noi ca la paradă, dar cum or să plece — asta numai necuratul o ştie. Aşa a fost de cînd lumea.

Nikoletina îşi strînse buzele şi se ghemui tot, ca şi cum s-ar fi pregătit să facă o săritură uriaşă.

— Ascultă-mă, Jovica ! Jerpelitul de bunicu-meu i-a văzut şi pe turci, şi pe şvabi luîndu-şi tălpăşiţa. Pe toţi i-a petrecut şi a rămas viu, nevătămat... Şi zău că n-avea nici patruzeci de oca !

I-om tîrnosi cumva şi pe ăştia ; vom vedea noi ce-o să facem. Dar starea de astăzi nu va putea dăinui, orice s-ar spune ! Uite asta mi-o şopteşte o putere din pămîntul nostru de sub noi. Îmi pătrunde prin bocanci şi mă furnică prin tot trupul. Ascultă ce-ţi spun. Să mă scuipe toată lumea între ochi, dacă Nikoletina Bursać n-are să-şi încingă iarăşi centura ostăşească.

DOMN ŞI STĂPÎN

Pe Okanova Bukva, tabăra pestriţă şi gălăgioasă a răsculaţilor era în fierbere de cîteva zile. Se adunaseră acolo fel de fel de oameni : de la băieţandri cărora încă nu le mijise mustaţa pînă la bătrîni beşlegi care făceau de strajă noaptea în chip voluntar — că, oricum, tot n-aveau somn... După ce se potoli cumplitul tărăboi de la început al răzmeriţei, se statornici ceva care semăna cu un hotar şovăielnic, nesigur, între răsculaţi şi jalnicul stat al lui Pavelić [1].

În cele dintîi zile chiar, avu loc destrămarea taberei. Cei ce nu erau buni de luptă sau care se speriau de împuşcături începură să se retragă pe furiş în sate. Rămaseră o duzină de oameni înarmaţi care, împreună cu vreo treizeci de inşi fără arme, alcătuiau un fel de companie.

[1] Este vorba de aşa-zisul Stat Croat Independent, proclamat de către ocupanţii germano-italieni în 1941, după căderea vechiului stat iugoslav ; în fruntea acestui stat-marionetă a fost pus Ante Pavelić (1889—1959), conducătorul ustaşilor, organizaţie teroristă fascistă.

În curînd se află că la poalele muntelui luase fiinţă şi un comandament de detaşament. De acolo venea mereu cîte un om cu stea pe bonetă şi ţinea cuvîntări. Se numi un comandant, iar pe lîngă dînsul un ajutor, zis comisar. Astfel în mintea fiecărui partizan prinse rădăcini convingerea că se alcătuise o adevărată companie, care va trebui să poarte un război cum scrie la carte.

— Ei, leţilor, s-a isprăvit cu trîndăvia. Acum o să vedem ce vă poate pielea, le vorbea camarazilor de companie Nikoletina Bursać din Vrgelj, hojmalăul acela dintr-o bucată, care, în timpul celui dintîi atac al partizanilor asupra localităţii Budimlić, făcuse zob aparatul de radio din cazarma jandarmilor.

— Militărie-n regulă, Nidžo, război, zău aşa ! îi ţinea isonul cu îngrijorare vecinul său, Jovica Jež.

Noua companie primi botezul focului pe şoseaua ce duce la Budimlić. Aici se puse la cale o cursă şi se nimici, fără multă bătaie de cap, o întreagă sotnie de domobrani [1]. Nikoletina izbuti chiar să prindă doi ostaşi, pitiţi într-o văgăună, printre buruieni.

— Hai, ieşiţi de-acolo ! Ce şedeţi ca nişte cloşti pe ouă !

— Oho-ho, păi tu ai capturat doi prizonieri ! îl întîmpină bucuros comandantul companiei, în timp ce Nikoletina ieşea din lăstăriş cu domobranii săi.

[1] Aici, ostaşi din armata statului-marionetă al Croaţiei.

— Fugi încolo! Ce „capturat" ! se apără flăcăul. I-am găsit fără arme, colo în bălării.

— Unde, neunde, vorba-i că ai capturat prizonieri.

— Am capturat prizonieri? Poate nici nu-s ostaşi adevăraţi, ci doar nişte bieţi reformaţi de la Aprovizionare. Dacă aş spune că am capturat prizonieri, ar rîde toată compania. Şi bunul nume face mai mult decît un prizonier de război.

— Nu-mi prea vine a crede să nu fie soldaţi.

Se dovedi că amîndoi erau ostaşi în toată regula; iar Nikoletina căzu pe gînduri.

— Ian te uită. Asta se cheamă „a captura prizonieri". Şi eu care îmi închipuiam că trebuşoara asta nu merge aşa, cu una, cu două.

Întreaga companie dădu tîrcoale prizonierilor. Unii îi ameninţau. Cineva îl înşfăcă pe cel mai trupeş de-o ureche. Nikoletina se stropşi la dînsul:

— Ia mîna, leat, că nu-i de pe moşia lui tat-tu. Eu mi-am ferfeniţit nădragii umblînd după dînşii prin mărăcini.

Speriaţi, domobranii se strînseră în jurul noului lor stăpîn. Lui Nikola i se păru că acuma ei semănau încă şi mai mult cu două găini neroade şi rătăcite, pe care le prinsese ploaia departe de casă.

— Ascultă, bă, voi să executaţi numai ce vă ordon eu. Acuma eu sînt Domnul şi stăpînul vostru.

În tabără, sub un gard, Nikoletina se apucă să ia interogatoriul prizonierilor săi.

— Voi sînteţi chiar din armata adevărată a statului?

— Da, domnule!

— La noi nu-s domni! Şi flăcăul se uită chiorîş la dînşii. Domnii nu merg la război.

Văzîndu-i aşa de pierduţi şi de mototoliţi, Nikola îşi zise în sine:

„Ce fel de armată regulată o mai fi şi asta, care se lasă prinsă de un... de un..."

Nikoletina nu putu găsi cuvîntul potrivit. Căci soldat nu prea putea să-şi spună, neavînd nici măcar uniformă, nici arme ca lumea, şi nici un stat care să-i dea soldă.

De aceea el tăcu cîteva clipe; apoi urmă, îndreptîndu-se spre cei doi:

— Halal de asemenea stat, dacă soldaţii din armata lui se împrăştie ca vrăbiile la cel dintîi foc de armă. Între noi fie zis, măi fraţilor, ar trebui să vă fie oleacă şi ruşine.

— De cine? îşi holbă ochii mirat, prizonierul cel mai tînăr.

— Asta-i cam aşa. De cine să vă fie ruşine? se întrebă acum şi Nikola. Iată mie, să zicem, mi-ar fi ruşine de femeile şi de pruncii din satul meu, care şi-au pus nădejdile în mine ca într-un zid de cetate. Dar partizanii ăştialalţi? Ce? Pe dînşii i-au trimis cei de-acasă să se caţăre prin rîpele de aici şi să-şi rupă picioarele, umblînd după zăbăucul de Nikoletina Bursać? Mă, cine naiba v-a trimis peste noi?

— Am primit ordin, ridică din umeri prizonierul cel mai vîrstnic.

Deodată pe Nikoletina îl cuprinse mila de oamenii aceştia rătăciţi şi speriaţi, ţărani ca şi dînsul. Camarazii lui din aceeaşi companie le scoseseră uniformele şi le dăduseră în schimb zdrenţele lor, încît prizonierii semănau acum mai mult cu nişte vecini de-ai lui Nikoletina, băgaţi în *grosul* primăriei.

În timp ce Nikoletina era frămîntat de aceste gînduri, sosi un curier de la comandamentul detaşamentului cu un ordin ca prizonierii să fie duşi de urgenţă la comandament.

— Care prizonieri ? întrebă Nikoletina, mijindu-şi ochii.

— Ăştia doi de aici, răspunse flegmatic şi oarecum autoritar curierul.

— Ce drept are comandamentul asupra prizonierilor mei ? se răţoi Nikola. Dacă le trebuie prizonieri, n-au decît să-şi facă rost singuri. Ăştia sînt ai mei şi ai lui Dumnezeu.

— Las' că ai să-i trimiţi tu ! îl ameninţă cu răceală curierul, încredinţat că vine în numele unei autorităţi mai înalte.

— Ba n-am să-i trimit ! îl înfruntă Nikoletina. Pe ăştia i-am cîştigat eu în luptă şi pot să fac cu dînşii ce-mi place. Pot să-i tai, să-i jupoi şi să-i frig. Cine ce are cu asta ? Hei, prinşilor, sculaţi-vă în picioare !

Domobranii săriră arşi, palizi şi speriaţi.

— Drepţi ! comandă el.

Prizonierii înlemniră pe loc.

— La dreap-ta ! răcni tăios şi măsurat flăcăul ; apoi, după executarea comenzii, el îşi plecă puţin

urechea spre dînşii şi se încruntă întocmai ca un caporal din armata regulată. Slabă mişcare, băieţi ! N-am auzit ţăcănitul călcîielor !

— Păi sîntem desculţi, domnule ! se plînse cel mai vîrstnic. Ne-au descălţat ăştia de aici.

— Nu ştiu nimic, nu ştiu nimic ! i-o reteză Nikoletina. Culcaţi ! Drepţi ! Dezechiparea !

Văzînd că se îngroaşă gluma, prizonierii începură să se dezbrace încet, codindu-se ; iar cînd ei ajunseră la pantaloni, Nikoletina holbă ochii :

— Ce ? Vreţi să vă dezbrăcaţi chiar de tot ? Cum ? Aţi luat-o într-adins ?

— Într-adins, domnule ! Dacă ne-a venit şi nouă sorocul cel din urmă...

Nikoletina se trase un pas îndărăt şi o lăsă mai domol :

— Vorba ! Ce soroc ? Ce vă mai trece prin cap ? Hai, echiparea !

Cînd domobranii fură gata, flăcăul strigă către bucătarul companiei :

— Dă-le cîte o porţie dublă, ş-apoi să-i ducă băiatul ăsta la comandament. Vezi şi tu că, aşa cum o începusem, puteai să-ţi pierzi repede muşteriii.

După aceea flăcăul se întoarse spre curier şi grăi înţelepţeşte :

— Ei, ai văzut ? Pot să fac cu dînşii tot ce-mi place, dar nu vreau.

— Drept să-ţi spun, chiteam că s-a sfîrşit cu viaţa lor.

— Cum ? Chiar aşa arăt eu ? întrebă descumpănit Nikola. Ca un căpcăun, sau ce fel ? Tăcu

cîteva clipe, apoi urmă îngrijorat, şovăind : Vezi ce se întîmplă cînd dai în mîna cuiva toată puterea şi autoritatea ? Cîte nu-ţi trăsnesc prin cap ?! Să frigi, oameni, ian te uită ! Douzăcei şi cinci de ani nu mi-a trecut aşa ceva prin minte ; dar numai în jumătate de ceas de zapcilîc — i-am şmotrit pe bieţii oameni, i-am dezbrăcat, ba n-a lipsit mult să-i şi tai, să-i jupoi şi să-i frig... Ehe, Nidžo, taică, ai văzut, şoimule, cît de repede îţi poţi pierde mintea şi obrazul ?...

ALIAŢI NEOBIŞNUIŢI

De două zile, rafala mitralierelor şi focuri de armă răpăiau pe dealurile şi în crîngurile de la Crna-Voda. Ce-aţi ajuns rarişti şi huceaguri paşnice, sortite pentru behăitul leneş al oilor, pentru zbenguiala viţeilor, pentru clinchet de tălăngi şi viers de fluier ciobănesc !

— Ian te uită, Nikoletina, cum a turbat mesteacănişul cel mic, izbucni Jovica Jež, lungindu-şi a mirare chipul pămîntiu. Numai pocnete şi trosnete... Ai zice că acuşi-acuşi are să se spargă într-o sută de cioburi. Altădată numai ce veneam cu oile şi mă uitam cum freamătă mlădiţa de mesteacăn, că pe loc mă dobora somnul. Ptiu, de cîte ori nu m-au trezit strigătele pîndarului şi măciuca lui de corn.

— Ei, iacătă acum, leatule, ne-a deşteptat de-a binelea o măciucă de fier ! mormăi Nikoletina, culcat în dosul puştii-mitraliere. Să nu te mai încrezi nici în mlădiţe, nici în alte drăcii !... Eu nu mai privesc cu ochi buni nici vacile noastre obişnuite, pravoslavnice, că-mi aduc aminte de tancuri.

La început, atacase şi luptase în acest sector numai miliţia ustaşă, deşănţată şi zgomotoasă. Dar în urmă cu vreo două zile sosi şi ocupă poziţii o sotnie întreagă din armata regulată, legionari instruiţi în Germania. Se lămuriră lucrurile chiar din dimineaţa cînd începu lupta.

— Asta-i cu totul altăceva ! făcu Nikoletina, ciulindu-şi urechile la auzul celei dintîi salve, susţinute şi vijelioase. Ăştia au să ne zbîrlească o ţîră coama, zău aşa !

În ziua următoare, după amiază, două companii de partizani fură zvîrlite pînă sub munţi. Deodată lanţul de trăgători fu străbătut de o veste încurajatoare :

— A sosit muniţie de la comandament.

Pentru întîia oară în istoricul companiei, Nikoletina primea muniţii din afară. Acum unitatea lui parcă mai aducea a armată regulată, de stat...

În timp ce-şi umplea încărcătorul, Nikoletina aruncă o privire biruitoare asupra luptătorilor din grupa sa.

— Acuma, măi flăcăi, nu mai poate fi vorba de retragere. Acum, cînd am căpătat muniţie degeaba, am fi de pomină s-o luăm la sănătoasa cu asemenea încărcătură.

Sub şuierul gloanţelor inamice, partizanii ocupară o nouă poziţie. Trîntindu-se la pămînt între ferigile înalte, la adăpostul unei pietre mari, Nikoletina abia îşi trăgea sufletul din pricina sforţărilor. Îşi privi luptătorii din juru-i ; apoi îşi holbă deodată ochii, icnind cu uimire :

— Ian te uită, sîntem într-un cimitir !

— Ce-i ? Ce spui, frate ? tresări speriat Jovica, ajutorul său.

— Nu vezi ? Sîntem într-un cimitir, şi încă unul de-al nostru !

Jovica aruncă împrejur priviri temătoare. Văzu cruci de lemn, înnegrite, semănate ici-colo printre ferigile înalte, şi nişte pietre, înghebоşate printre buruieni, sau lespezi necioplite... Se aflau în vechiul cimitir al comunei lor, părăsit demult.

— Ce mai e şi asta, Nidžo ?

— Ce să fie ? Ne-au venit ajutoare de unde nu te aşteptai.

— Du-te la naiba ! Dracu să le... adică bunul Dumnezeu să le aibă în paza lui, murmură Jovica. Halal ajutoare — nişte răposaţi...

— Mă, drept să-ţi spun, mai mult temei pun pe dînşii, decît pe unii pe care-i ştiu eu, croncăni Nikoletina. Cel puţin ăştia n-au s-o ia la sănătoasa, cînd va începe legiunea să ne bombardeze.

— Mai ştii ! Dar lasă-i în plata lui Dumnezeu, rosti rar şi nesigur Jovica, pitulîndu-se ca o ciocîrlie într-o mică rovină.

De la o vreme inamicul tăcu. Folosind acest răgaz, Nikoletina încercă să se dumirească mai bine în ce parte a cimitirului se aflau. Deodată, tresări, privi cu luare-aminte piatra de mormînt din stînga, în spatele căreia şedea culcat Tanasije Bulj, înşfăcă puşca-mitralieră, făcu două salturi şi se lungi lîngă acesta. Tanasije, mirat, se întoarse pe o coastă.

— Ce-i ? De ce-ai venit aici ?

— Ăsta-i locul meu ; tu caută-ţi altul, rosti autoritar şi tăios Nikoletina.

— De unde ai mai scos-o ? Doar eu am ajuns aici cel dintîi.

— Hai, hai ! urmă nerăbdător Nidžo. Aici îi mormîntul bunicului meu Todor. N-am să ocup poziţie lîngă Durad Majkić, cînd la doi paşi de el am o rudă apropiată.

— Ian te uită la dînsul, împieliţatul, ce-a mai născocit ! rînji Tanasije. Ce ajutor are să-ţi poată da bunicu-tău, cînd banda inamică o să pornească din nou ?

— Are să-mi dea ajutor, ce crezi ? Cum îţi închipui că-i voi lăsa aşa de uşor să calce pe mormîntul bunicului ? Altminteri cred că tata-mare s-ar scula din groapă şi ar striga : „Ai şters-o, pui de lele ! Şi cînd mă gîndesc de cîte ori te-am purtat în cîrcă !“

— Dacă eşti aşa de inimos, de ce nu i-ai împrejmuit mormîntul : să nu calce peste el oile şi vitele ? Dacă ele îl pot călca, de ce n-ar face-o şi legiunea ?

— Ptiu ! Otravă ce eşti ! scuipă Nikoletina. Una vra să zică legiunea şi cu totul altăceva — preacinstitele dobitoace... Cînd o oaie blîndă paşte lîngă mormînt, sufletul bunicului se înveseleşte şi cîntă de bucurie. Iar dacă se apropie vreo vacă...

— Lasă-te, mă, de braşoave !

Se auzi dintre buruieni şi glasul lui Jovica :

— Hăp, Nidžo, să mă mut şi eu acolo, mai aproape de tine ?

— Hai, hai, aruncă-te mai încoace, la spatele cumetrei Stevanija.

— Care Stevanija ?

— Păi răposata cumătră Stevanija Dikić. Uite-o aici, lîngă piciorul meu stîng.

— Ei, drace, la naiba ! oftă Jovica, tîrîndu-se şi trăgînd după sine muniţia. Nici prin somn n-am visat că azi o să mă tupilez după nu ştiu ce cumătră Stevka.

— Ehei, ian te uită la dînsul ! Şi cam ce cusur găseşti tu cumetrei mele ? se holbă la el mitraliorul. Asta a fost o femeie iute ca argintul viu, săritoare, ca o scînteie...

— Mi-ajung scînteile de la legiunea inamică, cîrîi Jovica. Asta-mi mai lipseşte acum : s-o duc în cîrcă pe răposata cumătra-ta, Stevanija !

— Dacă nu ţi-i îndemînă lîngă ea, mută-te de partea cealaltă, după nenea Marko Sirikić.

Jovica zvîrli fără chef o aruncătură de ochi spre moviliţa de acolo, apoi rosti acru :

— Ba mai bine la cumătra ; dincolo-s mărăcini.

— Ian te uită ce piele de domnişoară !

Pe Tanasije Bulj, Nikoletina îl mută după un unchi al său, răposat. După ce moşmondi îndelung în spatele unei cruci de lemn, roasă de vreme, Tanasije glăsui :

— Puteaţi şi voi măcar să-i fi pus o piatră dreaptă pe mormînt. N-are omul după ce să se ascundă.

— De, dacă nu şi-ar fi băut toată averea înainte de a-şi da duhul...

Legiunea trecu la atac: pe o păşune, departe, în faţa cimitirului, se iviră întunecate siluete de soldaţi.

— Iată-i!

Nikoletina se zgîi trist la piatra sură de dinaintea sa şi mormăi cu voce joasă şi blîndă, apucînd puşca-mitralieră:

— Moş Todore, acuma astupă-ţi urechile!

Pămîntul se cutremură şi dudui sub cea dintîi rafală de mitralieră. În jurul mormîntului se auzea clinchet de tuburi trase. Se porni o răpăială de lîngă cumătra Stevanija şi de lîngă nenea Marko. Tot cimitirul parcă prinsese viaţă.

— Oho, am pregătit sătenilor noştri un parastas frumos, şugui Nikoletina, încălzit de salvele mitralierelor. Or să se trezească şi cei mai surzi de pe ceea lume.

Surprinşi de focul bine hrănit al partizanilor, legionarii şovăiră; apoi se mistuiră de pe cîmpul deschis şi coborîră într-o vîlcea. Nikoletina îşi şterse sudoarea fierbinte, schimbă încărcătorul şi făcu cu ochiul spre crucea bunicului:

— Ce zici, bunelule? Ai văzut cum au şters-o?

Linişte... Piatra sură, vîrstată cu dungi gălbui, tace îngîndurată. Rămîne mută şi moviliţa cea verde. Numai inima mitraliorului bate surd pe pămîntul dur, nisipos...

— Bunicuţule, te-ai cam bosumflat, după cum văd.

Nikoletina îşi întoarse capul şi începu să descifreze cu greu literele şterse:

„Aici odihneşte în pace Teodor Bursać"...

— Hm, „odihneşte în pace"! Pesemne de-aceea te-ai şi supărat. A naibii pace, cînd deasupra capului îţi răpăie salvele partizanilor.

Dinspre inamic se auziră iarăşi rafale de mitralieră. Desfăşuraţi în lanţ de trăgători, legionarii porniră din nou la atac pe toată linia. O răpăială şfichiui coroana părului păduret de la spatele lui Nikoletina. Jovica tuşi surd, lipindu-se şi mai tare de pămînt.

— Lipeşte-te bine de cumătră-mea şi fii fără grijă, îl îmbărbătă Nikoletina. De dînsa nici dracu n-a îndrăznit să se atingă cît a fost în viaţă.

Pe neaşteptate, compania de şoc a tineretului apăru în flancul inamicului. Atunci lanţul de legionari şovăi şi începu să se retragă. Peste întreaga poziţie izbucniră uralele partizanilor, care trecură la urmărirea duşmanului.

Ridicîndu-se în genunchi, Nikoletina mîngîie înduioşat ferigile culcate la pămînt de pe groapa bunicului.

— Îţi mulţumesc, tată-mare, că m-ai apărat azi aşa de bine. Văd că nu m-ai uitat nici pe lumea cealaltă.

Toată grupa era în picioare. Apucînd de mijloc puşca-mitralieră, Nikoletina îşi tufli una peste bonetă, ca să nu-i cadă din fugă, se pipăi la buzunar spre verificare, dacă mai avea lingura

la locul ei, şi făcu la dreapta şi la stînga cîteva plecăciuni către mormintele consătenilor săi :

— Iertaţi-ne, cumetri, prieteni şi vecini, că v-am tulburat liniştea. Noi ştim că aici este sfîntul cimitir, nu iarmarocul de la Banja Luka, unde se trage cu puşca în iepuri de tablă. Dar ce să facem ? Nevoia ne-a împins să vă luăm drept aliaţi. Vă mulţumim pentru ajutorul dat şi vă rugăm să ne iertaţi pentru gălăgia făcută, scumpi tovarăşi răposaţi !

LECŢIE DESPRE FRĂŢIE

După ce fu trimis la spital comisarul rănit, o tăcere mohorîtă puse stăpînire pe compania de partizani : fiecare se simţea nins şi plouat în acelaşi timp. Rîsul, glumele, cîntecele — totul se mistui ca prin farmec. Toţi plecau urechea în speranţa de a prinde semnalul de începere a glumelor şi a poznelor.

— Cine a spus că într-o companie face toate paralele un om de duh, înzestrat cu darul vorbirii ? se mira Nikoletina Bursać, loctiitorul comandantului, uitîndu-se la sfîrloagele din picioare, ca şi cum ar fi vrut ca şi ele să-i afle păsul.

Peste cîteva zile se răspîndi un zvon, precum că în locul fostului comisar va veni un musulman, unul Pirgo din Kozara, luptător viteaz vestit, despre care se zicea chiar un cîntec :

Nemţii n-au un ghenerar
Cum îi Pirgo comisar...

Auzind această ştire, Nikoletina îşi pierdu răsuflarea şi ochii i se făcură cît cepele.

— Pirgo ?! Cum, fraţilor, pentru numele lui Dumnezeu, un turc comisar ?

Cu chiu, cu vai, Nikoletina se împăcase oarecum cu gîndul că printre partizani se găsesc şi musulmani. Aflase că sosiseră vreo zece turci în batalionul său ; dar era adînc convins că toată povestea cu musulmanii nu era decît „teorie", şi că, în practică, „n-o să aibă parte de ghinionul ăsta", şi anume de a vedea lîngă dînsul şi vreun luptător musulman. Iar acum — ian te uită ! — nici mai mult, nici mai puţin, ne blagoslovesc cu un comisar musulman !

— Eu îmi zic că asta nu poate fi decît propagandă, căută Nikoletina să se liniştească. Au scornit-o, pesemne, afurisiţii ăştia de ţărani. Ce să le faci ? Nu le intră în cap frăţia, şi basta !

Şaga ţinu pînă cînd îl chemară pe Nikola la batalion, unde i se aduse oficial la cunoştinţă că le va sosi într-adevăr un nou comisar, musulmanul Pirgo.

— Dar de ce să-l trimită tocmai la noi, bătu-l-ar Dumnezeu ! rosti Nikoletina, luîndu-l gura pe dinainte. Au să rîdă de noi cîrjaliii din compania lui Čiča.

— Adică de ce să rîdă ? îl întrebă serios comisarul batalionului.

— Păi din pricina turcului... a musulmanului care ne vine comisar.

— E datoria voastră, a tovarăşilor de la conducere, să-i lămuriţi pe oameni. Uite, de pildă, tu ai putea să-ţi pregăteşti unitatea pentru a-l primi pe noul comisar.

— Dar de ce tocmai eu ? Doar comandantul nostru îi încă viu şi sănătos.

— Pe tine luptătorii te cunosc mai bine. Comandantul e un muncitor, un orăşean.

Pe Nikoletina îl trecură toate năduşelile.

— Hm, oare aşa ceva nu s-ar putea pune la cale şi fără mine ? Cînd am mai ţinut eu vreo cuvîntare ? Nu pot să scot nici două vorbe...

— Ia nu mai umbla cu fofîrlica ! Ştiu că ai papagal ! îi răspunse comisarul. Am auzit eu cum îţi pregăteşti partizanii pentru luptă.

— Păi îi beştelesc şi îi înjur, ca nu cumva să dea dosul vreunul. La asta mă pricep, dacă trebuie la o adică să fac pe cineva albie de porci.

— Vezi, vezi !

Nikoletina ridică din umeri :

— Cînd îi vorba de frăţie, nu merge înjurătura. E nevoie s-o iei pe departe, să baţi şaua...

— Ba dă-i drumul ca şi pînă acum, îl îmbărbătă comisarul. N-o mai lua pe departe, ci ardе-o de-aproape, drept la inimă. Aşa-i cel mai bine.

Nikoletina, îngrijorat la culme, se întoarse la companie. Acolo ce să vezi ? Dracul îi scoase în cale tocmai pe Jovica Jež, care şedea la uşa unui hambar, cîrpindu-şi un bocanc, şi se zgîia şugubăţ la Nikoletina. Pesemne mirosise licheaua cîte ceva din cele dezbătute la comandament şi nu mai putea de bucurie că Nikola ajunsese la strîmtoare. Cum de aflase aşa de repede secătura asta cocîrjată ?

— Ce te boldeşti la mine ca o bufniţă ? îl înfruntă Nikoletina. Parcă eşti o momîie.

— Sfinte Dumnezeule! bolborosi Jovica. Ce te-a apucat așa dintr-o dată?

— Știi tu bine ce! îi reteză vorba Nikoletina. Cine și-ar fi închipuit că ești o cutră?

Nikoletina se mistui în dosul hambarului, iar Jovica rămase uluit lîngă ușă, nepricepînd nimic.

— Ce i-o fi venit, bătu-l-ar toaca să-l bată! Parcă ar fi ieșit dintr-un viespar.

Nikoletina era mai cu seamă îngrijat că trebuia să vorbească înaintea comandantului. Cu ceilalți, țărani ca și dînsul, se descurcă el mult mai ușor. Le aruncă acolo cîteva vorbe, și gata! Cu comandantul însă se schimbă treaba: orășean, om citit...

Dar, tocmai cînd se afla în culmea deznădejdii, îi zîmbi pe neașteptate norocul: într-o dimineață, comandantul avu ședință la batalion.

— Acum ori niciodată! își luă Nidžo inima în dinți și, cum se hotărî, se simți cutremurat de fiori.

Pe atunci compania lua parte la blocada orașului, în partea de răsărit, pe un teren văluros, plin de șanțuri și de hîrtoape, semănat ici-colo cu cîte un pîlc de stejari răzleți. Din cînd în cînd ustașii trăgeau cu aruncătoarele de mine asupra dealurilor dimprejur. Cum auzeau șuierul obuzului, partizanii se zvîrleau în viroaga cea mai apropiată, lipindu-se de pămînt. Dinspre oraș, de unde se trăgea, patrulele înaintate ale partizanilor puteau auzi uneori cum răcnea cît îl ținea gura un anume Bécura, vestit în tot ținutul prin glasul său puternic.

— Ehei, partizani, uite încă o prospătură!

Țăranii scuipau de ciudă și se văicăreau:

— Nu mai e chip de trăit din pricina pacostei tunurilor turcești.

Nikoletina se hotărî să-și țină nefericita cuvîntare despre frăție chiar acolo, pe poziție. Încă de dimineață, pe dealul dimpotrivă al orașului, puse mîna pe Jovica și, luîndu-l mai la o parte, se proțăpi în fața lui.

— Ia, ascultă, mă Jovec! Ai văzut tu vreodată, în viața ta, cum se înfățișează o mireasă de la țară?

— D-apoi cum să nu văd!

— Atunci ciulește-ți bine urechile: azi, cînd am să țin o cuvîntare înaintea companiei, să stai și să privești țintă în jos, ca o fată cu cunună de lămîiță pe cap. Auzitu-m-ai? Ca o mireasă!

— Da de ce, frate?

— Iată de ce: îi destul să te zgîiești o dată la mine cu ochii ăștia blegi, ca să uit ce vreau să spun.

— Mă, ba mie are să-mi fie încă și mai frică ca nu cumva să dai cu oiștea în gard.

— Bine, bine! Iar lui Tanasije Bulj spune-i să plece chiar acuma în recunoaștere și să nu se întoarcă pînă la prînz.

Detașamentul era adunat într-o rovină largă, cam pe la mijlocul poziției. Cînd îl zăriră pe Nikoletina, urcîndu-se și așezîndu-se mai sus decît dînșii, aproape de gura rovinei, luptătorii își lungiră curioși gîturile.

— Ce-i? Ce vă boldiți așa ca la urs?

Rovina se umplu de un zumzet vesel. Nikoletina își roti privirea asupra flăcăilor și dădu

peste Jovica, cam la mijlocul celorlalţi, stînd cu ochii în pămînt.

— Ian te uită cum face pe mironosiţa, ca o fată-n casă din Seghedin! îşi zise, venindu-i în minte asemănarea pe care o făcea un sergent din vechea armată; şi deodată se simţi mai bătăios: parcă i se ridicase o piatră de pe inimă...

Nikola privi lung pe luptătorii tolăniţi peste ferigă, nişte flăcăi voinici şi zdraveni, fără griji; şi îi asemui cu nişte pierde-vară deşucheaţi, strînşi la adăpost, anume ca să-şi facă cu ochiul şi să rîdă de chinurile sale.

Lui Nikola îi scăpară fără voie cele dintîi cuvinte:

— Pierde-vară ce sînteţi, tîlharilor, să vă fie ruşine obrazului!

Luptătorii îşi ciuliră urechile. Dacă Nikoletina începe cu ocări şi cu sudalme, înseamnă că-i vorba de ceva foarte serios.

— Nu cumva pornim la atac asupra oraşului? şopti cineva la urechea lui Jovica, care nici nu se clinti de frica lui Nidžo.

— Nu mai trîndăviţi, mîrţoage afurisite! Vă tăvăliţi tot timpul prin buruieni şi vă zgîiţi la mine ca nişte popîndăi. Iar cînd vă întreabă omul ceva, pe loc vă piere piuitul. Ziceţi că nu-i aşa!

— Ce-o fi vrînd cu noi? se îngrijorară partizanii.

— Nu ştiţi altceva decît să bîrfiţi şi să înjuraţi pe bieţii noştri turci, urmă furios Nidžo. Auzi vorbă: turci! Dacă v-aş spune că ăştia nu-s turci, aţi rămînea ca viţelul la poarta nouă.

— Ian te uită, drace, ce-a mai născocit! izbucni un partizan luîndu-l gura pe dinainte.

Nikoletina parcă recunoscu vocea lui Tanasije Bulj. Gloaba naibii, îşi spuse în sine, care va să zică n-a plecat în recunoaştere. A mirosit pesemne că Nidžo avea de gînd să ţină o cuvîntare.

— Iată ce ageamii sînteţi! Se află printre voi şi unii flăcăi însuraţi, urmă să tune Nikola, simţindu-se în apele sale. Dar nimeni nu ştie că turcii nu-s turci, ci musulmani, fraţi de sînge şi de limbă cu noi, de aceeaşi credinţă, bătu-v-ar Dumnezeu de tolomaci!

— Aha! Aici ai vrut să ajungi! se dumiri unul.

— Da, da, fraţilor, ce vă miraţi? se răscrăcără şi mai tare Nidžo. A venit ordin chiar de la marele stat-major, precum că noi şi turc... adică musulmanii, sîntem fraţi; şi de aici înainte toată lumea trebuie să se supună fără să crîcnească.

— Măi, măi, drace!

— Drace, nedrace, asta-i! Şi Nikoletina ridică pumnul în sus, ameninţînd: Să mai aud pe vreunul că spune musulmanilor turci, c-apoi are să aibă de-a face cu mine!

N-apucă vorbitorul să-şi isprăvească cuvîntarea, cînd deasupra rovinei se auzi un şuier ascuţit, şi un obuz, trimis din oraş, explodă pe aproape, umplînd locul de fum. Nikoletina se zvîrli la pămînt, întinzîndu-se cît era de lung, şi înjură cu glas tare:

— Ian te uită, turcii, cristelniţa mamei lor de bandiţi! A simţit pesemne Bećura că vorbesc de frăţie.

Deasupra rovinei se împrăştie fumul iute al exploziei. Nikoletina se ridică de jos, îşi scutură pantalonii ; apoi, arătînd cu degetul spre oraş, îşi încheie astfel cuvîntarea :

— Măgari afurisiţi ce sînteţi, iată ce fac ăştia care-s împotriva frăţiei ! Pînă şi pe mine m-au făcut să latru ce nu trebuie. Şi acum... cine nu-i pentru frăţie, ia-ţi valea către tîrg, la ustaşi ! Pe-aici ţi-i drumul !

DRAGOSTE ŞI GELOZIE

Cu îndeplinirea hotărîrii comandantului Kosta — ca grupul de prizonieri italieni să fie distribuit şi cartiruit prin satele teritoriului liber pentru a munci spre a-şi cîştiga hrana — fu însărcinat comandantul de grupă Nikoletina Bursać.

— Să meargă Nikoletina, frate, cine altul decît dînsul ?

Nu era de închipuit ca o treabă aparte ca asta să se facă fără Nikoletina. Toată înfăţişarea lui, din cap pînă-n picioare, dovedea că fusese predestinat pentru asemenea îndeletniciri : boneta-i mare nici dracul nu ştia cu ce semăna, de nasul său uriaş să nu mai vorbim, ca şi de măntăluţa-i jerpelită şi de bocancii săi enormi... Cînd ţi se iveşte în faţa casei unul ca ăsta, ghiceşti numaidecît că el n-a venit de florile mărului, ci — Doamne păzeşte ! — îţi vor auzi urechile ceea ce nici în vis nu-i trece omului prin minte. De aceea n-ai să te miri nici de data asta, cînd Nikoletina are să ţi-o trîntească aşa, tam-nisam :

— Na, ţi-am adus un talian. Ţine-l !

După ce Nikoletina şi celălalt tovarăş din patrulă, zgribulitul Jovica Jež, luară în primire, cu numărătoare, cele şaptesprezece „şopîrle", se măsurară cu privirea unul pe altul.

— Ei, ce zici, Jovica ? I-ai numărat ca pe vite. Doamne fereşte de asemenea îndatorire ! Măcar de le-am şti numele, aş mai zice, pe cînd aşa...

Îi încolonară doi cîte doi. Al şaptesprezecelea, fără soţ, un om mărunţel şi prăpădit, sur ca un şoarece, se afla drept în coadă. Îţi dădeai seama că ghinionul se ţinuse scai de dînsul toată viaţa. Iată-l chiar acum, în coloană, fără de cineva alături, cu care să mai schimbe o vorbă.

Comandantul îi lămuri pe prizonieri, jumătate în limba spaniolă şi jumătate în italieneşte, unde vor fi duşi — ceea ce-i făcu veseli şi vorbăreţi. Îşi ştiau cel puţin soarta : scăpaseră cu viaţă ! Cît priveşte restul, se va descurca cătana la faţa locului, cum va da Dumnezeu...

Numai codaşul fără soţ păşea în tăcere privind pe gînduri feriga ruginită, rămasă de anul trecut pe marginea drumului. Uscată de soarele primăverii timpurii, ea îţi trezea amintiri triste din celălalt an, îndemnîndu-te să te gîndeşti la ziua de mîine, nevăzută, dar bănuită, care cine ştie ce pacoste va mai aduce.

Nikoletina se uită îngîndurat la spatele îngust al italianului din faţa sa şi rosti mai mult pentru sine :

— Păcat că nu ştiu talieneşte !

— Da ce nevoie ai de limba asta tîlhărească ? Nu cumva vrei să mănînci pisici ? îl înfruntă aspru Jovica, care se încruntă încă şi mai tare, luîndu-şi de-a binelea noul său rol, ca însoţitor de prizonieri.

— Mîţele nu se mănîncă cu limba, ci cu dinţii ! îl îndreptă binevoitor Nikoletina. Nu de alta, dar aş vrea să schimb două-trei vorbe cu prizonierul cel din urmă.

— Ce ţi-a mai trăsnit prin minte, bre, omule ? Să stai la taclale cu ocupantul ? îl măsură cu răceală Jovica.

— Eşti cam sucit în dimineaţa asta, se încruntă Nikoletina. Ce dracu ai ?

— Ba tu ce dracu ai ? îi întoarse întrebarea Jovica. Nu spuneai tot timpul că nici nu poţi să-i vezi în ochi pe talieni ?

— Întocmai !

— Atunci ce ţi-a venit aşa, dintr-o dată ?

— Eh, eh, eh ! făcu dojenitor Nikola. Una este talianul care vine în coloană de marş asupra poziţiilor noastre, secerîndu-ne din tancuri, şi cu totul altceva e prăpăditul ăsta de dinaintea noastră.

— Adică ăsta, cum s-ar zice, în ochii tăi nu-i ocupant ? îl săgetă cu o căutătură veninoasă Jovica.

— Ei, dacă şi ăsta e ocupant, atunci eu sînt vlădica din Banja Luka ! îşi bulbucă ochii Nikoletina. Nu-l vezi cum arată ?

— Îl văd. Şi ce-i cu asta ?

— Hm ! „Ce-i cu asta ?" Dacă ai avea şi tu un dram de minte, ţi-ai da seama că ăsta a fost mînat cu măciuca în Iugoslavia. Crezi că lui, aşa

cum arată, îi arde de ocupaţie ?! Lasă-te de asemenea scornituri !

— Mă, să ştii că ai ajuns o babă miloasă ! se strîmbă acru Jovica.

— Zici babă ? sări ars Nikoletina. Pentru tine-i babă unul care a secerat cu mitraliera, în faţa oraşului, un camion plin de „cămăşi negre" ? Babă — cel ce-a dezarmat fără nici un glonte o grupă de talieni, stînd în zăpadă pînă la brîu ? Şi tot unei babe o rachetă talienească i-a aprins fundul nădragilor ?

— Ian te uită cum te zborşeşti degeaba ! căută să-l domolească Jovica. Eu îţi vorbeam numai despre cel de aici.

— Şi eu îţi spun despre ăsta de aici ! se răsti Nikoletina şi, ridicîndu-şi pînă la brîu mantăluţa zdrenţăroasă, îşi arătă pantalonii. Turul lat avea cusut un petec din alt material, pe care era scris cu litere roşii de tipar : *Tiger, trade mark* [1]. Iacătă, vezi ?

— Ce să văd ? Parcă eu ştiu talieneşte ? Nu cumva ţi-ai pus pe fund o lozincă fascistă ?!

— Poate să fie şi asta. N-am avut la îndemînă un petec mai bun, mîrîi ceva mai potolit Nikoletina. Nu de alta, dar poţi să vezi negru pe alb că mi-am pus izmenele pe lozinca cotropitorilor.

Văzîndu-i pe partizani cum se ciorovăiau cu aprindere şi se tot uitau la el, italianul de dinaintea lor se nelinişti. Nikoletina îşi dădu seama şi îl bătu binevoitor pe umăr :

[1] Tigru, marcă de fabrică (engl.).

— Nu te înfricoşa, leatule ! Nidžo nu-i dintre aceia care-i obidesc pe sărmani.

Italianul ciripi ceva pe limba lui. Nikoletina însă clătină din cap :

— Hara-bara, nu te pricep de loc, omule ! Mai întîi să-mi spui cum te cheamă. Mă-nţelegi ? Care ţi-i numele ? Cu celelalte o să ne descurcăm mai uşor.

Soldatul prizonier îşi desfăcu larg braţele în lături şi ridică din umeri în semn că nu înţelege nimic.

— Ian te uită, drace ! izbucni partizanul. Ascultă : eu sînt Nikola Bursać. Nikola, auzi tu ? Iar ăsta-i Jovica, Jovica. Dar tu ?...

Nikoletina arătă cu degetul spre sine, spre Jovica şi spre italian. Repetă numele şi întrebă iarăşi :

— Nikola, Jovica... Dar tu ?

— A-a-a ! înţelese italianul şi faţa i se întinse într-un zîmbet. Niccolò, Niccolò — se bătu pe piept.

— Cum ? Şi tu eşti Nikola ? izbucni vesel Nikoletina. Tizul meu ! De ce nu mi-ai spus de la început ? Ai văzut minune, Jovica ? Mi-am găsit un tiz.

— Ca să vezi... zîmbi Jovica.

— Da, da, un tiz ! Ce crezi tu ?! se umflă în pene comandantul de grupă. O ţineai una şi bună : ocupant, fascist ! Cum poate fi el un cotropitor ?

— Scuipă-ţi în sîn ! îl sfătui serios Jovica.

— N-ai nici o grijă, leatule ! Crezi că tocmai tizul meu mi-o fi aprins turul nădragilor cu racheta ? Peste putinţă !

Pînă după prînz Nikoletina îi distribui pe toţi italienii. Rămase nerepartizat numai cel fără pereche, Niccolò. Nimeni nu se repezea să-l ia. Dar nici Nikoletina nu se îndura să-l cedeze cuiva.

— Ce facem cu tizul tău ? îl întrebă în cele din urmă Jovica, măsurîndu-l înăcrit şi oarecum înciudat pe italian, fiindcă năpăstuitul acesta semăna pe deasupra cu dînsul.

— Ehei, nu-l dau eu pe mîna oricui, răspunse cu glas cîntat Nikola. Îl duc drept la mătuşă-mea, Ružica.

— Bine, fă ce vrei cu el ! Cu tine îi greu să mă înţeleg azi.

Nikoletina aproape nici nu-l asculta. Îl privea cu un aer ocrotitor, îndrăgostit parcă, pe soldăţelul amărît, aproape un băieţandru. La nevoie ar fi fost gata să se certe, să se ia la trîntă, să se bată pentru dînsul. Ar fi pus chiar mîna pe mitralieră, de-ar fi trebuit.

— Ei, macaronarule, Nikolica ! Are să te ducă tizul tău la mătuşa Ružica, unde ai să trăieşti ca în sînul lui Avraam.

Partizanul îl luă pe prizonier de după umeri şi amîndoi mergeau aşa peste podiş, ca doi vechi cunoscuţi, ca doi prieteni — unul mai în vîrstă, iar altul mai tînăr, unul protector, celălalt ocrotit. Jovica îi privea chiorîş, cu gelozie.

— Jovica, Jovica, ian te uită cum rîde şmecherul. Numai nu vorbeşte...

La aceste izbucniri prietenoase ale lui Nikola faţă de prizonier, Jovica doar îşi răsucea nervos cureaua armei şi bodogănea fără chef :

— Iată-mă-s ! Chiar nu mai pot de încîntare că rîde fascistul !

Fără măcar să audă zeflemeaua lui Jovica, Nikoletina urmă :

— Uite, prizonierul a şi început să povestească. Eh, ce ţi-e şi cu omul ! Talian sau flăcău de-al nostru — totuna-i... Ia ascultă-l cum vorbeşte, Jovica !

— De ce nu-l pui să-ţi citească şi vorbirea de pe turul nădragilor ? îi aruncă Jovica în faţă un răspuns răutăcios. Pesemne se pricepe la aşa ceva.

Nikola nu băgă în seamă nici această săgeată răutăcioasă, care trecu pe lîngă urechile sale. Cufundat în admiraţia protejatului său, el îl asculta şi-l privea, gîndindu-se că omul acesta de departe, de pe celălalt ţărm al mării, un străin pînă azi-dimineaţă, un om de altă lege şi alt neam, cu care nici nu te puteai înţelege, duşman de pe linia dimpotrivă, s-a prefăcut deodată, sub ochii săi, într-o făptură omenească, atît de apropiată sufleteşte de dînsul. I se părea că, din clipă în clipă, veneticul acesta va începe să vorbească în graiul limpede, atît de ştiut, al unui flăcăiaş întors acasă din străinătate.

Nikoletina îl lăsă pe prizonier la gospodăria mătuşe-si. Pirpiriul şi blîndul Niccolò rămase cu nerostite cuvinte de duioşie prietenească pe buzele sale subţiri. Iar comandantul de grupă, nemaiîncăpîndu-şi în piele de bucurie, plutea parcă pe deasupra podişului înverzit.

— Ai văzut, Jovane ?

Jovica păşea tăcut, ca şi cum n-ar fi auzit nimic. Nikoletina îl cuprinse scurt cu braţul de după

gît printr-un gest larg care voia parcă să îmbrăţişeze întregul Grmeč.

— Da grăieşte ceva, Jove! De ce stai aşa de pleoştit, mama ei de treabă!

Jovica pufni îmbufnat, îşi scutură de pe umeri braţul lui Nikola şi se feri într-o parte.

— Ce-i cu tine, Jovica?

— Ai pe cine îmbrăţişa. Du-te la fascistul tău.

— Vino-ţi în fire, Jovandeka! încercă să-l îmbuneze Nikola, desfăcîndu-şi braţele în lături, dar Jovica îi tăie vorba cu o voce răguşită:

— L-ai uitat pe Jovandeka, parcă nici n-ar fi fost. Acum ai prieteni mai buni.

— Ian te uită ce ţi s-a mai năzărit! rosti comandantul de grupă, mijindu-şi ochii, ca şi cum ar fi prins în nări, pe neaşteptate, o urmă îndoielnică. Te rîcîie la inimă, afurisitule, că-l proteguiesc pe băiatul acela sărman...

— Mă rîcîie, nu mă rîcîie, vorba-i că înaintea noastră se află o răscruce de drumuri: tu o iei pe unul, eu — pe celălalt... îl repezi Jovica cu o voce hotărîtă, neîngăduind nici un chip de împăcare. Fiecare dintre noi ştie să ajungă şi singur la comandament. De altfel nici n-am fost vreodată cine ştie ce prieteni. Dar a trecut totul, şi basta!

Jovica o luă pe cărarea din stînga şi, fără să se mai uite îndărăt, se pierdu în desiş. Nikoletina privi mohorît cum se legăna în urma prietenului său o crenguţă, atinsă în mers de dînsul; apoi îşi aruncă ochii în juru-i şi alungă cu mîna un fluture vineţiu care-i zbura drept pe sub nas.

— Fugi de-aici! Te pomeneşti că te-ai bosumflat şi tu din pricina talianului?

Fluturele neastîmpărat se întoarse peste cîteva clipe şi i se aşeză pe mînecă. Nikoletina îşi opri răsuflarea, cercetă cu duioşie aripile lungi ale fluturelui şi grăi către dînsul:

— Hai, hai, şezi fără grijă! Are Nikoletina loc şi pentru tine. Nu-s cărpănos ca spurcatul acela de Jovica al meu... Uf, cînd am să-l ajung din urmă, o să-l fac albie de porci. Să mă ia dracu, dacă am să-l iert, tovarăşe fluture!

RĂFUIALA CU DUMNEZEU

Nikoletina Bursać, comandantul grupei de partizani, dădu într-o seară pe acasă. Bătea cu degetele darabana pe masa din faţa ferestrei şi asculta încruntat spusele bătrînei sale mame :

— Fătul meu, să te ocrotească bunul Dumnezeu, iar Sfînta Duminecă să te ţină în viaţă, că eu m-oi descurca uşor...

Nikoletina nu răspunse nimic. Întinse tabachera în tăcere prizonierului italian, care de multă vreme locuia şi lucra la mama lui Nikola.

— Oare n-o da Cel-de-Sus să se sfîrşească mai repede războiul ?! zise bătrîna, privindu-l întrebător pe Nikoletina, care îşi fuma mai departe ţigara cu ochii ţintă într-un ungher.

Pe-o bancă lîngă dînsul, italianul mîngîia pisica, spunînd mereu :

— Dobro, dobro ! [1]

Dintre toate cuvintele noastre, italianul învăţase mai întîi cuvîntul „dobro". Iar mai pe urmă,

[1] Bine, bine ! (În limba sîrbo-croată.)

deşi ştia şi altele, se folosea mai în toate împrejurările de acesta, fiind sigur că aşa nu supăra pe nimeni. Astfel pentru dînsul era „dobro-dobro" şi cînd se stîrnea o furtună cu tunete, şi cînd i se aducea de mîncare, şi la mînat scroafa, şi cînd zbierau copiii pe uliţă...

Nikoletina nu mai putea de drag, urmărindu-l pe italian cum mîngîia pisica ; apoi întrebă pe un ton aparent serios :

— Da prizonierul tău, mamă... mănîncă pisici, sau asta-i numai aşa, o scornitură de propagandă ?

— Da de unde ! făcu un gest de mirare cu mîna bătrîna şi zîmbi spre italian. Cum s-ar putea ca un suflet de creştin să mănînce pisici, bată-te norocul să te bată ?!

— Dobro, dobro ! încuviinţă pentru orice împrejurare prizonierul şi zîmbi către amîndoi.

Nikoletina se încruntă din nou, tăcu un răstimp, mestecă ceva între dinţi. După aceea se înfundă mai bine în scaun şi tuşi. Mama, cu luare-aminte, ridică puţin capul de lîngă vatră şi aşteptă să vadă ce avea de spus flăcăul.

— Mamă, începu solemn Nikoletina şi lovi cu palma în masă. Să ştii că de azi înainte nu mai este Dumnezeu !

Uluită, bătrîna se sculă în picioare cu vătraiul în mînă. Nu-i venea să creadă că auzise bine.

— Ce-ai spus ?

— Că nu-i Dumnezeu, m-auzi ?

— Ce te-a pălit ? Şi mă rog, de cînd ?

— Chiar din ia-seară, să ştii !

Bătrîna îşi făcu semnul crucii şi oftă :

— De la cine ai auzit una ca asta, sărmănica de mine ?

— Am auzit la companie, de la comisar. Ni s-a spus deunăzi.

Bătrîna dădu din cap şi ţîţîi din limbă, ca şi cum ar fi căzut peste dînsa o mare pacoste.

— Atunci cine are să ne dea ploaie, dacă nu mai este Dumnezeu ?

— Nimeni. Ce ne trebuie ploaie ? răspunse îmbufnat flăcăul. Cînd ne vom elibera ţara, avem să arăm ogoarele cu *caractorul.* N-o să mai fie nevoie de ploaie.

— Oare ce-o mai fi fiind, Doamne, şi *caractorul* ăsta ?

— *Caractor*... este ceva aşa ca o maşină care merge singură, arînd dealurile şi văile.

— Vai de mine, fătul meu, fătul meu ! se jelui bătrîna, şi grăi către italian : Auzi ce spune, măi băiete !

— Dobro, dobro ! încuviinţă puţin speriat italianul, dîndu-şi seama că se dezbăteau lucruri serioase.

Nikoletina tuşi uşurel, ca să-şi încerce parcă ustensilele oratorice ; pe urmă trecu la atac :

— Auzi colo... Dumnezeu ! Unde l-ai văzut tu pe Dumnezeu, de crezi aşa într-însul ?

— Dar tu ai văzut *caractorul* tău, cu care te-ai şi apucat să ari dealurile şi văile ?

— Ne-a spus comisarul. Au auzit cincizeci de oameni.

— Şi eu l-am auzit pe Dumnezeu tunînd sus în ceruri : atunci aud toate ţările din Bosnia pînă

în Lika — nu numai cei cincizeci de oameni ai tăi. Ia spune-mi, cine fulgeră şi tună acolo sus, dacă nu Dumnezeu ?

Flăcăul se foi şi mormăi încurcat :

— Hm, tună ! Ce mă tot întrebi ? Doar nu sîntem la şcoală. Se ştie de ce tună.

— Atunci spune : de ce ? îl luă în răspăr bătrîna, simţind punctul slab al lui Nikoletina.

— Ce o tot ţii una şi bună ? bombăni flăcăul. Dacă vrei să ştii într-adins, am să-l întreb pe comisar şi ai să afli.

— Întreabă-l, întreabă-l ! prinse curaj mama şi îl luă în tărbacă. Dar cine ne-a făcut pe noi, odorul maicăi, dacă nu Dumnezeu ?

— Şi asta se ştie.

— La tine totul se ştie. Da dacă eşti aşa de mintos, spune-mi cine a făcut soarele, dacă nu Dumnezeu ?

Nikoletina îşi dădu seama că, urmînd mai departe convorbirea, s-ar fi încurcat urît de tot, de aceea făcu apel la argumentul autorităţii :

— Dumnezeu cu tine, mamă ! N-am născocit eu asta, ci se află în ordinul de zi pe comandamentul detaşamentului. Cînd comandamentul dispune că nu este Dumnezeu, nu-i — şi basta !

— Păi de ce nu spui aşa, zăbăucule, rosti împăciuitor bătrîna, trecîndu-i numaidecît toată supărarea

Bătrîna era de felul său din Lika, dintr-o familie de grăniceri, deprinşi din moşi-strămoşi să respecte armata şi ordinele militare. De-aceea nici ea n-avea nimic de zis împotriva dispoziţiei cu

privire la Cel-de-Sus. Dacă armata spune că nu este Dumnezeu, trebuie să asculţi : armata ştie doar ce face...

Împăcată cu soarta, mama se întoarse spre italian şi, ridicînd din umeri, spuse :

— Iacătă, talianule, cum stau lucrurile. Ai văzut ? Nu există. Aşa-i ordinul cazon şi n-ai ce-i face. Dumnezeu să ne apere pe noi şi casa noastră.

— Dobro, dobro ! adeveri străinul.

Nikoletina îşi răsuci între timp o nouă ţigară şi tăcea nemulţumit de demersul făcut. Drept vorbind, cu mîna pe inimă, trebuia să mărturisească : bătrîna îl cam băgase în cofă cu întrebările ei. Ar fi trebuit ca el să cunoască totul temeinic. Atunci ar fi putut răspunde cinstit. Dar, neştiind nimic, pe unde putea scoate cămaşa ? Pe cînd aşa, ce-a făcut ? A umblat şmechereşte cu fofîrlica, ca un laş : s-a pus la adăpostul autorităţii comandantului. Ce mai vitejie ! Dacă va proceda în acelaşi fel şi pe viitor, vîrînd în ochii oamenilor ordine militare, s-ar putea ca cineva să-l ridice pe Nikoletina la rangul de Dumnezeu, şi atunci cine ar îndrăzni să crîcnească, spunînd că nu-i aşa ?

Nikoletina chibzui adînc şi, dîndu-şi seama unde ar fi ajuns pe calea apucată cu puţin mai înainte, mormăi în barbă :

— Ei, nu te mai las în bobote, comisarule ! Să mă lămureşti mai înainte tu pe mine de ce tună şi de unde s-a iscat omul pe pămînt, ca şi multe alte drăcovenii de soiul ăsta ; cînd voi cunoaşte asemenea taine, am să mă descurc uşor cu Dumnezeu. Atunci am să le pot tălmăci şi bătrînei, iar

eu am să-mi dau seama dacă ai spus adevărul ori ba, în povestea cu Dumnezeu.

Se uită pe urmă la maică-sa şi încheie :

— Ian te uită la dînsa, ce de-a întrebări păcătoase îi vin în minte ! L-ar fi pus în cumpănă chiar pe comisarul politic al brigăzii, darmite pe mine, un oarecare comandant de grupă — cel mai mic cadru de conducere. Ei, mamă, mamă, habar n-am avut ce agitator are Dumnezeu în casa noastră !

MITRALIORUL CEL CU INIMA DE PORUMBEL

Într-o dimineaţă, prin cantonament străbătu o veste neobişnuită ; sosise în companie o tovarăşă, o sanitară.

— Ian te uită, drace ! croncăni Nikoletina, ca şi cum s-ar fi întîmplat cine ştie ce bucluc.

În companie se porni un du-te-vino neîntrerupt : în fiecare clipă trecea cîte unul pe lîngă cancelarie şi striga pe ferestruică :

— Mă, ce fată arătoasă, mînca-o-ar mama !

Prînzişorul se petrecu în grabă, într-o nelinişte sufletească. Îndată după aceea unii se împrăştiară prin tabără după brice, alţii se apucară să-şi cîrpească şi să-şi dea cu vacs bocancii. Nikoletina îi dojenea, bombănind :

— Cînd vă bate la cap comisarul să vă scuturaţi glodul de pe copite, nici nu vă sinchisiţi, dar cum s-a ivit fetişcana asta, v-aţi şi prăpădit cu firea. Ia te uită la dînşii !

Totuşi, trecînd prin dreptul unei ferestre, chiar el încercă să se oglindească şi, cînd îşi văzu în geam mutra blănită şi năsoasă, scuipă zicînd :

— Ptiu, da urît mă mai făcuşi, mamă ! Cu asemenea cap sînt bun de pus în cînepă, ca momîie de speriat păsările, nu să mă înfăţişez înaintea unei fete.

Pînă şi vecinul lui Nikola, modestul Jovica, se schimbase oarecum. Stătea în mijlocul curţii, lăut şi pieptănat, şi clipea a mirare ca picat din lună.

— Ce-i cu tine, Jovec ? Ce clipeşti ca o coţofană în steriţa vîntului ?

— Frumoasă zi, frate ! silabisi flăcăul.

— Frumoasă, frumoasă pentru întreaga companie, fire-ar de cap să-i fie, se răţoi pasămite Nikoletina, care nu putu scăpa nici el de-o anumită dispoziţie sărbătorească, ca-ntr-o încîntare, toate lucrurile din juru-i părîndu-i schimbate, mai frumoase decît de obicei.

În sfîrşit, cînd comisarul o scoase pe fată înaintea luptătorilor, ca să le-o prezinte, tuturor li se opri răsuflarea. Era oacheşă, înaltă, bine făcută, în uniformă din cap pînă-n picioare, cu revolver la şold şi cu o trusă sanitară, petrecută peste umăr. Se şi află că se trăgea din Bihać, absolvise cursul sanitar şi slujise o lună în compania renumitului Miloš Balać.

— Tii ! Cum i-a dat drumul Balać ? se miră cineva. Pentru una ca asta te duci şi la moarte, măi frate-miu !

Fata îşi plimbă o privire liniştită, prietenoasă, pe deasupra noilor săi tovarăşi. Lui Nikoletina însă i se păru că ea îi secerase pe toţi cu o singură rafală de mitralieră. Simţi cum îl şfichiuise şi pe dîn-

5—1084

sul, undeva, la mijlocul pieptului, tăindu-i răsuflarea pentru cîteva clipe. Poftim de mai trăieşte de acuma, dacă poţi!

Cînd comisarul o repartiză în grupa lui Nikoletina, acesta parcă nici n-auzi bine. Iar cînd fata cea zveltă intră în front chiar lîngă dînsul, el avu pentru o clipă impresia că se pogorîse pe pămînt viaţa aceea, „mai bună şi mai fericită", de care le vorbise comisarul.

— Mai zi că norocul nu-ţi cade din cer, cînd te-aştepţi mai puţin!

— Ian te uită, fata a trecut lîngă mitralior! spuse Jovica Jež, bucuros de vecinătatea şi de prietenia cu Nikoletina, împărtăşindu-şi parcă şi sieşi din cinstea făcută de fată lui Nikola.

După vechiul său obicei, Nikoletina nu se putu stăpîni, într-adevăr, să nu boscorodească împotriva faptului că fata fusese repartizată chiar în grupa lui.

— Dacă ar veni însuşi vlădica, ăştia tot la mine l-ar da, ca să-şi scuture aici puricii din odăjdii.

— Crezi că toată lumea are purici ca şi tine? îl zeflemisi Tanasije Bulj.

— Orice om viu are.

— Şi asta a ta? făcu cu ochiul Tanasije.

Obrajii lui Nikoletina se învăpăiară ca focul:

— Marş de-aici, scîrbă puturoasă!

— Pipăi-o să vezi dacă n-are purici.

Nikoletina se repezi la dînsul şi ridică palma; dar Tanasije, mai iute de picior, o şi tuli din ogradă. Nidžo — după dînsul! Amîndoi săriră

gardul în porumbişte. În cele din urmă Nikoletina îl ajunse, îl trînti la pămînt şi îl apucă să-l strîngă de gît.

— Ai să mai latri? Spune: ai să mai latri?

— A, a, lasă-mă... nu, nu! horcăia Tanasije, zbătîndu-se ca un ied.

— Dacă mai deschizi o dată gura, s-a zis cu tine!

În dimineaţa aceea, pe cînd noua venită şedea pe-o buturugă şi îşi rînduia lucruşoarele în trusa sanitară, naiba îl aduse acolo pe Jovica Jež. Se aşeză şi el pe un buştean, lîngă dînsa, şi începu să-şi coasă un nasture la gura cămăşii, drept sub gît. Aşa că bietul flăcău se căznea rău de tot, sucindu-şi capul cînd într-o parte, cînd în alta, şi îşi rotea ochii în verif. Cînd îl zări meşterind, fata îi luă din mînă acul şi se apucă să-i coasă ea nasturele. Lucra repede şi cu îndemînare, iar Jovica şedea nemişcat, în încîntare, ca un purcel la scărpinat.

Însuşi Nikoletina îl descoperi cel dintîi pe Jovica în această stare de beatitudine; rămase cu gura căscată şi pe urmă dădu glas:

— Ian te uită ce-a mai născocit tîlharul!

Ceva mai tîrziu, după hambar, Nikoletina îl ţinea strîns pe Jovica de piept, sîsîind ameninţător, pe cînd bietul băiat tremura ca varga.

— Care va să zică aşa, trădătorule! Te-ai aşezat anume lîngă dînsa, ca să te ajute!

— Să mă trăsnească Sfînta Duminecă de azi, dacă-i adevărat! se apăra păcătosul, înfricoşat la culme.

— Asta să i-o spui lui mutu, nu mie ! Chiar duminecă ţi-ai găsit să te apuci de cîrpit ! Dac-or să te vadă ceilalţi, toată compania are să dea năvală la dînsa, ca să-i cîrpească pe partizani.

— Nu te teme ! Asta n-o să se întîmple.

— Hm, cine-ar fi zis că eşti aşa de şiret ca să scorneşti asemenea pehlivănie ! se miră Nikoletina. Dacă te mai văd o singură dată cu acul în mînă pe lîngă dînsa — ţi-ai găsit beleaua cu mine.

— Pe legea mea, ăsta are să sugrume toată compania pentru Branka lui ! i se jelui Jovica lui Tanasije Bulj. Nu-i de glumit cu el, lua-l-ar dracu să-l ia !

După sosirea Brankăi, Nikoletina începu să-şi schimbe purtarea. De unde mai înainte îi scăpa, în fiece clipă, cîte o înjurătură zdravănă sau alte ocări necioplite, acum era tot timpul cu ochii în patru, ca să se poată opri la jumătatea probozelii. Îşi arăta mînia muteşte, ameninţînd cu pumnul şi rostogolindu-şi globii ochilor atît de înfricoşător, încît sărmanul Jovica ofta adeseori :

— Uite-l cum se holbează ! Să-l visezi la noapte, nu alta !

Cînd se întîmpla ca partizanii, încolonaţi în şir, să plece în vreo misiune, Nikoletina trăgea tot timpul cu urechea la pasul Brankăi, care mergea după dînsul. Mersul ei uşor răsuna în el ca tambura de la horele de duminică, îi umfla pieptul şi îi încorda muşchii, dîndu-i impresia că-i mai vast decît însuşi Grmečul şi că nici un obuz antitanc n-ar putea trece pe lîngă dînsul spre a face vreun rău persoanei din spatele său.

Se întîmpla adesea ca Nikola, pe cînd grupa lui se afla în repaos, să zărească în faţa ochilor săi, ca într-un miraj, privelişti din ţinuturi necunoscute. Atunci tresărea deodată şi se întreba mirat :

— Oare ăsta îs eu, fire-ar a dracului de treabă ? Ce se petrece cu mine ?

La o lună după venirea Brankăi, partizanii porniră atacul împotriva puternicelor întărituri ale ustaşilor de la Čarakovo. Acesta era un sat de musulmani, pitit într-o vale mănoasă, înconjurat de dealuri brăzdate de tranşee şi străjuite de cazemate. Se dădea al treilea atac asupra acestei localităţi. Lupta ţinu de la miezul nopţii pînă dimineaţa fără ca partizanii să aibă vreo izbîndă. Nu izbutiseră nici măcar să se apropie de tranşee, iar despre o străpungere a liniilor inamice nici nu putea fi vorba. Nikoletina rămase răzleţit în vîlceaua dintre două cazemate, de unde putu să se strecoare, în patru labe, abia către dimineaţă.

— Uf, mama lor ! Mi-au înfierbîntat bine spinarea ! răsuflă el uşurat, cînd ajunse la un tufiş mai măricel, legat de pădurea în care se găseau partizanii.

Se furişă cu băgare de seamă prin desime cu puşca-mitralieră pe umăr. Nu mai avea nici un cartuş. În jurul lui — o linişte pustie, care-ţi dădea fiori. Nicăieri nici ţipenie de om. Şi cel din urmă partizan se retrăsese demult, pierzîndu-se în hălăciugă.

Ajunse la marginea pădurii de fag, cînd deodată cineva îl strigă încet pe nume : Nikola !

Tresări înfricoşat. A doua chemare îl făcu din nou să se cutremure ca la şuierul unui glonte tras într-o ambuscadă. Abia atunci zări sub o tufă de alun o figură cunoscută, aplecată în jos, şi izbucni plin de mirare :

— Tovarăşa Branka !

Nici în această împrejurare aparte, Nikoletina n-o putu întîmpina altfel decît cu „tovarăşă", arătîndu-i un respect oarecum sfios. În mijlocul pustiului şi al sălbăticiei, în faţa tranşeelor vrăjmaşe, fata răspîndea o blîndeţe măiastră, venită parcă de pe tărîmul fermecat al visurilor senine şi fericite.

În timpul retragerii, fata fusese rănită la un picior. Cum nimeni dintre ai săi nu se afla în apropiere, ea încercă singură să se bandajeze şi să-şi oprească sîngele. De aceea rămase mult în urma unităţii. Sprijinindu-se într-un băţ, ea merse şontîc-şontîc prin desime şi, după o bucată de vreme, se aşeză ostenită sub tufa de alun, ca să mai prindă putere.

Bucuroasă de sosirea lui Nikoletina, Branka încercă să zîmbească :

— Bine c-ai dat peste mine ca să-mi legi rana.

— Nu-s tocmai meşter la o treabă ca asta, dădu drumul Nikoletina unui fel de şuier prin gîtiţa sa uscată. Zărea fata ca printr-o negură jucăuşă şi i se părea că ea se va mistui undeva, din clipă în clipă, ca orice nălucire.

— Am să-ţi arăt eu. Ai la tine un briceag ca să-mi desfaci pantalonul pînă mai sus ?

Nikoletina scoase din buzunar un cuţitoi cît toate zilele şi, încurcat, privea piciorul fetei.

— Desfă pantalonul pînă la şold, dar mergi cu tăişul pe cusătură, ca mai tîrziu să-l pot coase la loc.

Leoarcă de sudoare, tremurîndu-i mîinile, Nikoletina se puse să desfacă pantalonul mai sus de pansament. Sub degetele lui străluci coapsa fetei — goală, rotundă şi albă. I se opri inima-n piept.

— Mai desfă, desfă pînă la şold !

Flăcăul îşi şterse năduşeala ; apoi urmă tot mai încet, codindu-se, pînă ce, dintr-o dată, se ivi de sub cuţit marginea unui material de mătase, albăstrui, care înconjura şi strîngea piciorul vînjos al fetei. Atunci el se trase îndărăt şi se înroşi, ca şi cum Branka i-ar fi apărut brusc în faţă goală-puşcă.

— Gata, bîigui el şi-şi întoarse privirile.

Sub îndrumările fetei, Nikoletina — dîndu-şi seama numai pe jumătate de ceea ce făcea — înfăşură şi strînse piciorul în bandajul udat de sînge. Îi juca înaintea ochilor, cînd mai puternic, cînd mai slab, chenarul acela de mătase, încurcîndu-l şi zăpăcindu-l încă şi mai tare. După ce isprăvi, Nikola răsuflă uşurat şi, frînt, se lăsă jos, ca şi cum lui i s-ar fi legat o rană care-i înnegurase lumea dinaintea sa.

— Presimţeam că tocmai tu o să-mi răsari de undeva... veni din apropiere vocea Brankăi şi-l făcu să tresară. Era un glas dătător de viaţă, care destramă negura, vindecă şi te trezeşte din morţi.

Nikoletina vedea înainte-i doi ochi dragi, zîmbitori, care însemnau pentru dînsul o lume în-

treagă. Îşi auzi de undeva chiar glasul său schimbat, răguşit :

— M-aş fi întors oricum, dacă aş fi văzut că nu eşti la companie.

— Şi asta o ştiu.

— Cum aşa ?

— Dar cine mă învelea în fiecare noapte, cînd ne aflam pe muntele Novska ? Cine oprise înjurăturile în grupă ? Cine propusese să mi se dea mantaua ofiţerului italian ? Cine... Toate le văd şi le ştiu.

Prins în cursă ca un şoarece, Nikoletina abia bîigui :

— Astea-s scorniturile zgribulitului aceluia de Jovica. Numai el le pune la cale, iar Nikoletina trage ponosul.

— Ia nu mai îndruga, chiar aşa să fie ? îl privi şiret fata ; apoi, pe neaşteptate, îi băgă mîna pe sub bonetă şi-şi trecu degetele prin părul său. Împreună cu boneta parcă şi cerul îşi pierdu cumpăneala şi se răsturnă în iarbă.

— Nidžo, neînfricatule Nidžo ! Mitraliorule cu inimă de porumbel !

În clipa aceea lui Nikoletina i se păru că nu era într-adevăr decît un porumbel, un hulub de casă obişnuit, ca cel ce se legăna pe craca de la pămînt a nucului umbros din faţa şcolii primare. Dar de unde avea porumbelul mitralieră cu cătare ascuţită care se plimba pe siluetele mici, întunecate, ale ustaşilor răspîndiţi în poiană ?

Cu mintea stăpînită de aceste două imagini, una împotriva alteia, care se războiau între dînsele,

Nikoletina luă cu grijă fata în braţe şi porni prin pădure. Împotrivirea ei era zadarnică.

— Numai sprijină-mă ! Voi încerca să merg cumva...

Flăcăul păşea îndesat, brav şi voinic, ca un adevărat războinic ocrotitor ; iar mîna fetei, încolăcită moale în jurul gîtului său, îi amintea necontenit că adînc, în sufletul lui, se legăna şi gîngurea porumbelul de pe craca de la pămînt a nucului din faţa şcolii, la care orice băiat putea ajunge cu mîna.

INIMĂ DE PIATRĂ

În faţa casei de bîrne, veche, lăsată într-o rînă, mitraliorul Nikoletina îşi ia rămas bun de la maică-sa, în curtea lor strîmbă, dezgrădită... Cum astăzi i se împlineşte sorocul scurtei permisii, partizanul se grăbeşte să ajungă, înainte de a se lăsa seara, la unitatea lui care lupta în vremea aceea undeva pe la Ključ.

E o dimineaţă de toamnă tîrzie cu ger uscat, fără soare. Bate neîncetat un vînt de gheaţă, care o face pe mărunta şi pipernicita mamă a lui Nikoletina să se împuţineze încă şi mai mult, înfundîndu-şi capul în sumanul larg, bărbătesc. De aceea, faţă de statura înaltă şi mătăhăloasă a lui Nikoletina, ea seamănă mai degrabă cu un copil zgribulit de frig.

— Nidžo, fătul meu, să te păzeşti cînd ajungi la companie, îl povăţuieşte grijuliu mama, tremurînd tot timpul şi de frig, dar şi de tristeţe la gîndul că rămîne iarăşi singură cu bătrîneţile sale.

Vorbeşte fără să se uite drept în ochii feciorului. Privirea i se opreşte, ţintă, la pantalonii lui cîrpiţi în genunchi. Ştie ea prea bine că, dacă i se va uita în ochi, o va podidi plînsul şi nu-şi va mai aduce aminte sfaturile, pe care le are în vedere.

— Hai, las-o încolo, mamă ! Da ce alta am de făcut decît să mă păzesc ?! îi răspunde bosumflat Nikoletina, în vreme ce-şi încheie cu grijă sacul de campanie, doldora de merinde, din care iese un colţ de hîrtie unsuroasă.

— Păzeşte-te, dragul mămuţei, fii cu băgare de seamă ! îl povăţuieşte blînd bătrîna, înghiţindu-şi lacrimile, în vreme ce-i culege o scamă de pe măntăluţa scurtă şi mototolită.

— Ce dracu, mamă ! Nu cumva mă crezi prost, şi nu deştept cum sînt de fapt ? Ce te-a apucat să mă dăscăleşti tocmai acuma ?

Obişnuită cu firea lui cîrcotaşă, bătrîna nu se sinchiseşte de răspunsurile repezite ale feciorului său şi îi dă sfaturi mai departe, temîndu-se să nu uite tocmai ceea ce-i mai de seamă — cum i se întîmplă mereu, de cînd a izbucnit răscoala.

— Nu te-am întrebat, puiul mamei, ce fel de casă aveţi acolo unde te duci ?

— Văleleu, mamă ! Multe bazaconii am mai auzit de cînd sînt pe faţa pămîntului, dar asta le întrece pe toate. Ce casă ? Te-i fi gîndind că avem plapumă, cearşaf... Mă culc pe pămînt, mă acopăr cu cerul : asta mi-i casa.

Vîntul uscat şi rece mătură neobosit dealurile golaşe şi ogoarele pustii, argintate de cea dintîi promoroacă ; şuieră ascuţit prin ramurile desfrunzite ale copacilor ; ia la goană pe drum o frunzuliţă de măr ; vuieşte prelung în lunca de peste

rîu, amintind sosirea momentului sorocit al despărţirii. Bătrîna se afundă şi mai mult în sumanul larg, ieşit de soare, şi izbucneşte într-un plîns sărac în lacrimi.

— Tu, fătul meu, ai şi plecat; iar eu nici nu m-am săturat privindu-te.

Încruntat, Nikoletina se fereşte să întîlnească ochii înlăcrămaţi ai bătrînei. Îşi ţine privirea pironită asupra unui copac singuratic de pe dealul din apropiere şi, în sfîrşit, îi răspunde aspru, cam răstit:

— Hm, nu te-ai săturat privindu-mă... Dar ce dracu puteai să vezi la mine? Doar n-oi fi avînd coarne? Zău că ai dat în mintea copiilor.

— Ei, fătul meu, multe mame au dat azi în mintea copiilor, rosteşte cu amărăciune bătrîna, ştergîndu-şi ochii cu colţul broboadei negre; iar Nikoletina, nemaiştiind ce să-i răspundă, îşi suflă nasul şi-i spune în grabă:

— Hai, mamă, să ne sărutăm, că plec! Altfel, întîrzii.

Izbucnind din nou în plîns, bătrîna abia apucă să-şi sărute feciorul pe barbă, iar acesta se şi smulge din îmbrăţişarea ei, îi aruncă un „cu bine" şi purcede grabnic la drum.

— Cu bine, fătul meu! Dumnezeu să te ocrotească şi să te ţină în viaţă! îi strigă din urmă mama, adunîndu-şi rămăşiţa de puteri, înainte ca lacrimile să-i înăbuşe glasul. Nikoletina n-o mai vede, dar ştie cu siguranţă că maică-sa, cu ochii în lacrimi, îl petrece din urmă. Flăcăul nu izbuteşte de loc să-şi potrivească pasul, ci se împiedică mereu de bulgării mari, uscaţi, de pe drum, zorind să

se facă nevăzut, după gardul viu, la cea dintîi cotitură.

Rămasă în curtea pustie, bătrîna cea măruntă şi slăbuţă se sileşte să-şi mai vadă lămurit încă o dată feciorul, printre lacrimi fierbinţi; dar spatele lat al lui Nikoletina se mistuie cu o iuţeală neîndurată după colţul cel mai apropiat.

Aspra şi muntoasa Bosnie, crudă şi zgîrcită în toate, nu te lasă nici în clipele cele din urmă ale despărţirii să te saturi petrecînd cu privirea pînă departe pe o fiinţă iubită. Ţi-o ia repede şi ţi-o ascunde, măcar că-i tot ce ai mai scump pe lume.

Pe podişul de lîngă sat, în spatele celor dintîi dealuri, începuse dis-de-dimineaţă lupta. Deasupra satului se bolteşte cerul albastru, limpede, liniştit; iar pe copaci luceşte cea dintîi zăpadă moale, care se topeşte sub razele piezişe ale soarelui, lunecînd de pe crengi. În depărtarea senină dindărătul liniei unduioase, bine conturate a dealurilor dimpotrivă, se aud împuşcături dese, înăbuşite din cînd în cînd de puternice rafale de mitralieră.

Cînd se înteţesc pe neaşteptate împuşcăturile, ca floricele de porumb pe un jar viu, ţăranii îngrijoraţi ies în drum şi se privesc unii pe alţii, simţind în piept un gol şi o sfîrşeală chinuitoare.

— I-auzi cum fierbe bătălia... Ce zici? Parc-ar veni încoace?

— Ascultă! Asta-i mitraliera lor. Cînd începe, nu se mai opreşte. Pe cînd cealaltă îi a noastră: tr-trrr! Două-trei cartuşe, şi gata! Cruţă muniţia...

Cînd se luminează bine de ziuă şi zăpada străluceşte puternic, luîndu-ţi vederea, inamicul parcă izbuteşte să înainteze puţin. O mitralieră începe să secere întrerupt, cu înverşunare, undeva pe o înălţime de deasupra satului. După răpăielile sale scurte, ţăranii socotesc că-i mitraliera partizanilor.

— A noastră-i, a noastră ! Ei, muierilor, v-aţi şi pus pe bocit !...

În timp ce sătenii se învîrtesc pe lîngă căruţele gata pregătite, iar femeile îşi îmbracă oftînd copiii, îşi umplu traistele sau sacii, lupta se mai domoleşte cîteva clipe...

Ud şi nădușit, cu faţa roşie, înjurînd furios, Nikoletina, împreună cu ajutorul său se mută repede pe dîmbul pietros, de pe care se retrăsese vrăjmaşul, surprins de un atac în flanc.

— Mai repede, Jovica, mai repede ! Parc-ai avea gălbează, fir-ar a dracului de treabă...

Ajuns repede în vîrful dîmbului, Nikola se culcă pe pietrişul năpădit de arbuşti ţepoşi şi, potrivindu-şi cu pricepere puşca-mitralieră, începe să tragă rafale scurte în urma legionarilor care, grupuri-grupuri, se retrag în fugă peste poiana rîpoasă, ocupînd poziţie la marginea unei pădurici.

Inamicul se vede nevoit să se retragă în grabă de pe poziţiile sale înaintate care, ca o pană, pătrunseseră în dispozitivul partizanilor, ca să se regrupeze şi să pregătească un nou atac. Pare surprins şi năucit de înverşunarea partizanilor. Nici nu-i trece prin cap că acestea sînt cele din urmă poziţii prielnice înaintea largii depresiuni de teren, unde erau băştinaşi în majoritate luptătorii batalionului de partizani. Dacă aceştia s-ar retrage şi de aici, legiunii i s-ar deschide drum spre satele din vale. Fiecare luptător îşi dă seama de situaţie : de aceea retragerea bruscă din ajun fusese numaidecît oprită. Orice partizan se întărise în locaşul său, ştiind că nu mai are unde să se retragă. Era vorba de o răsturnare bruscă de situaţie, neînţeleasă de vrăjmaş, printr-un atac neaşteptat şi năvalnic al unităţilor de partizani, neîndeajuns de călite, pentru care poziţia din urmă ajunsese dintr-o dată pragul casei. De aceea luptătorii uitaseră că se retrăseseră cîndva şi că în faţa lor se afla un duşman primejdios. Asurziţi de pocnetele propriilor arme, înfierbîntaţi de-o ură oarbă, partizanii luptau şi atacau nu un inamic obişnuit, ca pînă atunci, ci pe cotropitorul înrăit şi jacaş, care ca un porc lacom dă năvală de-a dreptul în casa lor.

— Ei, n-are să-ţi meargă, mama ta de tîlhar, chiar de-ai avea stea în frunte !

După ce petrece cu foc cele din urmă grupuri răzleţe de legionari, Nikoletina schimbă ţeava înfierbîntată a puştii-mitralieră, îşi şterge cu palma sudoarea iute care-i înţeapă ochii şi spune ajutorului său, Jovica :

— Umple toate încărcătoarele. Uite-i că vin iarăşi. Parc-au orbit, ca nişte porci flămînzi : pînă nu-i altoieşti peste bot, nu se dau îndărăt...

Deodată amîndoi tresar, ca şi cum cineva ar fi tras într-înşii de pe la spate. De undeva din apropiere se aude un glas şovăielnic :

— Nidžo... Nidžo !

Uluit, Nikoletina la început nu poate lega nici o vorbă ; apoi izbucneşte :

— Ian te uită ! De unde ai picat aici, mamă ?! Ptiu ! M-ai speriat, bătu-te-ar sfîntul !

Şovăind, cu nehotărîre, ca cineva surprins într-un loc neîngăduit, femeia măruntă, îmbătrînită înainte de vreme, străbate încet, de-a lungul povîrnişului, cei cîţiva paşi care-o mai despart de mitralior.

— Apleacă-te, piteşte-te ! Şezi aici, la naiba, îmi descoperi poziţia ! sîsîie Nikoletina, iar maică-sa, încurcată şi nesigură ca un copil, se gîrboveşte nefiresc şi neîndemînatic ; apoi se lasă pe o piatră de la picioarele lor, punîndu-şi trăistuţa în poală.

— Dar cum ai ajuns aici ? o întreabă supărat Nikoletina, venindu-şi în fire.

— Iaca aşa, am venit ! răspunde cu modestie bătrîna, răsuflînd greu atît din pricina tulburării, cît şi a urcuşului ; apoi îşi priveşte feciorul cu o bucurie liniştită, izvorîtă dintr-un nemărginit spirit de jertfă, încît Nikoletina îşi întoarce capul mormăind :

— Ai venit ! Văd şi eu c-ai venit. Doar nu-s chior !

— Cum de-ai aflat că sîntem aici ? se miră Jovica.

— Foarte uşor, fătul meu, zău aşa ! Am recunoscut glasul mitralierei noastre şi am mers mereu după dînsul. Simţeam tot timpul că aici trebuie să fie Nidžo al meu.

— Eh, Nidžo al tău ! se răsteşte Nikoletina. Ce drac te-a mînat încoace ?

— Vai, fătul meu, ce copil eşti ! îl dojeneşte bătrîna, băgînd mîna în trăistuţă. Iaca a venit mama şi v-a adus de-ale gurii. Mi-am zis că, poate, v-o fi foame.

— Hm, să ne fie foame ? Dar tu ce credeai ? Îţi închipuiai că legiunea ne cinsteşte cu pui fripţi ? bombăneşte nemulţumit Nikoletina ; apoi măsoară cu coada ochiului trăistuţa din poala mamei şi rosteşte cu un ton mai împăciuitor : Hai, scoate mai repede ce-ai adus, şi fugi acasă ! Iată-i pe legionari : au pornit din nou la atac — şi cînd te-o plesni vreun glonte...

Bătrîna dă la lumină nişte costiţă afumată şi o halcă de lipie. Le pune pe piatră lîngă dînşii. În aceeaşi clipă Nikoletina bagă de seamă ceva care-i dă de bănuit în lagărul inamic, face un semn ajutorului său şi schiţează un gest cu mîna către maică-sa :

— Hai, mămucă, goană acasă ! Grăbeşte să străbaţi cît mai iute poiana şi să dai în drum.

Îngrijorat de ceea ce se petrece în tabăra duşmană la legiune, Nikoletina nu mai e nici necăjit, nici bosumflat. Bătrîna îşi dă seama că-i ceva serios la mijloc şi că nu trebuie să-i mai stingherească. Fără să-şi ia rămas bun de la dînşii, ea se grăbeşte să coboare dealul.

Împuşcăturile încep din nou. Inamicul porneşte iarăşi la atac, în grupuri-grupuri, sub protecţia mitralierelor care ţăcănesc neîncetat fără a economisi muniţia.

Nikoletina slobozeşte cea dintîi rafală. Pe urmă se întoarce pentru o clipă şi face semn bătrînei care se oprise :

— Mai iute, mai iute! Te ocrotesc cu foc.

Silueta porneşte iarăşi, încet, de-a curmezişul poienii.

Înfierbîntat de luptă, cu ochii înväpăiaţi, Nikoletina dă mereu drumul la răpăieli de mitralieră; iar într-o clipă de răgaz strigă înăbuşit către ajutorul său:

— Jovica, vezi dacă a scăpat bătrîna.

— E pe la jumătatea poienii, îl înştiinţează gîfîind Jovica şi îi întinde un nou încărcător plin.

De data asta inamicul se luptă cu dîrză înverşunare. Înaintează încet şi sistematic, după toate regulile meşteşugului militar.

— Uite, aripa noastră dreaptă se retrage! rosteşte Jovica puţin tulburat, arătînd cu mîna spre grupuleţele de partizani, care coboară în fugă coasta lină prin păduricea de mesteacăn. Trebuie să ne retragem şi noi. Altfel vom fi loviţi în flanc.

— Noi nu ne retragem! îi taie scurt vorba Nikoletina; apoi trimite o rafală spre culmea dîmbului celui mai apropiat de pe care izbucnesc, din cînd în cînd, limbile de foc ale armelor duşmane, abia zărite pe zăpadă.

— Jovica, ce se aude cu mama?

— Îi aproape de marginea poienii. Mai are puţin şi ajunge la drum.

— Să mai stăm olecuţă, Jovica! se dezvinovăţeşte Nikoletina, leoarcă de năduşeală, cu urechile roşii, fără să asculte glasul ştafetei, care sîsîie nervos, iţindu-şi capul rotund de după o grămadă de pietre:

— Mitralior! Mitralior!... Nikoletina, retrage-te pe vechea poziţie, lîngă fagi. E ordinul comandantului!

Înfierbîntat şi parcă ameţit, Nikoletina strigă în grabă fără să se întoarcă:

— Jovica, ce-i cu bătrîna? Ia uită-te!

— Iat-o! A ajuns în drum! îl vesteşte Jovica.

Atunci Nikoletina trage cea din urmă rafală, înşfacă puşca-mitralieră şi porneşte aplecat înainte.

— Hai, Jovica, acum ne putem retrage. Ia slănina! Vai, mamă, mi-ai stors sudori peste sudori. Fire-ar a dracului de viaţă...

Pe marginea prăpăstioasă a drumului, care se lasă de-acolo în serpentină spre sat, stă mama lui Nidžo. Abia-abia tremurînd, fără să audă gloanţele ce-i şuieră pe deasupra capului, cum se ţine cu mîna de nuiaua umedă a unui alun, bătrîna urmăreşte cu ochii înlăcrimaţi două siluete negre, una mătăhăloasă, alta pirpirie, care coboară în goană coasta acoperită cu zăpadă, şi le strigă cu voce slabă, peste putinţă de a fi auzită:

— Mai repede, Nidžo, mai repede, fătul meu! Iată-mă-s la adăpost. Nu fi îngrijorat de mine, n-ai nici o teamă, puiul mamei!

JOCUL

În timp ce cobora pe un drum cotit și se zgîia la un cireș bătrîn de pe margine, comandantul de grupă Nikoletina se împiedică de o piatră și căzu de-a bușilea.

— Dumnezeii ei de treabă ! izbucni supărat partizanul, dînd să se scoale de jos, cînd deodată auzi un glas de fată de undeva din apropiere, de pe partea cealaltă a drumului :

— Stai, tovarășe, să te ridic !

Nikoletina se zborși și scăpără din ochi mînios. La un gard dărăpănat stătea o codană — să tot fi avut vreo cincisprezece ani : desculță, cîrnă, cu ochi jucăuși și cu părul neastîmpărat. Zîmbea țintindu-l obraznic cu privirea pe partizan.

— Nu cumva ți-ai frînt pușca, păcatele mele !

— Ba am să-ți frîng eu ție picioarele, lătrătoareo ! Ian te uită la dînsa !

— Oho ! Dac-ai face așa cu fasciștii, de mult n-ar mai umbla nici unul pe fața pămîntului. Halal viteaz !

Nikoletina era cît pe ce să scape o înjurătură ; dar se mulțumi numai să pufnească pe nas, se îndreptă spre cireș, se așeză și începu să-și facă de lucru cu închizătorul. Fata se strecură printr-o spărtură din gard, se rezemă de partea dinafară a îngrăditurii și se hlizi la dînsul :

— Și zi așa, tovarășe...

Nikoletina se uită scurt pe sub sprîncene la fată, urmărind parcă mișcările unui inamic demult descoperit.

— Tovarășe, aici în vale, după cotitură, se află un cimitir de fete. Pe toate le-a băgat în pămînt un viteaz de-alde tine.

Nikoletina nu se mai putu stăpîni :

— Ia ascultă, putoareo, ce mi te-ai urcat în cap ?! Te-ai cocoțat pe gard ca o cioară și croncăni într-una.

— Corbul croncăne, tovarășe, cioara cîrîie... îl îndreptă povățuitor fata.

— Cîrîie, cîrîie ! Strașnic de mintoasă mai ești ! o zeflemisi Nikoletina. Curca cîrîie.

— Văd că te-a îndopat cu multă înțelepciune comisarul tău, se hlizi iarăși fata. Ia spune ce mai știi, ca să mă luminez și eu un pic.

— Ascultă, iepușoaro, urmă Nikoletina. Fă bine și încetează cu ocările împotriva luptei noastre.

— Oho-ho, zău că nu mai pot de frica ta, făcu fata și, în mers legănat, ieși la drum. Ia zi-i, comisarul te-a învățat să spui unei tovarășe putoare și iepușoară ?

— Ce tot îndrugi acolo ? începu Nikoletina şi tresări neplăcut surprins. Pesemne îl aştepţi pe regele Petru, ai ?

— Ei, vezi, ai ghicit ! rosti fata, apropiindu-se de dînsul. Chiar pe rege îl aştept de azi-dimineaţă. Păzesc vacile şi-l aştept.

— Hm, lua-te-ar dracu !

Urmă o scurtă tăcere. Fata se mai apropie cu vreo doi paşi de Nikola şi se apucă să scurme cu piciorul gol în ţărîna moale, apoi zise :

— Ce palme mari ai !

Nikoletina îşi trase repede mîinile de pe genunchi şi mormăi :

— Ce treabă ai cu mîinile mele ? Mai bine te-ai spăla pe bot, că-i vînăt tot de cireşe.

Fata îşi şterse repede gura şi-i bănui :

— Auzi, bot ! O fată are gură ; bot poate avea o iapă. Nici asta n-o ştii ?

— Bine că ştii tu multe. Mai degrabă ţi-ai pieptăna claia de păr din cap. Parcă ar fi tîrnosit lupul un miel în părul tău.

— Crezi că chica ta de derbedeu e mai ceva ? Ţi-ai scos-o la vedeală taman ca un cetnik [1].

— Nu purta grija părului meu ! se burzului Nikoletina şi-şi întoarse puţin capul într-o parte, ca să-şi ascundă ciuful castaniu.

Fetişcana ajunse chiar lîngă Nikoletina, privindu-l provocator.

— Părul tău, părul tău ! Dar de ce părul tău n-ar fi şi al meu ?

---

[1] *Cetnici* — aici, membri ai unor organizaţii militare de tip fascist, conduse de monarhişti, care în timpul celui de al doilea război mondial au luptat împotriva Armatei populare de eliberare a Iugoslaviei.

Nikoletina se holbă la dînsa numai cu un ochi şi izbucni :

— Ian te uită la ea ! Dar de unde pînă unde şi al tău ?

Zîmbind, codana i se zgîi drept în ochi :

— Al meu, şi pace bună ! Se poate întîmpla. De ce te miri ?

Lui Nikoletina i se păru că din pămînt, în locul unde era, izbucnise o flacără, care-l aruncă drept în nori. Privi fulgerător fata şi repede îşi întoarse capul. „Frumoasă mai e, trăsni-o-ar fulgerul !" îşi zise în sine. Dar blestemul acesta se răsfrînse asupra lui, lovindu-l din plin. Ochii fetei, părul, zîmbetul diavolesc îl dădură gata, ca un glonte tras drept în ţintă. Uitase şi unde se afla, şi încotro se ducea.

— Hei, tovarăşe, ia întoarce puţin capul.

— Nu vreau.

— Întoarce-l, omule ! De ce te-ai supărat ?

— Ţi-am spus o dată că nu vreau... Şi nu mi te mai urca în cap !

— Ian te uită ce vorbe ies dintr-însul, şi fata încetă de-a mai rîde. Parcă mă urc în capul cuiva ! Da otrăvită lighioană mai eşti !

Puştanca tăcu cîteva clipe, aşteptînd un răspuns ; apoi se aşeză lîngă flăcău şi-i atinse cu degetul carabina.

— Ia spune-mi, tovarăşe, asta-i puşca ta ?

— Na-ţi-o bună ! Că n-o fi a lui sfîntu Ignatie.

— Rău mai eşti. Eu te întreb una, şi tu...

— Mă întrebi şi mă tot întrebi. Fă bine şi lasă-mi arma în pace !

— Ia-ţi-o şi mănînc-o. Dar-ar Dumnezeu să ţi se usuce.

Fata tăcea, îmbufnată. Iar lui Nikoletina îi părea rău că se purtase grosolan cu dînsa şi privea necăjit o furnică ce se căznea să tragă după sine un fir de iarbă uscată.

— Priveşte, un adevărat capitalist. Tot cară şi cară...

Codana se foi niţeluş. Pe urmă pipăi iarăşi arma şi întrebă :

— Tovarăşe, da nu cumva istoria asta ar putea să ia foc de la sine ?

Nikoletina socoti întrebarea aşa de caraghioasă, că întoarse repede capul. Arămiu la faţă, cu privirea senină, lat în spete, pentru o clipă el crescu într-atît în ochii fetei înveselite, încît acoperi întregul Grmeč ca şi cerul de deasupra muntelui.

— Ar putea, şi încă cum ! Ca un tunet !

Urmărind-o cum îi ardeau ochii din ce în ce mai tare, luptătorul oftă :

— Uf, parc-ai fi un glonţ trasor !

— Chiar asta şi sînt. Te picnesc o dată în inimă, şi gata ! zise fata, împungînd cu arătătorul, ca un fulger, pieptul lui Nikoletina.

Flăcăul îşi pierdu respiraţia, ca şi cum l-ar fi nimerit un proiectil antitanc.

— Iată-mă căzut pe cîmpul de bătaie, ca Haiducul Veljko [1].

Fata îşi ţuguie botişorul ca un copil :

---

[1] Aluzie la moartea vestitului voievod sîrb, luptător împotriva asupririi turceşti, căzut în timpul primei răscoale sîrbeşti de la începutul secolului al XIX-lea.

— Îţi pare rău că te-am omorît ?

Inima lui Nikoletina crescu parcă de la Okanova Bukva pînă la cazematele ustaşilor din faţa Bihaćului.

— Mie să-mi pară rău ? Aş vrea să mor de mîna ta, chiar dacă...

Codana se lipi strîns de Nikoletina, ca şi cînd l-ar fi cunoscut de cînd lumea, şi se apucă să-i înşire verzi şi uscate că sătucul lor e răzleţit şi pustiu... că trece uneori cîte o lună întreagă fără să vadă vreun tovarăş de-al nostru — un partizan. E cel dintîi, cică, în tustrele săptămînile din urmă. Iar maică-sa, zice, îi necăjită şi n-o lasă să umble după luptători. Tu, zice, eşti fată în toată firea, şi-i ruşine.

— Va să zică n-are să-ţi pară rău c-am să mor ? o întrebă scurt Nikoletina, dus pe gînduri.

Fata căpătă o înfăţişare serioasă şi îl privi ţintă, cu luare-aminte :

— Ce tot îndrugi acolo ? Nu-i aşa că glumeşti ?

— Ba nu glumesc de loc, am să mor, asta-i ! rosti posomorît flăcăul. O să vezi ! Are să rămînă de pe urma mea arma, boneta şi chiar eu însumi înaintea cazematei de la Bihać. Mai bine aşa dacă nimănui nu-i pare rău după mine.

Puştanca i se agăţă strîns de mînecă.

— Minţi, vrei numai să mă sperii. N-ai nici un pic de inimă dacă spui că n-are să-mi pară rău după tine.

— Hm, cică are să-i pară rău! rosti cu amar flăcăul şi, deodată, îi năvăliră în ochi lacrimi. Ai să cînţi cînd eu am să zac mort.

— Cum nu ţi-i ruşine! izbucni fata, se ridică în genunchi şi-l apucă de cap cu amîndouă mîinile. Minţi, minţi, minţi!

Codana îl sărută de trei ori pe nerăsuflate, mînioasă şi îndurerată, cu un ţocăit neîndemînatic — pe obraz, pe nas şi pe un ochi; apoi se aruncă în iarbă şi, parcă jignită şi pierdută, strigă din răsputeri:

— Uite-aşa, mincinosule! Acuma n-ai decît să mori, că mie nici nu-mi pasă. Să-ţi fie ruşine!

MINUNEA MINUNILOR

Adusese diavolul în companie pe un elev. Spălăcit, uscăţiv, cu pielea albă, străvezie — dar vioi şi gata oricînd să se apuce de povestit. Îşi învîrte căpşorul ciufulit pe un gît subţiratic, îşi caută ascultători, iar după aceea se porneşte să turuie cu multă dibăcie şi pricepere. Istoriseşte în marş, la popasuri, în cantonament şi, poate, ar fi flecărit chiar în timpul luptei, dacă nu s-ar fi pripăşit pe lîngă Nikoletina Bursać, a cărui mitralieră nu-l lăsa să scoată un cuvînt.

— Nu te poţi cotorosi de dînsul nici cînd încep împuşcăturile, spune, chipurile necăjit, mitraliorul. Ăsta vrea să vadă şi să audă tot. S-ar uita şi sub coada dihăniilor.

— Şi ţi-i de vreun ajutor?

— Ce ajutor? Că n-am să-i pun muniţia în spinare!... Nu-l vezi? De-abia-i cît un cocoş ceva mai răsărit.

În schimb mai tîrziu, după bătălie, băiatul povesteşte cu vioiciune în cantonament întreaga desfăşurare a luptei, pînă în cele mai mici amă-

nunte. Se adună în juru-i o grămadă de luptători, alăturîndu-se şi Nikoletina, care ascultă istorisirile cu înflorituri ale pirpiriului povestitor chiar despre sine însuşi ; el le încuviinţează fără voie, din cînd în cînd :

— Ian te uită cum m-am luptat ! Păi da, chiar aşa a fost. Sînt dat dracului !

Mormăie aşa cîteva cuvinte ; apoi ascultă mai departe, fără să clipească, isprăvile ochitorului Nikoletina, povestite de acest elev, ca şi cum nici n-ar fi fost vorba de dînsul, ci de altcineva pe care nici nu-l văzuse vreodată.

— Ian te uită, rogu-te, ce fel de oameni mai sînt pe lumea asta.

Elevul era un orfan de la ţară, unul dintre băieţii aceia deştepţi, răzbătători, totdeauna optimişti, care nu-s pentru nimeni o povară şi pe care oricine îi primeşte cu braţele deschise. Ajunsese bursier al societăţii „Prosvjeta“ [1], recomandat fiind de învăţătorul său, şi fu primit într-un internat. După ce se obişnui cu oraşul şi cu şcoala, pentru nimic în lume nu s-ar mai fi întors la ţară. Îşi găsi şi un ocrotitor în persoana unui catihet bătrîn. Iar după moartea acestuia, micuţul începu să fie privit ca un fel de orfan al catihetului, cei din juru-i întrecîndu-se în a-l ajuta.

În teritoriul liber, băiatul venise singur, nu pe calea obişnuită. Iar după vreo două zile de la

---

[1] „Prosvjeta" („Instrucţiunea"), asociaţie culturală din Bosnia şi Herţegovina, fondată în 1902, pentru propăşirea instrucţiunii şi a gîndirii naţionale sîrbeşti ; a acordat un mare număr de burse tineretului studios.

încorporarea sa în companie, el se aciuă pe lîngă Nikoletina Bursać, mitraliorul, care îi găsi un rost şi-l luă sub aripa lui protectoare. În curînd, Nikoletina, fără să-şi dea seama, începu să-l numească „al meu“.

Cînd se întîmpla să se adune luptătorii într-un colţ al cantonamentului, în jurul vorbăreţului elev, Nikoletina se uita pe fereastră, se scărpina nehotărît la ceafă, apoi se scula în picioare :

— Ia să văd ce minciuni mai toarnă „al meu“.

Înconjurat de ascultători numai ochi şi urechi, elevul, strălucind de fericire, povesteşte mereu despre nişte lucruri mari, neobişnuite...

— Nu mai spune ! Chiar aşa de mare-i elefantul ? se minunează luptătorii.

Izbînda asta îl aţîţă şi-l înflăcărează pe elev, care trece numaidecît la balenă.

— Ehehei, ce înseamnă elefantul faţă de balenă, care-i un cogeamite peşte, lung de vreo douăzeci de metri şi greu cît o sută de boi dintre cei mai mari.

— Nu cumva întreci măsura, băiete ?

— De loc ! Despre peştele ăsta se învaţă încă din clasa întîi de liceu.

Înşirînd astfel minune după minune, elevul deschide oamenilor cîte o uşă tainică şi necunoscută a lumii, după care orice ascultător îşi simte mintea mai îmbogăţită şi mai luminată decît în ajun ; pînă şi bucătarul companiei, oacheşul Stevo, îşi sprijină gînditor bărbia în palmă, se uită în întuneric şi se jeluieşte :

— Iară eu, măi ţică, cincizeci de anişori n-am ieşit din vizuina mea pînă jos în vale. Dar acuşica: ne războim cu fascismul, mergem cot la cot cu America şi cu Rusia, iar eu nu mă mişc de lîngă cazan şi de lîngă cuhnea asta afumată. Şi zi, asta-i viaţă?

Singurul om pe care povestirile elevului nu-l mişcă şi nu-l tulbură este ocrotitorul său, Nikoletina Bursać. În zadar se grozăveşte şi se zbuciumă băiatul:

— Tii, ce putere nemaipomenită are elefantul. Ăsta cînd se opinteşte o dată...

— Ia nu le mai umfla atîta, îi bagatelizează istorisirile Nikoletina, scuturîndu-şi praful de tutun din buzunar. Am văzut şi eu elefant.

— Ai văzut tu elefant? Unde? se miră elevul.

— La Zagreb. Noi, soldaţii, plăteam un dinar, iar civilii cîte doi dinari.

— Şi te-ai minunat cînd l-ai văzut? Nu?

— Ce să mă minunez, că n-o fi urs! îl înfruntă mitraliorul. E şi el o jivină, ca toate celelalte. Mănîncă din mîna omului.

— Dar ai văzut cîtă mai namila e? stăruie mai departe băiatul.

— E destul de mare, încuviinţează Nikoletina, scobindu-se în nas.

— Apoi colţii aceia lungi, pe urmă trompa!

— Aşa-i alcătuit el, îl lămureşte liniştit Nikoletina. De ce te miri atîta? Eu socot că mai mult ar trebui să se mire elefantul de mîinile noastre: cu ele te scarpini, scrii, numeri banii...

— Ian te uită la dînsul! se pune-n poară cu el elevul. Dar ce-ai zice dacă ai vedea o pasăre care vorbeşte — papagalul?

— Şi asta am văzut la o babă din Bihać, la care scuturam într-un rînd nişte covoare...

— Şi ce zici?

— Ce să zic? Dacă vorbim eu şi cu tine, de ce n-ar face-o şi o pasăre?

— Şi tu nu te miri de asta? Chiar de loc?

— De ce să mă mir? Mă mir numai de ce nu scoate nici o vorbă murgul nostru de la Aprovizionare? Îl încarcă cu de toatele cei de la bucătărie, pe deasupra îi mai aruncă în spinare şi mantalele, iar sărmanul se uită şi numai nu zice: „Stevo, frate, n-aveţi pic de suflet!“

Mila aceasta ţărănească faţă de dobitoace îl pune în încurcătură pe elev. Vede că nu-l poate minuna cu nimic. De aceea trece la alte lucruri care l-ar putea uimi pe mitralior.

— Pe cît văd, Nikoletina, tu nu te-ai mira nici dacă ai vedea oceanul — marea cea mai întinsă de pe lume?

Uitîndu-se la unul din bocancii săi ponosiţi, Nikoletina răspunde fără să-şi ridice capul:

— Ce să mă mir de nişte apă? Oceanul — mare brînză! Nici măcar de băut nu-i bun, că-i sărat.

— Vorbeşti aşa, de parcă tu însuţi l-ai fi gustat... se hlizeşte băiatul.

— Dar cine? Bunelul? mormăie mitraliorul.

Elevul îşi mijeşte ochii, plini de uimire şi de pizmă.

— Ai văzut tu oceanul ? Cînd s-a întîmplat una ca asta ?

— Da de ce te miri ? Ştii, cînd au adunat de la noi muncitori pentru Argentina, atunci m-am înscris şi eu...

— Care va să zică ai fost şi în Argentina...

— Nu, frate ! A dat o boleşniţă în noi, cînd eram încă în port, şi ne-au trimis acasă. Ce de-a mai femei stricate erau pe ţărmul oceanului aceluia ! Una mi-a luat chiar şapca din cap, ca să mă duc cu dînsa, da eu...

— Da tu ce ? îl descoase curios băiatul.

— A, ferească Dumnezeu, nu stric eu banii mei buni pe nişte lepădături. M-au văzut unii de-ai noştri fără şapcă şi au crezut că mi-a murit mama.

Astfel, la fiecare „minune" a elevului, Nikoletina răspunde printr-o întîmplare personală, dînd fiecărui fleac o însemnătate mult mai mare decît lucrurilor miraculoase proslăvite de băiat. În loc să se mire de papagal, partizanul se miră de ce nu vorbeşte căluţul de la Aprovizionare. Cînd a fost vorba de ocean, flăcăul şi-a adus aminte de femeile stricate şi de şapca ce-i fusese smulsă. Pomenindu-i-se de trompa elefantului, i-a venit în minte drăcovenia care-i mîna omului.

— Nu-i în stare Nikoletina să se mire de nimic, îşi încheie judecata elevul, care nu poate înţelege cum este cu putinţă ca o persoană aşa de comună şi, după cît se pare, fără visuri, să lupte cu atîta înflăcărare şi devotament pentru revoluţie.

Într-o zi compania primi misiunea ca, în cursul nopţii următoare, să treacă cu tot efectivul în Kozara, tăind şoseaua naţională şi linia ferată, care duce la Banja Luka. Partizanii purceseră la drum o dată cu lăsarea întunericului.

— Ce crezi, tovarăşe Nikola, o să putem trece fără luptă ? întrebă elevul, luînd un aer nepăsător, dar fără să se depărteze un pas de lîngă mătăhălosul mitralior.

— Păi... vom trece, dacă n-are să ne împroaşte plăvanul de pe şosea, tancul acela, răspunse aproape vesel Nikoletina, mulţumit că i se dădea prilejul să îndrume pe un ins mai puţin pregătit decît dînsul.

— Şi sînt tancuri pe şoseaua aceea ? stăruia ageamiul în ale milităriei.

— Sînt, sînt, s-or găsi ! grohăi Nikoletina, ca un fel de îmbărbătare. Mămulică mamă, ce m-au mai otînjit o dată, chiar în locul pe unde o să trecem acuşi.

Capătul din faţă al coloanei se opri. Se auzi că se schimbă călăuza : cea dinainte nu ştia prea bine drumul cel mai scurt pînă la întîile dealuri ale Kozarei. Se spunea că era un nou loc de trecere, mai periculos, ce-i drept, dar mai repede de ajuns la ţintă.

— Am trecut pe acolo cu ştafeta detaşamentului II din Kraina, mormăi Nikoletina. Îi mai aproape, într-adevăr ; dar cînd ajungi pe podul cel îngust, poţi s-o păţeşti, ieşind la calea ferată. Ţi se poate întîmpla să dai cu nasul drept în trenul blindat.

— S-ar putea întîmpla așa ceva ? bîlbîi elevul, simțind cum i se taie picioarele.

— De ce să nu se poată ? Doar trenul acesta patrulează pe linie cu luminile stinse. Stă pitit frumușel, nici măcar nu pufăie, așteptîndu-te numai să intri în linia lui de ochire.

— Dă-o-ncolo de treabă ! Ai și găsit vreme potrivită pentru povestit asemenea lucruri, scuipă de necaz zgribulitul Jovica Jež. De ce-l sperii pe tovarășul elev ?

— Ei, și tu de colo : îl sperii ! Eu dau băiețașului o bună învățătură, ca să știe de unde îl pîndește primejdia, iar tu... Nu cumva vrei să aștept pînă îl vor ciuruí cei cu mitraliera, cum s-a întîmplat data trecută cu plutonul nostru, chiar pe această linie ferată... Noaptea umblă pe acolo și patrule, fac ambuscade la trecători, cîteodată se aduce și cîte un tanc, camuflat cu crengi... să te minunezi, nu alta. Trebuie să știi și tu, măi băiete...

— Ptiu ! Înțepeni-ți-ar limba ! mormăi Jovica împotriva lui Nikoletina care menea a rău. Să vezi că ai să ne aduci o pacoste pe cap !

Chiar la revărsatul zorilor compania ajunse cu bine la avanposturile de pe Kozara. Jovica și elevul abia se așezară, aprinzîndu-și cîte o țigară, cînd strigătul lui Nikoletina îi și sculă în picioare :

— Jovica, școlarule, ia veniți încoa ! Hai să vedeți o minune care nu se mai află.

— Ce l-o fi apucat, trăsni-l-ar Dumnezeu să-l trăsnească ! se sperie Jovica, pălind.

— Priviți, oameni buni, minunea lumii ! strigă cu însuflețire Nikoletina, făcînd semn elevului să se apropie cît mai repede.

— Ia uită-te aici !

Flăcăul arătă cu palma lui cît lopata spre o bătrînică gîrbovă, măruntă, care se sprijinea într-un toiag subțire, uitîndu-se stingherită la mulțimea de oameni, tot mai numeroasă, strînsă în fața ei.

— Privește-o, școlarule !

— Ia ascultă tu, gură-spartă, se stropși deodată bătrîna la Nikoletina. Ce-i ? Sînt cumva beată sau mi-am încălțat opincile pe dos, ori poate am un găinaț pe broboadă, de cotcodăcești atîta împrejurul meu ! Ce-ai văzut la mine de te minunezi așa ?

— Cum să nu mă minunez ? Se spune că tu ai fost azi-noapte călăuza companiei.

— Am fost, și ce-i cu asta ? N-oi fi mers în fruntea voastră pe picioroange de lemn, ca să nu mai poți de uimire și să stîrnești atîta lume !

— Cum ? Tu ai condus compania printre cazemate și patrule, pe sub nasul trenului blindat ?

— Ce era să fac, dacă trebuia de trecut pe acolo ? N-am născocit eu cărarea, din capul meu.

— Da cum nu ți-a fost frică, babo, bătu-te-ar sfîntul să te bată ?

— Cum să-mi fi fost frică, dacă în urma mea venea atîta oștire de-a noastră ? clipi încurcată bătrîna. Am călăuzit eu și cîte o singură ștafetă, și tot nu mi-a fost teamă.

— Ian te uită, şcolarule, la minunea asta ! tună Nikoletina. O băbuţă cît un cocoş ceva mai răsărit, o chişcătură de muiere, şi n-o pot opri nici mitralierele, nici tunurile, nici trenurile blindate... A pătruns bătrîna printre cazemate. Vezi, despre asta să-mi povesteşti tu mie, nu despre elefanţii tăi. Ia să-ţi văd elefantul trecînd pe unde s-a strecurat ea azi-noapte !

Elevul deschise gura, ca să se îndreptăţească cumva. Dar Nikoletina, avînd stupit la furcă, o ţinea una şi bună minunîndu-se :

— Şi ăsta îmi tot bate capul cu bazaconiile lui... Da ia spune, bunicuţo, ai peste treizeci de oca ?

În gălăgia şi-n însufleţirea obştească, el o ridică pe bătrînică în sus. Baba ţipă speriată :

— Văleleu, bătu-te-ar Sfînta Duminecă ! Dă-mi drumul, că mor de teamă. Eu îs fricoasă din fire.

— Tu, fricoasă ?

— Zău, fătul meu, nu m-am încumetat niciodată să mă urc într-un pom sau să mă uit într-o fîntînă, că îndată începe să mi se învîrtă capul. De-ai umbla toată lumea, n-ai afla o fricoasă mai mare decît mine.

Nikoletina rămase cu gura căscată.

— Ian te uită ! Şi să mai spui că nu trebuie să te miri ! Se teme să se uite în fîntînă, dar trece noaptea prin mijlocul armatei fasciste...

— Dar crezi tu că azi-noapte mi-a fost uşor ? oftă bătrîna. Calc pe podul acela, dedesubt vuieşte apa, adîncă pînă la brîu ; iar eu mă tot închin şi-mi zic în şoaptă : „Nu mă lăsa, Doamne, să alunec şi să mă prăvălesc în şuvoiul de jos“. Mi-i frică, maică, de apă, de înălţime şi de cîini străini. Mor de frică dacă dau peste aşa ceva.

Ascultînd-o, Nikoletina îşi tot bălăbănea mîinile şi se holba la cei din juru-i ; iar cînd întîlni privirea elevului, nu putu decît să-şi mişte buzele, ca un mut, făcîndu-i semne neînţelese.

— Ce s-a întîmplat ? izbucni neliniştit elevul.

Nikoletina mai arătă o dată cu mîna spre bătrînă, căscă gura şi abia atunci îşi recăpătă darul vorbirii :

— Iată... am văzut şi eu o minune în viaţă : o băbuţă care nu se teme de toată armata fascistă !

ŞIRETENIE

Companii şi batalioane de partizani se scurg spre cătunele şi păduricile din jurul oraşului. Nu ştie încă nimeni ce se pregăteşte şi cînd se va da lovitura. Dar printre ţărani începe un freamăt, o vînzoleală... Îşi fac cu ochiul şi ţin la îndemînă traistele — semnul cel mai sigur că se aşteaptă un atac asupra oraşului.

— Se pregătesc pentru jaf ! mormăie cu îngăduinţă comandantul Nikoletina Bursać, măsurînd bănuitor un grup de trei ţărani mai în vîrstă care coboară prin livadă spre dînsul. Ăştia, după cît se pare, vin la mine. Uite-i c-au şi ajuns !

Nikoletina încetează să-şi scarpine spinarea de trunchiul scorţos al unui păr. Totuşi nu-i plăcut ca un comandant, chiar de curînd înaintat, să se scarpine de un pom ca o vită. Pentru un comandant de grupă, cum ar fi de pildă Jovica Jež — treacămeargă, dar un comandant mai mare — asta-i nu ştiu cum...

— Te odihneşti, tovarăşe, ai ? intră în vorbă unul dintre cei trei săteni, un bărbat lătăreţ, spătos, care se lasă pe iarbă, oftînd prelung, ca şi cînd ar fi venit frînt de oboseală de la cine ştie ce treabă.

— Da de unde ! dă din cap Nikoletina, compătimindu-se parcă pe sine însuşi. Azi numai luptătorul de rînd se hodineşte ; iar noi, cei din conducere... stai şi te gîndeşti, îţi baţi capul...

— Aşa-i, zău, nu e uşor să conduci o armată, încuviinţează ţăranul cel de-al doilea din grup — un lungan cu voce piţigăiată de femeie — strîngîndu-se parcă din încheieturi, ca să se poată aşeza jos sub păr. Şi ţarul Lazo [1], înainte de a se duce la Kosovo, stătuse în cumpănă : cărei împărăţii să se alăture ?

— Gînduri de-acestea nu mă frămîntă pe mine, zice Nidžo, luîndu-şi un aer grav, cu toate că se simte măgulit de asemănarea cu Lazar şi cu Kosovo. Ţarul Lazar era burjui — aşa că putea să şovăie între două împărăţii, pe cînd eu... noi sîntem lămuriţi : ştim în ce parte mergem. Şovăitorii n-au loc în companie.

— Aşa-aşa ! Ai văzut cum vorbeşte un tovarăş lămurit, grăieşte lătăreţul către plugarul cel de-al treilea, un om mărunt, cu mustăcioară şi cu ochi de şoarece, care clipeşte mereu, trăgînd cu urechea. Tovarăşul, măi frate, ehehei... conduce o armată.

„De bună seamă au venit să afle cîte ceva de la mine", îşi zice Nikoletina şi rămîne cu ochii în patru.

---

[1] Lazar, cneaz al Serbiei, mort în bătălia de la Kosovo (1389), erou legendar în eposul popular sîrb.

— Din ce parte ești de baștină, tovarășe comandant? De departe? piscuie pițigăiat lunganul, căutîndu-și luleaua.

„Ian te uită, au și aflat că-s comandant, cu toate că nu mi-am cusut încă galoanele", observă cu surprindere Nikola și răspunde în doi peri:

— Sînt de colo, de la piciorul muntelui.

— Ohoho! Care va să zică ți-ai bătut bine picioarele pînă să ajungi aici, lîngă orașul nostru, se miră lătărețul. Pesemne n-ai făcut asta numai așa, de florile mărului.

„Aha, au și adus vorba de oraș", își zice Nikoletina, ciulind urechile. Pipăie să vadă dacă vom ataca. „Stați voi. Doar n-o să ne lăsăm păcăliți."

— Păi ca orice armată, au plecat și ei în misiune, lămurește lunganul.

Nikoletina rămîne tăcut cu un aer vajnic de comandant, deși ceva îl zgîndără să le arate la fața locului unde va ataca compania lui, și încă în fruntea batalionului.

„Uf, păcătoasă-i și conspirația asta, se gîndește Nikoletina. Cine-ar fi zis că-i un lucru așa de greu? Dar ce se face comandantul de brigadă, care trebuie să păstreze atîtea secrete? Vai de mama lui!"

Fără să vrea, Nikoletina scapă o aruncătură de ochi în josul lungii rîpe, prin care partizanii vor coborî la noapte spre oraș. Numaidecît se face auzit glasul lătărețului, căruia parcă însuși diavolul îi șoptește ceva la ureche:

— Vezi, tovarășe, prin rîpa asta îi drumul cel mai scurt la oraș. Puțin mai devale se află o moară, de unde poți arunca cu piatra pînă în casele de la margine.

— Moara lui Tarković! rostește Nikoletina, tresărind, ca și cum i s-ar fi dat de gol întregul plan.

„Păi chiar acolo trebuie să instalăm aruncătorul de mine, își zice în sine. Ia auzi cum vorbesc: cică să arunci cu piatra..."

Nikoletina se încruntă și grăiește către lătăreț:

— Da de unde-mi știi matale că anume de la moara lui Tarković poți arunca cu piatra pînă-n casele de la marginea tîrgului? Ce vrei să mai afli?

— Cum să nu știu, tovarășe, cînd și tu, străin de locurile astea, cunoști cum se numește moara din vale! Așa-i precum spui: moara lui Tarković îi zice.

Lunganul sloboade fumul din lulea în sus, peste capul comandantului. Nikoletina își mușcă limba.

— D-apoi nu trebuie să cunosc terenul, dacă mă numesc comandant?

— Asta spunem și noi, adeverește lătărețul. Acolo unde porți lupta, se cuvine să cunoști fiecare pietricică.

„Uite cum m-am dat singur de gol! se gîndește comandantul. Dracu m-a tras de limbă să spun numele morii?"

Nikoletina se stropșește la lătăreț:

— Ce tot îndrugi vrute și nevrute?!... Cine spune că am să lupt în vale?

— Nu spune nimeni, Doamne ferește! răspunde liniștit lunganul, învăluindu-se în fum. Știm noi că ai să alegi alt loc.

— Şi mă rog, de unde ştiţi voi că am să aleg alt loc ? se împotriveşte flăcăul. Toate le ştiţi !

— Noi nu ştim nimic, frate, îi răspunde scurt lătăreţul. Noi nu sîntem decît nişte tovarăşi paşnici din spatele frontului.

— Nimic de zis ! Paşnici-paşnici, dar traistele pentru jaf le-aţi şi pregătit, face semn cu ochiul comandantul. Nici nu vă închipuiţi ce bine mă pricep eu să vă citesc gîndurile.

— Păi, de, dacă n-ai fi om cu carte, ai putea fi capul unei întregi companii ? adăugă într-o doară lunganul. Nu mă vor trimite tocmai pe mine să conduc oastea asupra oraşului.

Ascultă, tovarăşe... ăsta lungu ! Ce tot îi dai într-una cu oraşul în sus, oraşul în jos ? Acolo în vale s-au adunat şapte sute cincizeci de domobrani, o sotnie de ustaşi şi o baterie de tunuri ; iar ţie îţi trece prin cap că s-ar încumeta careva să-i atace ?

— Da şi noi avem două brigăzi şi un detaşament, se făleşte lătăreţul.

— Ian te uită, şi asta o ştii ! izbucneşte Nikoletina, pierzîndu-şi stăpînirea de sine. Zici că „avem". Dar de unde şi pînă unde te pui şi tu de-a valma cu noi ?

— Oho, tovarăşe, păi la noapte pornim şi noi în urma voastră ca frunza şi ca iarba, rosteşte lunganul, îndreptîndu-şi ţinuta, şi îşi arată vesel rariştea dinţilor. Unul cu furca sau cu un par, altul cu toporul...

— V-aţi pierdut minţile ori ce vi s-a năzărit ? răcneşte Nikoletina. N-a pomenit nimeni de vreun atac asupra oraşului, iar voi v-aţi şi înfăţişat ca voluntari.

— Voluntari, d-apoi cum ! se umflă în pene lunganul. Muierile coc de azi-dimineaţă plăcinte pentru ostaşi, fetele se pregătesc să care răniţii... apoi şi bătrînii or fi buni la ceva... ar putea da o mînă de ajutor.

— La jefuit, la prădat, aşa spune ! îl îndreptă Nikoletina. De cînd aţi ajuns aşa de breji ?

— Ne-ai făcut cu ou şi cu oţet, tovarăşe comandant, se jeluieşte lunganul. Noi am venit ca să stăm de vorbă : cum să ne pregătim mai bine, dac-o fi să fie ceva azi-mîine ; iar dumneata tăbărăşti pe noi. Ai fi putut să ne iei mai pe departe, numai să baţi şaua...

— Hm, mai pe departe ! mormăie Nikoletina. Şi o cloşcă chioară ştie că, atunci cînd se adună oaste undeva, trebuie să fii pregătit.

— Aşa chitisem şi noi, recunoaşte lătăreţul. Să fie omul pregătit. Vorba ceea : paza bună trece primejdia rea. Dacă vechea Iugoslavie ar fi fost pregătită...

„Ian te uită, drace, îşi zice comandantul înfuriindu-se, m-am trădat cu totul faţă de ăştia : unul te ia dintr-o parte, al doilea din cealaltă..."

Abia acum bagă de seamă Nikoletina că lătăreţul şi lunganul îi pun întrebări încrucişate ; şi în timp ce unul vorbeşte, celălalt îşi şi prepară o nouă întrebare sau intră în vorbă cu un adaos la răspunsul lui Nikola. În felul ăsta ei se schimbă şi se sprijină între dînşii, pe cînd partizanul rămîne pururi singur...

„Să vezi numai hoţomănie ţărănească : un adevărat foc încrucişat. Dar cel de-al treilea ce hram poartă ? Acesta doar îşi mijeşte ochii şi se uită la mine, se gîndeşte comandantul. Pesemne el le îndreaptă tirul : prea lung, prea scurt, lovit !"

Nikoletina îl priveşte bănuitor pe cel cu mustăcioară, care stă liniştit :

— Da tu, tovarăşe, taci chitic. N-ai scos nici un cuvinţel.

Cel cu mustăcioară tuşeşte uşor, clipind repede :

— Şi eu te-aş întreba ceva, tovarăşe, dar parcă mi-e ruşine. Ce-o mai fi şi asta : orele zero-zero. Am auzit vorba asta undeva demult...

— Orele zero-zero ? Ia te uită ce i-a trăsnit prin cap ! şi comandantul rămîne cu gura căscată. Păi, asta-i, cum să-ţi spun... nu-i nici douăsprezece la miezul nopţii, dar nici ora unu de noapte, ci clipa dintre aceste două ceasuri... douăsprezece a trecut, iar unu se pregăteşte să vină... între ele rămîne un gol. Nu-i nici un fel de oră şi nici un fel de minut — zero-zero...

— În crucea nopţii, cum îi spunem noi, ţăranii !

— Cam aşa ceva.

— Aha, care va să zică douăsprezece a trecut, iar unu... îngînă cel cu mustăcioară, plecînd cu tovarăşii săi, iar cînd ajung după gardul viu, ceilalţi doi se apropie repede de dînsul.

— Ei, l-ai iscodit bine ? Or să atace în noaptea asta ?

— Atacă ! Mergem la sigur ! încuviinţează hotărît cel cu mustăcioară. De cîte ori venea vorba de oraş sau de atac, comandantul nu-şi putea stăpîni un zvîcnet al sprîncenei şi era gata-gata să toarne o înjurătură. Asta-i semn sigur. Tot timpul nu mi-am luat ochii de la dînsul.

În vremea asta Nikoletina, rămas sub păr, îşi frămîntă mintea cu privire la orele „zero-zero", despre care îl întrebaseră ţăranii, părîndu-i-se ceva cunoscut, auzit undeva, de curînd. În cele din urmă totul se luminează :

— Păi da, bătu-te-ar cucu ! Cum să nu ştiu : se află în ordinul de luptă. La orele „zero-zero" începe atacul asupra oraşului !

MOARTEA LUI TANASIJE BULJ

În lăstărişul de pe Dealul Vulpoiului, compania lui Nikola şi Batalionul de şoc al tineretului se întîlniră pentru întîia oară după cinci luni.

— Oho, uite-i, uite-i, frate, teferi şi sănătoşi ! astfel îi întîmpinară luptătorii lui Nidžo pe tinerii partizani din batalion, ca nişte părinţi care-şi văd din nou băieţaşii, atît de mulţi la număr, zdraveni şi veseli. Cum v-aţi descurcat, flăcăi ? Care va să zică trăiţi ?

În vremea goanei şi a presiunii din iarna trecută, inamicul înconjurase strîmtul teritoriu liber şi puţini oameni mai credeau că împresuraţii vor putea scăpa şi că va sosi ziua unei revederi pline de bucurie. Se despărţiseră pe un viscol orbitor, sub rafale de mitralieră şi bubuit de tunuri. Li se părea că pămîntul se surpă în jurul lor şi se prăbuşeşte în hăuri neguroase. Adio cîntece şi viaţă frumoasă, pîn-aici v-a fost !

— Care va să zică am rămas în viaţă, ai ? se bucurau vechii cunoscuţi, ghiontindu-se în coaste şi bătîndu-se pe umeri.

Aici, sub soarele de primăvară, în mijlocul frunzişului verde, simţeau cu toţii o reînviere a însăşi vieţii lor, o izbîndă deplină asupra pătimirilor din timpul iernii. Erau vioi, îmbujoraţi, voioşi şi îmbogăţiţi sufleteşte de această întîlnire neaşteptată, care îi făcea să simtă din plin că-s sănătoşi, veseli şi chiar în număr mai mare decît credeau ei înşişi.

Nikoletina umbla, prin mulţimea însufleţită şi gălăgioasă, neîndemînatic ca un urs, bucuros că se mişcă şi că-i puternic şi mai vînjos decît ceilalţi. Asurzit de zarva din juru-i, comandantul umbla ca un om beat prin îngrămădeala aceea de oameni, cînd deodată se opri, ca şi cînd l-ar fi lovit cineva drept în frunte, şi izbucni, holbîndu-şi ochii :

— Mă, pui de lele, nu cumva eşti tu, Tanasije ?

— Păi cine altul decît eu ? îi răspunse vesel lunganul cel tuciuriu. Pe unde mai hălăduieşti, Nidžo ? Ce mai faci ?

Cum îi venea întru întîmpinare cu mîinile întinse spre dînsul, deodată Nikoletina îl opri hotărît :

— Stai, stai, opreşte-te ! Cum ? N-ai murit tu astă-iarnă, fir-ai tu al dracului să fii ?!

— Cum aşa să mor ? N-am murit.

— Minţi, gloabă, cum n-ai murit ?

— Nu-i adevărat, crede-mă !

— Hai, nu mai minţi, scîrba naibii ! se întărîtă Nikoletina. Doar te-am văzut cu ochii mei cînd ai căzut.

— Ehei, fîrtate ! şuieră Tanasije. Atunci te-ai înşelat. Mi-am pierdut numai cunoştinţa din pricina unei mine.

— Peste putinţă ! Nu te-am apucat eu de umăr şi te-am chemat pe nume ? Da tu nimic, nu ziceai nici pîs. Mort, şi pace !

— Ce era să fac, dacă mă lovise ceva la căpăţînă, încît nici mina n-am auzit-o.

— Ca să vezi, măi frate ! se minuna Nikoletina. Iar eu mi-am zis în sine : pesemne i-a sunat şi lui Tanasije al meu ceasul din urmă. Ei, Tane, Tane ! Am îngenuncheat frumuşel şi ţi-am luat revolverul, ca să nu cadă în mîna inamicului. Erau cît p-aci să mă găbjească şi pe mine de viu.

— Slavă Domnului, iar eu am crezut tot timpul că un soldat duşman mi-a luat revolverul.

— Nu, frate, eu însumi am făcut-o ! îl încredinţă Nidžo. Nici nu ştiu cum am scăpat din hărmălaia aceea şi am ajuns din urmă compania noastră. Mergeam în coloană de marş, mă uitam la revolverul tău, şi-mi curgeau patru rînduri de lacrimi. Îmi părea rău de prieten.

— He, he, ia nu te mai preface ! rosti repede Tanasije şi tulburarea îi zbîrci figura : parcă muşcase dintr-un măr pădureţ.

— Nu te mint, aşa să-mi ajute Sfînta Duminecă, am plîns să-mi ajungă pe-un an de zile. Noroc că era întuneric şi nu m-au văzut diavolii mei.

— He, he ! Şi cînd colo eu îs viu.

— Păi da ! Cine şi-ar fi putut închipui că eşti atît de prefăcut şi ai să-mi joci aşa renghi ?

— Da de unde puteam şti că ai să plîngi ? căută să se apere Tanasije. Cine să plîngă după zăludul de Tanasije Bulj din Strmonoga !

— Mare pramatie mai eşti ! se îmbufnă Nikoletina, aşezîndu-se lîngă dînsul la umbra unui alun. Aşa otreapă de prieten m-ai socotit tu ? Ei, drept vorbind, acuma chiar că-mi pare rău de lacrimile pe care le-am vărsat după tine.

— Ian te uită ce-i veni ! rosti dojenitor Tanasije.

— Eu te-am jelit mai bine decît ar fi făcut-o oricare altul, urmă serios Nikoletina. Numai de-ai şti ce cuvîntare am ţinut în companie despre moartea ta eroică !

— Hai, las-o ! zise Tanasije, clipind neîncrezător, şi îl privi ţintă pe Nikoletina.

— Şi încă ce cuvîntare, frate-miu ! Mă înflăcărasem aşa de tare, că-mi ţîşneau cuvintele ca nişte scîntei. Am început să povestesc cum inamicul ne împroşca din flanc cu foc de mitralieră şi cu mine ; iar tu ai sărit cel dintîi din adăpost şi ai pornit la atac.

— Hm... aşa-i... păi de... mormăi Tanasije, răsuflînd tot mai adînc.

— Tovarăşi, zic, Tanasije şi-a amintit pojarul satului său şi ţipetele copiilor. Atunci şi-a strîns puternic în mîini puşca-mitralieră...

— Da, da, chiar aşa-i, am strîns, dar de fapt era o carabină...

— Ştiu că aveai carabină, dar sună mai frumos : puşcă-mitralieră ! Şi-a strîns puternic în mîini, zic,

pușca-mitralieră și a pornit să urce pieptiș pajiștea dealului...

— Mda... de fapt era un grohotiș...

— Așa-i precum spui, dar te seacă mai cu alean la inimă cînd auzi că voinicul urcă pajiștea de deal... Tane al nostru o ia la goană înainte, iar gloanțele îl împroașcă, zic, ca grindina din cer.

— Erau destul de multe, zău așa ! recunoscu în parte flăcăul și ochii prinseră să-i lucească.

— D-apoi cum crezi tu ! se holbă tulburat Nikoletina. Gloanțele îl izbesc cu ură ; îi ciuruiesc mantaua...

— Ei, dac-aș fi avut manta, n-aș fi dîrdîit atîta în azi-iarnă, mormăi Tanasije pentru sine.

Dar cum Nikola își meșterea tot mai înfocat cuvîntarea, se văzu și el însuși îmbrăcat și împodobit ca un adevărat viteaz din vremurile de demult.

— Tane al nostru ajunsese la buza tranșeelor inamice, urmă Nikoletina, cînd o mitralieră haină îi seceră pieptul de viteaz. L-a secerat rafala de foc ca pe-o floare din pajiștea cea verde.

— Ei, aici nu se mai potrivește de loc ! suspină Tanasije. Uite, aici m-a nimerit. M-a pocnit o brazdă de pămînt, sau așa ceva.

— Și unde zici că te-a nimerit ? tresări deodată Nikoletina, privindu-și țintă tovarășul. Aici, spui ?

— Uite, chiar aici.

— Bravo, asta-mi place ! Ești un neobrăzat și jumătate ! Cum poți să mă minți în halul ăsta, chiar așa, în față ? De fapt, o rafală de mitralieră

l-a retezat la mijlocul pieptului, iar el îndrugă aici cum că l-a lovit o brazdă de pămînt. Ce tot născocești acolo ?

— Dar tu de ce le ticluiești anapoda, tovarășe ? îl înfruntă, jignit, Tanasije.

— Toate acestea le-am văzut cu ochii mei. Tanasije al nostru a murit așa precum vă spun eu și nu se află pe tot pămîntul un singur om care să dovedească că n-a fost așa.

— Cum să nu se afle ? Dar eu ? Stau în fața ta în carne și oase, protestă Tanasije.

— Tu ? Dar cine ești tu ? îl luă în răspăr Nikoletina. La urma urmei, tu nici nu ești Tanasije al meu. Acela a fost un om dintr-o bucată, un viteaz, pe cînd tu : ba că nu-i deal, ba că n-avea pușcă-mitralieră, ba că nu era îmbrăcat cu manta, iar la urma urmei cică l-ar fi pocnit o brazdă de pămînt. Ție ți s-o fi potrivind așa ceva, pe cînd lui Tanasije al meu...

— Care Tanasije al tău ?

— Știu eu care. Prietenul meu, Tanasije Bulj, care a murit eroic azi-iarnă. De o sută de ori am povestit asta în fața companiei.

— Bine, frate, atunci eu cine sînt, dacă Tanasije Bulj a murit ? se zăpăci flăcăul și înghiți în sec.

— Cine ești ? Dracu știe ! De bună seamă o secătură ! răspunse acru Nikoletina. Nu l-aș da pe Tanasije al meu nici pe zece ca tine.

Nikoletina se sculă, își îndreptă centura și, plecînd, aruncă o sfidare luptătorului uimit, care rămase locului :

— Să nu te apuci cumva a pomeni pe undeva, nici măcar în glumă, că tu ai fi Tanasije Bulj din cuvîntarea mea. Ţi-ar rîde în nas întreaga companie. El a fost un viteaz, un erou, pe cînd tu... Tu spui că te-a trăsnit în cap o brazdă de pămînt. Ian te uită ce mai poveste ! Să nu-mi mai ieşi în cale, că nici nu ştiu ce-am să-ţi fac ! Iar cît priveşte revolverul acela, nici prin cap nu-mi trece să ţi-l dau înapoi.

NIKOLETINA ELIBERAT

Dintr-o dată, ca în vis, cerul senin şi strălucitor al răscoalei se întunecă pe neaşteptate pentru Nikoletina şi Jovica. Zdup ! Bieţii oameni se treziră prizonieri într-un hău fără fund, în bezna unei închisori a cetnicilor, printre snopi de paie de secară şi hîrburi de tot felul. Deasupra capului — un acoperiş vechi, presărat cu cuiburi cenuşii de viespi. Nu era nici hogeac pentru fum. Pe cît se vede, amîndoi fuseseră închişi într-unul din heiurile unei gospodării mai mari, la vreun chiabur, cum îşi închipuise de cu seară Nikoletina.

— Uf, halal de noroc ! Am căzut ca musca-n lapte, oftă Jovica. Măcar să fi ţinut piept, aşa cum trebuie, unui duşman de clasă.

— Cum să ţii piept ! rosti cu necaz Nikoletina. Şi ăştia ni-s duşmani de clasă : nişte neisprăviţi, oieri din Manjača ! N-au nici credinţă, nici clasă. Au tăbărît pe noi din întuneric şi atunci poftim de le ţine piept cum trebuie. Am apucat numai să-i croiesc unuia cîteva peste bot şi să-l sudui de tată. Doar cu atîta le-am ţinut piept.

— Socot că şi asta-i destul pentru noi, nişte ţărani necăjiţi, recunoscu abătut Jovica. De-am fi fost mai cărturari, poate născoceam ceva mai înţelept.

— Cînd intră în joc pumnul, mintea nu face două parale : asta s-o ştii de la mine ! încheie dispreţuitor Nikoletina. Să fi fost în locul meu trei comisari şi tot nu l-ar fi buşit mai dihai decît mine prin bezna aceea. Altuia i-am cojit urechea, ca o crenguţă de salcie, primăvara...

— Măi, frate-miu, mă tot bat gîndurile că ăştia poate au hotărît să ne facă seama la noapte, meneşte tînguitor Jovica. Tu ce zici, Nidžo ?

— Că n-or să ne cheme la nuntă, bombăni Nikoletina. Or să ne cotonogească. La ce alta te-ai putea aştepta de la dînşii ?

— Hm... da... Atunci ar trebui să ne pregătim puţin...

— Pentru ce ?

— Pentru aceea... pentru pacostea cea mare, frate Nidžo.

— Cum să ne pregătim ? Poate ai de gînd să chemi un popă, ca să ne spovedească.

— Ce fel de popă ? Ducă-se la naiba ! Să ne gîndim ce lozinci să strigăm, cînd ne-or duce să ne împuşte.

Nikoletina făcu cu mîna un gest de lehamite.

— Strigă tu tot ce vrei. Eu nici n-am să deschid gura. Ce pot să strig în faţa unor căprari şi nespălaţi ? Ăştia habar n-au ce-i aceea lozincă şi nici... Cel mai bun lucru ar fi să-i înjuri de ceva : asta măcar au să priceapă.

— Aşa-i, dar tu n-ai auzit că eroii noştri...

— Ei, dac-aş şti măcar că eu sînt erou... pe cînd aşa... ce-i trebuie unui necăjit de-alde noi să se bage în treburi subţiri ! Nu-i de nasul meu aşa ceva. Dacă l-aş putea muşca pe careva de nas la execuţie, asta mi s-ar potrivi mai mult.

— Nu se face, frate, prea aduce a bădărănie, se încruntă Jovica. Socot că aşa ceva nu se cuvine în asemenea împrejurări.

— Nu ştiu, Jovane ! Pînă acum n-am mai fost împuşcat. Asta-i întîia dată, recunoscu Nikoletina, zîmbind parcă a rîde. De-aş găsi pe undeva un fir de tutun, aş răbda totul mai lesne.

Cu prilejul atacului dat cu două zile în urmă asupra oraşului, partizanii nimeriseră într-o cursă. Compania lui Nikola fu împrăştiată. Iar el şi cu Jovica, despărţiţi de ceilalţi, abia izbutiră — sărind garduri şi trecînd prin cîteva grădini — să se strecoare pînă la colinele din cealaltă margine a oraşului. Aici, rătăciţi şi sleiţi de puteri, fură atacaţi prin întuneric de cetnicii lui Dukan-Purcelul, care-i făcură prizonieri. Îi duseră o vreme prin păduri şi văgăuni, iar cînd se lăsă noaptea următoare, îi închiseră într-o coşmelie veche, care mişuna de şoareci. Asta-i tot !

Jovica nu putea sta liniştit, ci se tot foia, gemea şi-şi cerceta mîinile legate, în vreme ce Nikoletina şedea trîntit ca un butuc, sprijinindu-se de un snop uriaş de paie de secară şi tăcea.

— Cum poţi rămîne aşa ? izbucni Jovica, nemaiputînd îndura. Stai şi taci, parcă nici nu-ţi pasă.

— Mă odihnesc după revoluţie, răspunse scurt Nikoletina. E singurul prilej.

— Mai bine mă lipseam de asemenea prilej, bodogăni Jovica, foindu-se din nou.

După miezul nopţii, prizonierii fură treziţi de nişte zgomote şi voci care se auzeau la uşă... Veniseră după dînşii.

— Auzi... ei, Nidžo... Cum ar fi mai bine să strig : „Pentru oastea noastră !" sau „Pentru Armata Roşie !" ? îl întrebă năuc Jovica, ridicîndu-se din culcuş.

— Lasă astea, Jovo ! N-au prostovanii ăştia urechi pentru astfel de lucruri ! Mai bine le-ai behăi, ca un berbec : aşa ceva ar pricepe mai lesne.

Îi scoaseră afară în noaptea înstelată şi, după o scurtă consfătuire, patrula îi împinse la drum. Îi însoţeau trei cetnici.

— Iar ne mînă nu ştiu unde, bombăni Nikoletina. Nu-i rost de împuşcare.

Din spate se auzi un glas răguşit şi tăios, pesemne al şefului patrulei :

— Tăceţi, bă ! Nu-i voie să vă consfătuiţi !

Lui Nikoletina vocea i se păru cunoscută. Deodată i se iviră în faţă nişte ochi bulbucaţi şi un nas roşu. Cine ar putea fi ? Pentru a-l face pe necunoscut să vorbească, el rosti cu voce tare :

— Ce consfătuire ? Ne-am consfătuit noi încă din patruzeci şi unu pentru toate treburile.

— Bine v-aţi mai consfătuit. Se şi vede !

— Oricum ai lua-o, mai bine decît voi ! îi tăie vorba Nikoletina şi în aceeaşi clipă răsări, înaintea ochilor săi, un chip cu o privire pierdută, tristă... Ia stai puţin, dom'le, care eşti acolo ?

— Ai face bine, neică, să-ţi ţii fleanca ! îl ameninţă necunoscutul cu o voce nesigură.

— Chiar că mă tem, nu mai pot de frică ! îl zădărî Nikola, recunoscînd în sfîrşit chipul vorbitorului.

Era Janko Nesvanulica din Babina Greda, fostul său coleg de şcoală. Amîndoi stătuseră un an în aceeaşi bancă.

— Janko, Janko, departe-ai mai ajuns !

— Da de unde mă cunoşti ? Cine eşti tu ?

— Ehei, de puţine ori te-am hrănit din trăistuţa mea ? De puţine ori ai copiat tema de la mine ?

— Ce tot trăncăneşti ! Nu cumva eşti Bursać ? Mi-am dat seama numaidecît.

— Janko, Janko, care va să zică şi tu ai nimerit în bandă ?

— Bandă sînteţi voi ! răspunse Janko mai mult pentru sine şi fără prea mare convingere.

— Ei, Janko al meu, nerod mai eşti ! urmă compătimitor Nikoletina, luîndu-l de sus, deşi Jovica îl ghiontea ca să tacă. Ştii tu cel puţin pentru cine lupţi, hai ?

— Dar tu crezi că ăi fi ştiind ?

— De bună seamă că ştiu ! îl înfruntă zeflemitor Nikola. Lupt pentru muncitorii şi ţăranii acestei ţări, pentru bietul taică-tu, Obrad, şi pentru maică-mea, Maria. Pătimesc şi-mi frîng oasele ca să poată trăi şi ei mai bine.

— Stai, frate, prea o apuci spre stînga, se amestecă în vorbă Jovica, şoptind. Luptăm mai întîi pentru eliberarea ţării de ocupanţi şi de duşmanii dinlăuntru.

— Lasă-mă în pace, nu mă încurca ! îl repezi Nikoletina. Da ia spune-mi, scumpul meu Jankić [1], tu pentru cine lupţi ?

— Pentru rege şi pentru ţară ! răspunse răguşit cel întrebat.

— Şi mă rog, ce ţi-a dat ţie regele, că nu mai poţi după dînsul ? îl jigni mai departe vorbăreţul Nidžo. El stă la Londra de înfulecă plăcinte şi cozonaci ; iar tu, zăbăucule, îţi frîngi ciolanele prin munţi şi tai frunză la cîini.

— Ia vezi, ia vezi ! mîrîi jignit Janko. Ai să răspunzi pentru tot ce spui.

— Faţă de cine, om al lui Dumnezeu ?! Faţă de bărboşii [2] tăi care te mînă şi te şmotresc ca pe-o vită ? Ia spune-mi, ce învăţătură ai căpătat de un an şi jumătate, de cînd te lupţi ?

— Şi tu ce-ai învăţat ? îl înfruntă de necaz cetnicul.

— Ehei, mult de tot ! Ai avea de ascultat o săptămînă încheiată. Spune-mi, de pildă, care-s aliaţii noştri de căpetenie ?

Janko nu răspunse. Tăcerea lui îl încurajă şi mai mult pe Nikoletina.

— Aha ! Ştiam că n-ai idee : Uniunea Sovietică, Anglia, America şi toţi oamenii iubitori de libertate din lumea întreagă. Ai auzit ?

O tăcere supărătoare stăruia în tabăra dimpotrivă.

— Dar ai cui aliaţi sîntem noi, ţăranii ? urmă răutăcios Nikoletina. Sînt sigur că nu ştii nici

[1] Diminutiv de la Janko.

[2] Cetnicii făcuseră legămînt să nu-şi radă barba pînă în ziua restaurării regatului iugoslav.

asta. Pun rămăşag. Noi sîntem aliaţii clasei muncitoare şi, împreună, alcătuim frontul poporului muncitor, care — după eliberare — va conduce ţara întreagă.

— Dar regele ? Dar guvernul ? întrebă Janko.

— Lasă-l pe rege să se plimbe prin lume, că are timp, slavă Domnului ; iar la noi va cîrmui norodul sărac, aşa cum îi tat-tu, Obrad.

— De unde să ştie taică-meu a conduce statul ?

— Ai răbdare, frate ! O să înveţe !

— Hm, astea-s vorbe de clacă... Ţăranul îi mărginit, prost...

— Dacă ne-au prostit domnii, scăpă o vorbă un cetnic din patrulă.

— Mi-ai luat cuvîntul din gură, croncăni Nikoletina. Vezi cît de bine înţelege lucrurile tovarăşul cetnic !

— Domnii doar nu ne lăsau să spunem nici pîs, căpătă curaj cetnicul din patrulă. Cum crîcneai, te şi înhăţa de gît : Taci din gură, ziceau, vită încălţată ce eşti ! Ce ştii tu ?

— Taman aşa.

— Asta o ştiu şi eu, se amestecă în vorbă Janko.

— Dac-o ştii, de ce te vînturi printre cetnici ?

— De ce ? Parcă m-am dus de bunăvoie ? M-au luat pe sus, frate, m-au mobilizat.

— Ne-au mînat cu patul armei, adeveri ostaşul din patrulă.

— Atunci haideţi cu noi, gugumanilor, pînă nu-i prea tîrziu.

— Ca să ne împuşte la voi ? se codi şovăitor Janko.

— Cine să te împuşte ? Ce tot îndrugi prostii ? Grăbeşte-te cît mai e vreme, că mai tîrziu — cînd o să te tragem la răspundere...

— Cine să mă tragă la răspundere ?

— Se ştie cine — noi. Eu cel dintîi.

Janko răspunse, şovăind :

— Tu ? Asta-i frumos ! Nu vezi că eşti legat ? Te ducem la comandant şi încă îţi mai dă mîna să ameninţi ? Vrei să ne judeci ?

— Uf, Janko, nătărăule ! Îţi închipui că tu mă poţi lega pe mine, hai ? S-au dus vremurile acelea, prietene ! În patruzeci şi unu, eu m-am dezlegat pentru de-a pururi. Acuma-i degeaba : poţi să îndrepţi tunurile cu buza spre mine, poţi să căleşti oţel pe capul meu — nu-ţi foloseşte la nimic ; eu tot nu mă dau...

Nikoletina se întoarse şi, după ce-l măsură de sus pînă jos pe însoţitorul său, urmă privindu-l cu dispreţ :

— Crezi c-aţi făcut vreo scofală, dacă mi-aţi cetluit mîinile cu funia voastră rîioasă ? Ei, dragul meu ! Poţi să mă şi împuşti, şi să mă arunci în groapa cea mai adîncă : dar eu, cînd are să bată ceasul, o să vin înaintea ta, ca să te judec. Mă-nţelegi ?

Însoţitorii schimbară între dînşii priviri îndoielnice. Janko strecură printre dinţi, amărît :

— Vorbeşti şi tu vrute şi nevrute.

Deodată Nikoletina se opri şi ordonă cu asprime :

— Hai, dezlegaţi-ne mîinile şi veniţi cu noi, ca să vă facem oameni. Haideţi, nu mai căscaţi gura, repede !

Janko se opri, îşi privi nehotărît tovarăşii ; apoi se apropie de Nikoletina şi începu să-i dezlege funia de la mîini. Cîteva clipe, după ce sfîrşi, mai ţinu puţin legătoarea între degete, apoi îi dădu drumul în iarbă :

— Acuma, Nikola, fă ce vrei.

— Tu, Janko, iar o iei razna... Nu pot să fac ce vreau eu, ci ceea ce porunceşte dreptatea noastră. Întinde-mi o mînă prietenească şi hai să mergem împreună.

Janko îşi luă arma de pe umăr şi o predă lui Nikoletina ; apoi îi strînse mîna şi rosti cu o adîncă uşurare sufletească :

— Acuma-i totul în regulă, ai ?

— De bună seamă ! Dacă n-ai învăţat lecţia, copiaz-o de la mine, cum făceai pe vremuri. Şcolarul mai bun îl ajută pe cel slab, rînduiala asta are cătare şi la noi. Nu-i aşa, Jovica, înflăcăratule lozincard ?

UN TOVARĂȘ DE DRUM CU NĂBĂDĂI

Nikoletina Bursać călătorea de la brigada sa la comandamentul din spatele frontului. Ducea corespondenţă şi trei milioane de lire ; iar pe lîngă asta i se dăduse pe cap şi o fetiţă de vreo şase ani, o evreică. Trebuia s-o predea la comandament ca să fie găzduită în vreun sat din inima teritoriului liber.

— Cum să merg eu cu asta, oameni buni ? boscorodea Nikoletina, uitîndu-se cu ciudă la fetiţă. Nici nu ştiu cum se umblă cu copiii. Nu mă pricep de loc la treburi de-astea.

— Ian te uită ce vorbeşti ! Că n-o fi mină fetiţa, ca să explodeze, îl dojeni secretarul statului-major.

— Nu zic că-i mină... Da dacă pe şosea dau peste tancuri ? Atunci ce să mă ştiu face cu ea ?

— Ehehei, dar ciufut om mai eşti, mama ei de treabă ! îi spuse prieteneşte secretarul. De atîtea ori te-ai descurcat pînă azi cu o cogeamitea puşcă-mitralieră, iar acuma ţi-ar veni greu să iei fetiţa

la subsuoară şi s-o împungi la fugă ! Încearcă să vezi ce uşoară-i, ca un fulg.

— Hm, un fulg ! Una e puşca-mitralieră şi alta-i o fiinţă vie.

— Auzi vorbă ! se încruntă secretarul. Am scăpat copilul, cu vreo două zile în urmă, dintr-un camion de-al ustaşilor, iar tu acuma te codeşti. Ce vrei să facem cu fetiţa, s-o aruncăm ?

— Pentru numele lui Dumnezeu... da cine-a spus asta ? se miră flăcăul.

Supusă şi încrezătoare, fetiţa porni de îndată în urma comandantului.

Nidžo se bucură că fetiţa nu se teme de dînsul, dar încă nu era în toate apele lui.

— Ia spune-mi, fato, ţi-i frică de mine ?

— Nu mi-i frică, răspunse fetiţa, uitîndu-se la dînsul liniştit şi sincer cu nişte ochi mari, negri — fapt care-l făcu pe luptător să-şi întoarcă privirile în altă parte şi să mormăie :

— Ian te uită cum priveşte ea fără sfială, ca una mare. Hm, femeia e femeie : nu se teme nici de Dumnezeu.

Se uită la dînsa pieziş, cu coada ochiului, şi se miră : oare de ce neam o fi, că are părul roşcat ? Parcă spuneau unii azi-noapte că-i evreică, jidovcuţă, sau cum le-o mai fi zicînd.

— Ia ascultă, cum te cheamă pe tine ?

— Erna.

„Erna, se gîndi el, oare ce fel de nume poate să fie ? Turcesc, şvab sau cum ? Poate-i chiar ovreicuţă, cine ştie... Ei, Nidžo, Nidžo, se vede treaba că vei avea de-a face cu tot soiul de naţii în răscoala asta..."

Apoi își încetini pasul și o întrebă :

— Micuțo, ce ești tu ?

— Mă rog ?

— Nu trebuie să te rogi de mine, că nu-s vlădică. Te-am întrebat : ce ești ?

— Fetiță.

— Văd eu că ești fetiță, că nu ăi fi comandant de batalion, se opri Nikoletina, holbîndu-și ochii. Adică vreau să zic ce ești : sîrboaică, croată, musulmană ?

Fetița se opri și ea, privindu-l pe ostașul zburlit, cu picioarele crăcănate și cu pistolul-automat în mînă, și deodată începu să tremure cu ochii pironiți asupra figurii lui Nidžo.

— Ce-i ? Ce s-a întîmplat ? se încruntă comandantul.

— Nene, tu vrei să mă omori ? se bîlbîi copilul.

— De ce, toanto ? Ce ți s-a năzărit așa, dintr-o dată ?

— Pentru că-s evreică, răspunse în șoaptă fetița.

— Da să te aibă Domnul în paza lui ! mormăi necăjit partizanul. Ce sînt eu, fascist sau ce ? Ce propagandă mai e și asta ?

Erna îl privea mai departe pe Nikoletina fără să clipească. Parcă-și spunea în sine : de la o matahală ca asta te poți aștepta la orice.

— Ce-i ? Ce stai așa înlemnită ? Ți-i frică de mine ?

— Mi-i frică ! șopti fetița.

— Ți-i frică, ți-i frică ! Și ce să facem acuma ? Iată, vrei să duci tu pistolul-automat, dacă te temi c-am să te omor ? Na, ține-l !

Nikoletina agăță micuții de gît pistolul-automat și sîsîi de ciudă :

— Dracu m-a pus să te iau cu mine ! Acum trebuie să stau o jumătate de ceas, ca să te lămuresc. Ia spune-mi, îți mai este frică ?

Fetița își coborî privirile, clipi, apoi răspunse nehotărît :

— Mi-i frică.

— Ia te uită, drace ! izbucni Nikoletina, lovindu-și coapsele cu palmele. Acuma de ce-ți mai este frică, bătu-te-ar Maica Precista, spune, de ce ? Uite și eu sînt evreu ca și tine, îți jur pe Sfîntul Nicolae. Crezi că pe noi ne-au hăituit mai puțin decît pe voi ? Pe dracu !

Fetița tăcu cu ochii în pămînt, umbriți de genele sale lungi. Doar părul des, arămiu, îi strălucea metalic. Ce-ar mai putea născoci omul ?

— Păi bine, frate, ce mai vrei de la mine ? izbucni partizanul, desfăcîndu-și brațele în lături. M-ai dezarmat, mi-am schimbat credința de dragul tău, am capitulat ca vechea Iugoslavie și tu tot nu ești mulțumită... Vrei să sar în pîrîul acela din vale, sau ce dorești ?

Nikoletina se apropie de podețul de lemn și se aplecă deasupra apei acoperite de mătasea broaștei.

„Ferească sfîntul să mă prăvăl de aici, că l-aș vedea pe naiba“, își zise în sine Nikoletina.

Fetița se uită pe sub sprîncene, cu părere de rău, la partizan ; apoi se mișcă din loc.

— Hai, mergem mai departe ? o întrebă Nikola.

— Mergem ! răspunse ea cu tristețe.

Fetița se legăna în urma lui Nikoletina cu pistolul-automat atîrnînd de gît. După cîtăva vreme ea rosti încet :

— Nene, e grea pușca.

— Păi cum să nu fie grea ? Dă-o la mine că ți-o duc eu.

Încetul cu încetul teama o părăsi pe fetiță, care începu chiar să întrebe cîte ceva :

— Nene, în ce stradă mergem acuma ?

— Ce spui ?

— În ce stradă mergem ?

— Ce tot vorbești acolo ? Ce stradă visezi ? Nu înțeleg ce vrei să spui.

— Uf, nene, dar prost mai ești !

— Prost e unchiu-tu, nu eu ! Nikoletina se uită botos la micuță și mormăi : Ian te uită la dînsa ! S-a și învățat cu strada. Nu-i nici un fel de stradă. Mergem în pădure, drăguțo !

— Dar în pădure sînt tîlhari, rosti grav fetița.

— Asta-i bună : tîlhari ! Pesemne te-ai dat și tu după zvonurile fasciștilor. Tîlhari sînt la oraș, pe străzile tale de care vorbești.

Amîndoi urcau la pas dealul printre rariștele de mesteceni. Deodată fetița se apropie în fugă de Nikoletina și-l apucă de mînecă :

— Nene, uite lupul !

Nikoletina cercetă cu privirea partea spre care erau pironiți ochii fetei și pufni în zeflemea :

— Hm, ăsta ți-i lupul ? Nu vezi că-i un măgar al vreunui țăran de pe aici ? Partizanul măsură

bosumflat micul dobitoc, ca și cum acesta ar fi avut vreo vină, și rosti cu ciudă : Ia uitați-vă la dînsa : lupul ! Atunci să-mi spui mie : care dintre amîndoi e prost — eu ori tu ?

Cînd drumeții ajunseră sub pădurea de stejar, Nikoletina se opri și-și îndreptă centura, de care erau prinse încărcătoarele pentru pistolul-automat.

— Ai obosit, micuțo ? Să ne așezăm !

Comandantul se lăsă sub cel dintîi stejar întîlnit în cale, se întinse cît era de lung, își puse traista cu milioanele sub cap și începu să cuvînteze mulțumit :

— Ehei, știa burghezia cum să trăiască : se băga la umbră, își punea milioanele sub cap și habar n-avea.

Prinse chiar să-l fure somnul, cînd deodată îl trezi țipătul fetiței :

— Vai, ce-i aceea ? Nene, nene !

Nikoletina se sculă în capul oaselor și se uită zăpăcit în pădure. Pe o tulpină din apropiere urcă repede o umbră și se mistui printre crengi.

— Ce-ai mai văzut ? Nu cumva cea de colo ? Apoi aceea-i o veveriță. Zăpăcito, nu stîrni panică ! Am crezut c-a răsărit vreo patrulă inamică.

Cu ochii țintă la copac, fetița porni de-a-ndăratelea spre Nikoletina.

— Nene, mi-i frică.

— Altă belea acuma ! făcu el semn de lehamite cu mîna. Știam c-o să am de furcă cu tine. Dar ce-o să fie pe șosea, cînd or da tancurile peste noi ? Ce-o să te mai sperii atunci ? Ne vei da de gol

cu țipetele tale, și-atunci chiar că ne-am dus dracului.

Erna îndreptă asupra lui o privire înțeleaptă și serioasă :

— Nene, mie nu mi-i frică de tancuri.

— Oho, asta-i bună ! rămase cu gura căscată comandantul. Cum ? Tu, așa de sperioasă, nu te temi de tancuri ?

— Nu mi-i frică de ele. În fiecare zi treceau tancuri pe strada noastră : și mici, și mari... Oamenii se tem, iar noi copiii — de loc !

— Ian te uită !

— Dar ție, nene, ți-i frică de tancuri ?

Nikoletina tuși ușor și se uită stingherit împrejur, vrînd parcă să vadă dacă nu-l aude careva.

— Păi, cum să-ți spun... Ca să vezi ce întrebare... Dacă ție nu ți-i frică, adică de ce să mă tem eu ? Așa... mi-i nu știu cum, cînd le aud nechezînd la urcat dealul... da încolo, hm !...

— Tancul are și un drac zugrăvit pe dînsul ! rosti vesel fetița și-și ridică sprîncenele.

— Ei, asta o cred, recunoscu serios partizanul și căzu pe gînduri.

Fetița trecu de două-trei ori prin fața lui, privindu-l cu luare-aminte. După aceea ea se apropie de dînsul și-l atinse ușurel pe umăr numai cu un singur degețel.

— Nene, tu te-ai speriat puțin.

— Ce tot îndrugi, copilă ? Adică de ce m-aș speria ? tresări Nidžo adînc mișcat de această întrebare prietenească, rostită cu îngrijorare de fetița cea străină. Pentru a-și ascunde tulburarea,

făcu o schimă caraghioasă și spuse fetiței mustrînd-o : Da ce-i dai într-una cu „nene“ ? Nene-n sus, nene-n jos... Eu sînt Nikola... Unchiul Nikola, așa să-mi spui.

Comandantul partizan își aruncă traista pe umăr, luă pistolul-automat și rosti serios, îndreptîndu-și centura :

— Mergem, tovarășă Erna ?

— Mergem, unchiule Nikola.

TEATRUL PROFETIC

Anii războiului au trecut, unul după altul, şi destui oameni învăţaţi sau fel de fel de elevi s-au perindat prin compania lui Nikola, dar nici unul n-a cucerit într-atîta inima luptătorilor, lăsînd urme neînchipuit de adînci în amintirea acestora, ca cel dintîi elev al lor.

— Eh, Elevul nostru...

Partizanii îl vor ţine minte şi pe „Elevul din Bihać", venit după eliberarea acestui oraş, sau pe elevul acela vesel, căruia i se mai spunea „Flăcăiaşul din Novi"... Nu-l vor uita nici pe „Elevul dublu" (de la Şcoala normală a fost dat afară, iar de la Comerţ s-a retras singur), nici pe „Elevul-călugăr" din Sanski Most şi nici pe „Elevul de lemn" din Pritoka. Fiecare dintr-înşii au avut poreclă sau nume după locul de baştină. Numai cel dintîi elev al companiei rămăsese fără poreclă, zicîndu-i-se doar „Elevul", şi atît. Acesta umbla la liceu şi compania i-a spus „Elevul". Deşi ducea acelaşi trai şi se lupta ca orice alt partizan, el a

rămas mai departe pentru dînşii tot sub înfăţişarea de elev.

Mai tîrziu s-au încorporat în companie elevi mai chipeşi, mai instruiţi şi mai curajoşi, dar nici unul nu se pricepea să istorisească aşa de frumos şi de atrăgător lucrurile învăţate de dînsul. Nici unul nu era atît de firesc şi de simpatic ca povestitorul acela pirpiriu. Pe lîngă asta, se ştia că-i orfan, ţăran ca şi ei, care cunoaşte moarea unui unchi aspru şi fără suflet. Îl căliseră dormitul într-un şopron pustiu, deşteptatul în frig dimineaţa, praful şi sudoarea treierişului... Partizanii îl socoteau un băiat de teapa lor, chinuit şi flămînd, dar destul de isteţ şi încă tare de vînă — pentru ca acolo, undeva, la oraş, să fie în stare de a se lua la trîntă, într-un liceu misterios, cu cartea şi cu ştiinţa. Da, el era cel dintîi din lumea lor, stăpîn pe ştiinţă, cel dintîi văzut şi ascultat cu ochii şi cu urechile lor.

— Se joacă ca-n bumbi cu ştiinţa, spuse o dată, încîntat, Nikoletina, ceea ce dădu o brumă de curaj fiecărui luptător din companie : dacă-i în stare Elevul, oare de ce n-am fi şi noi cu toţii, măcar unii dintre ai noştri, cei mai tineri ?

— E bun Hlizilă al nostru, ca pîinea caldă, recunoştea deschis Nikoletina, pe cînd privea dintr-un colţ figura luminoasă, străvezie a băiatului în timpul povestirii. Uitaţi-vă la dînsul : îi turuie într-una gura, umblă ca argintul-viu, parcă arde veşnic un focuşor în sufletul lui.

Din simpatia asta adîncă faţă de Elev, mormăită de Nikoletina, i se iscă porecla de „Hlizilă", cam zeflemistă (din pricina feţei deschise

și zîmbitoare a băiatului). Dar numele adaus nu se lipi de băiețandru. Partizanii se sfiau chiar să-l rostească înaintea Elevului, temîndu-se să nu aducă pe această cale o jignire cărții și științei. Numai cînd luptătorii nu se aflau împreună cu Elevul, de pildă pe cîmpul de bătaie, li se părea că porecla de Hlizilă era la locul ei, nimerită pentru un visător aparte care, în mijlocul prăpădului și al măcelului, ardea de dor după știință, avînd darul de a-i vrăji și pe alții.

Într-o zi, Elevul se întoarse de la statul-major al detașamentului cu ranița plină de „material cultural" și numaidecît se apucă să aleagă luptători pentru pregătirea programului în vederea celei dintîi serbări artistice a companiei. Programul cuprindea cîteva recitări, două cîntece executate de cor și o mică piesă, pusă în scenă de dînșii, în care se arăta cum împușcă ustașii pe un învățător progresist, răzbunat în urmă de partizani.

— Ce-ar fi dacă Nikoletina ar juca rolul comandantului ? propuse cu tot sufletul Elevul. E un om dintr-o bucată, un partizan sincer, știe să convingă...

— Ooo, nu, nu ! se strîmbă comisarul politic al companiei, ca și cum l-ar fi apucat durerea de dinți. Nu te lega la cap dacă nu te doare. Nu-i bun de așa ceva.

— N-are destulă închipuire ?

— Depinde, dracu să-l ia : uneori n-are de loc ; alteori — prea multă. Unul ca ăsta, dacă se înflăcărează, poate să ne facă vreo comedie : ar fi în stare să se ia la bătaie în serios.

— Peste putință !

— Ascultă ce-ți spun eu. Iar pe deasupra, după serbare, nu va consimți să-și scoată galoanele de comandant. Las' că mi ți-l știu eu !

— Păcat, frate, mare păcat ! Ar fi fost un actor și jumătate ! se jeluia Elevul plecînd ca să-și îndeplinească sarcina de regizor.

Zi după zi, în clipele de răgaz, artiștii-amatori dintre partizani își repetau rolurile într-o șură veche de lîngă cantonament. Făceau repetițiile pe tăcute și chiar cu oarecare sfială, pînă cînd se mai obișnuiră și începură să-și declame rolurile în glumă chiar în cantonament, în fața tuturora. Prinsese curaj pînă și sfiosul Jovica Jež : primise în piesă rolul de spion ustaș, care se dădea bine și se căciulea pe lîngă „locotenetul ustaș" Tanasije Bulj.

Toate acestea, cîte se auzeau și nu se auzeau, ajungeau la urechea lui Nikoletina care se prefăcea că știe mai mult decît de fapt, luînd un aer nepăsător, dar ciulind veșnic urechile ca să afle ceva din născocirile Elevului. Numai din cînd în cînd i se părea că Jovica trecea măsura. Atunci se uita chiorîș la dînsul, cu ochii mijiți prin norul înecăcios al fumului de mahorcă și mîrîia :

— Haide, hai, ghebosule, caută-l tu pe dracu ! Să-mi spui cuțu dacă comisarul n-are să-ți tragă într-o bună zi o săpuneală zdravănă din pricina asta.

La serbarea care avu loc într-o clasă a școlii din sat, ticsită de lume, Nikoletina șezu chiar lîngă comisar. Ascultă liniștit recitările și cîntecele, lucruri cunoscute de dînsul încă din școala

primară. Dar cînd se trase la o parte cortina şi piesa se desfăşură pe scenă, Nikola îşi luă o înfăţişare serioasă şi îşi lungi gîtul: aşa ceva nu văzuse niciodată în viaţă. După cîteva minute izbucni fără voie:

— Ia te uită! Păi ăsta-i Elevul nostru în civil.

— Da, joacă rolul învăţătorului, îl lămuri în şoaptă comisarul.

Pe măsură ce se depăna firul acţiunii, faţa lui Nikoletina se întuneca din ce în ce mai mult. În sfîrşit, cînd în „spion" îl recunoscu cu siguranţă, fără nici o îndoială, pe Jovica, el scrîşni din dinţi şi mugi stăpînit:

— Mmm!

— Ce-i? Ce ţi s-a întîmplat? îl strînse de braţ comisarul.

— Nimic!

Pînă la sfîrşitul serbării se auziră tot timpul gemetele lui Nikoletina şi scîrţîiturile scaunului de sub dînsul. Iar cînd se lăsă cortina peste „spionul mort", Nikoletina se sculă cu zgomot, îl măsură cu mirare pe comisarul entuziasmat, apoi scuipă cu scîrbă şi se năpusti spre ieşire, făcîndu-şi drum cu coatele:

— Daţi-vă la o parte, ce căscaţi gura?

Mărşălui prin întuneric pînă la comandament, intră în şopron şi-şi trase pe cap pătura, îndoită în două sau în trei, ca să nu mai audă cîntecele care veneau dinspre şcoală. Totuşi nu putu adormi uşor şi multă vreme slobozi din piept cîte un muget greoi, înăbuşit:

— Mmm!

Trei-patru zile după serbare Nikoletina se feri să se întîlnească cu Jovica; iar la Elev se uita de departe, pe furiş, oarecum stînjenit... Se vedea că-i chinuit de un gînd tainic.

— Prea s-a cătrănit la faţă Nidžo al nostru: pesemne o să avem la noapte schimbare de lună, glumea lunganul de Tanasije Bulj, trăgînd cu coada ochiului să vadă dacă nu-l auzise cumva mitraliorul.

Abia mai tîrziu, înainte de atacul asupra localităţii Stari Majdan, pe cînd compania se odihnea într-o pădurice deasă de stejar, Nikoletina şi Jovica se întîlniră întîmplător, mai departe de ceilalţi.

— Care va să zică aşa, secătură! izbucni cu o linişte prefăcută Nikoletina, rostogolindu-şi ochii împotrivă-i şi dînd drumul din piept fumului de ţigară, ca un adevărat nor. Ţi-ai trădat prietenul, ai?

— Ce te-a pălit? Despre ce prieten e vorba? răspunse Jovica, încruntîndu-şi sprîncenele.

— Nu mai face cu mine pe mironosiţa! se răsti la dînsul Nikoletina. Ştii tu la cine mă gîndesc — la Elev. Nu-ţi mai aduci aminte ce-a fost la şcoală, ai?

— Aha, te gîndeşti la serbare, la piesa noastră... se dumiri Jovica...

Dar Nikoletina îi tăie vorba, cu şi mai multă grosolănie:

— Da, da, despre piesă-i vorba... ce cotcodăceşti aşa?... Cînd ai fost spion...

— Vai, frate! Dar piesa a fost numai un joc: doar ai văzut şi tu.

— Şi de ce te-ai găsit tocmai tu, vecinul meu, să-l faci pe spionul ? N-ai putut alege un erou mai cu scaun la cap ?

— Da ce-i urît în asta ? Ai văzut că şi Elevul a jucat...

— Stai ! Nu te repezi. Ce-are a face scripca cu iepurele ? Elevul şi acolo, în faţa copiilor din clasă, a vorbit ca şi la companie, înaintea noastră : despre mare, despre cărţi, despre ştiinţă... Iar tu şi cu deşiratul de Tanasije Bulj aţi tăbărît asupra băiatului ca să-i faceţi de petrecanie. Şi chiar i-aţi făcut, zău aşa !

— Nidžo, dar pe scenă a fost numai o glumă. Uită-te la Elev, că-i viu... Iar noi am rămas aceiaşi partizani ca şi mai înainte.

— Ehei, aceiaşi, dar nu aidoma ! oftă amărît Nikola. Pentru mine nici Elevul nu mai este tot atît de viu ca odinioară, iar amîndoi nu mai sînteţi aceiaşi... Ascultă-mă pe mine. Abia acum am priceput că ai într-adevăr nas de spion, de trădător, care adulmecă pretutindeni şi se bagă în toate ungherele. Numai după serbare mi-am dat seama ce suflet viclean ai, ce vulpoi şiret eşti...

— Nu ştiu ce să cred, Nidžo : sau ai înnebunit, sau nu-i la mijloc decît o glumă proastă ?!

— Ba glumă proastă a fost piesa de la şcoală, îl întrerupse mitraliorul. Să te prefaci tu în faţa întregii companii, înaintea atîtor tineri, într-un tîlhar, într-o iscoadă, şi să-l omori pe singurul şcolar din unitate, unicul nostru băiat cu carte de la ţară ! Parcă am avea cine ştie cîţi din tagma asta, ai ? Nikoletina îşi zburli arţăgos sprîncenele : De ce n-aţi dat în mine, mă deştepţilor, în mitralior : că atunci l-aţi fi văzut voi pe dracu. V-aş fi iertat de o sută de ori mai repede, dacă mi-aţi fi luat mie capul în locul băiatului. Dar să ucizi pe un biet şcolar care-şi vede de creioanele şi de cărţile lui...

— Nu pricepi, Nidžo, că noi am arătat numai ce fac fasciştii...

— Aţi arătat şi aţi răsarătat ; aţi călcat însă în străchini. Adică de ce trebuie musai să ştie neamul nostru, împreună cu mine, că hălăduiesc pe lume fiare care ucid un şcolar, care omoară pe un adevărat învăţător faţă de nişte copilaşi ? Ce nevoie avem de aşa ceva ?

— Aşa, ca să luptăm mai bine, ca să... prinse să se bîlbîie Jovica.

— Ca să luptăm mai bine ?... Păi ştii tu, Jovine, că mie îmi îngheaţă mîinile pe mitralieră, cînd îmi aduc aminte de una ca asta ? Mă tot gîndesc : dacă aşa ceva se află undeva pe lume, printre oamenii din carne şi oase, se poate strecura cine ştie pe unde, ajungînd pînă aici. Şi noi sîntem tot din carne şi oase. Dacă tu te-ai încumetat să joci asemenea blestemăţie, înseamnă că răul nu moţăie liniştit, ci sapă, dă gaură cu sfredelul...

— Du-te-ncolo, Nidžo ; te temi şi de umbra ta.

— Mă tem, frate, zău că mă tem ! recunoscu îngrijorat Nikoletina, dar ceva mai potolit. Pe cel ce năvăleşte din faţă asupra ta, îl culci la pămînt cu mitraliera, dar otrava lui... veninul, cum să le opreşti ? Te uiţi şi, cînd colo, într-o zi, le descoperi în ochii celui mai bun prieten al tău... Nu-mi spune mie ! Asta nu-i glumă ! Iată, nu demult, în timpul luptei de la Čarakovo, eu am

dat foc unei case. Am lăsat pe un om fără acoperiş deasupra capului. Mă întreb : unde s-or fi adăpostind acuma copilaşii săi ?

— Ce să ne mai gîndim astăzi la tîlharii ăia din Čarakovo ?

— Aha, spuneam eu că otrava lucrează, dădu trist din cap Nikoletina. Se strecoară, se furişează şi nu cruţă pe nimeni. Cum să se mai descurce omul ? Numai Dumnezeu ştie !

La cîteva luni după serbare, Elevul a murit într-o luptă cu ustaşii lîngă Crna Voda. Compania a rămas frîntă de o durere mută după înmormîntarea lui ; dar cel mai zdrobit dintre toţi a fost comandantul Nikoletina Bursać, ocrotitorul său de bunăvoie. În cantonament, el se cuibărea de obicei într-un colţ şi tăcea tot timpul, fuma neîncetat şi-şi plimba privirea de colo-colo căutînd parcă pe cineva.

Văzîndu-l în starea asta, tovarăşii se străduiau să nu pomenească de Elev faţă de dînsul. Într-un rînd însă, pe cînd stătea împreună cu Jovica pe un pisc înaintea înălţimii de la Okanova Bukva, Nikoletina aduse cel dintîi vorba :

— La serbarea aceea, voi aţi cobit moartea bietului meu Elev. Ehehei !

Jovica tresări, mirat.

— Da, da, voi i-aţi menit moartea. Copiii se joacă de-a războiul, care pînă la urmă vine de-adevăratelea ; aşa şi aici...

Jovica tăcea, îndurerat şi el, neştiind ce să răspundă, iar Nikoletina urmă fără să-i pese dacă-i ascultat ori ba :

— Dacă Elevul a putut să moară în jocul acela, eu de îndată mi-am zis că asta i se poate întîmpla şi aievea. Iar inima a şi început să mi se strîngă. Acuma, uite, sînt viu, sănătos, merg cu compania ca şi înainte, dar ceva mă apasă pe suflet, ca şi cînd aş fi pierdut încărcătorul de rezervă de la puşca-mitralieră. Lasă, că nu-s aşa de prost. Ştiu bine că una-i încărcătorul de rezervă, şi alta băieţaşul acela vesel, cu carte ; dar asta-i... Sărmanul meu Hlizilă !...

CONTROL ÎN BIHAĆ

După cîteva săpămîni de la eliberarea Bihaćului, comandantul Nikoletina Bursać se pomeni din nou, împreună cu compania sa, în acest oraş mare de pe rîul Una.

Un subţire linţoliu de zăpadă acoperă oraşul şi-i o linişte de-ţi ţiuie urechile. Neîncrezătorul comandant se uită bănuitor în toate părţile şi, oprindu-şi privirea asupra comandantului de pluton Jež, îi spune :

— Jovica, oare de ce o fi amuţit Bihaćul, ca pruncul după scăldătoare ? N-ar fi mai bine să ne desfăşurăm în trăgători ? Dacă vor începe să ne împroaşte de la ferestre, va fi prea tîrziu !

Nikoletina se aflase pentru întîia oară în viaţă în faţa Dihaćului cu vreo lună mai înainte, pe la începutul lui noiembrie, cînd brigăzile din Kraina pregăteau atacul asupra oraşului. Aici comisarul brigăzii le ţinuse o cuvîntare despre aniversarea Revoluţiei din Octombrie care, Dumnezeu ştie de ce, avusese loc la 7 noiembrie. Amintise şi tunurile grele de pe crucişătorul „Aurora", şi atacul Palatului de Iarnă, încît Nikola, în timpul celor două zile de tărăboi şi de bubuituri, ajunsese să amestece Bihaćul cu Petrogradul, octombrie cu noiembrie, iar „Aurora" cu aruncătoarele de mine. În sfîrşit, cînd Nikoletina, negru de fum şi mînjit de unsoare, pătrunse în încăpătoarea mănăstire a preacuvioaselor maici din mijlocul oraşului, se crezu ajuns cu adevărat în acel faimos Palat de Iarnă. Îi trecu fierbinţeala abia cînd în juru-i foşniră rasele negre ale călugăriţelor în panică.

— Ptiu, Doamne, iartă-mă ! Descurcă-te, Jovica, dintre fustele astea cît mai sîntem în toate minţile. Cît mă priveşte pe mine, eu nu mă pricep nici la femei, nici la teologie...

În zilele următoare, ori de cîte ori trecea pe lîngă mănăstire, Nikoletina întorcea capul şi îşi strîmba nasul, ca şi cum ar fi dat peste o varză murată în putrefacţie.

— Hm, Palatul de Iarnă — un fleac ! Abia am izbutit să scap din fustele femeieşti.

Intrînd a doua oară în Bihać, Nikoletina adulmecă de la cele dintîi străzi un aer aparte, sărbătoresc şi liniştit. Să fie din pricina zăpezii de azi-dimineaţă sau cine ştie de ce ? nu se putu desluşi Nikoletina. Totuşi, ca orice bun ostaş, nu se arătă încîntat de frumuseţea şi de tăcerea de acolo...

— Hm, treabă de ţivili ! Pesemne doarme spatele frontului...

Ici-colo pe case — steaguri arborate... Cu cît te apropiai de centru —tot mai multe drapele... Abia

într-un tîrziu Nikoletina se dumiri şi-l căută cu privriea pe comandantul de ploton Jež :

— Jovica, oare nu s-o fi deschis *skupştina ?* Nu s-o fi proclamat guvernul, sau cum îi mai zice ?

De cînd fusese rănit Pirgo, comisarul companiei, în lupta de la Cazin, Jovica ajunsese un fel de consilier politic neoficial al lui Nikola. Deşi bietul Jovica nu se pricepea în politică nici cît comandantul său, totuşi Nikoletina îl întreba mereu, ca pe-un vecin răbdător şi bun la inimă, însemnînd pentru dînsul un sprijin sigur şi sincer, ca şi cînd şi-ar fi rostit ceva cu glas tare sie însuşi. Tot ce şi-ar fi spus şi şi-ar fi dorit el singur, îi răspundea de fiecare dată Jovica cel zgribulit.

Cu toate că Jovica făcea parte din rîndul luptătorilor tineri, întreaga companie îi spunea numai „tată," deoarece avea umerii căzuţi bătrîneşte, aidoma ca şi părinţii lor. Rămas orfan din fragedă copilărie, pe faţa lui se întipărise o veşnică îngrijorare. De aceea, cînd te uitai la dînsul, îţi spuneai numaidecît : ăsta-mi poartă şi necazurile mele !

„Tata" Jovica clipi repede din ochi, chinuindu-se parcă să-şi aducă aminte, şi se zgîi prosteşte la Nikola.

— Ia ascultă, nu cumva se ţine adunarea ceea... cum dracu îi zice ? repetă mai tare Nikoletina, frecîndu-şi nemulţumit faţa nebărbierită.

— Aha, păi da, aşa-i ! rosti iute Jovica. Da cum îi spune, frate ?

Clipind înainte, Jež cotrobăi repede prin raniţă, scoase o foaie de hîrtie în parte ruptă, îşi

aruncă ochii pe dînsa şi, în cele din urmă, încheie cu tristeţe :

— Nu-i... am fumat-o... uite aici fusese scris.

— Ai fumat materialul politic ? îl dojeni Nikoletina. Mă, da bună poamă mai eşti !

— Ce să fac, dacă toată compania cere hîrtie de la mine ?

Deşi nu le venea la îndemînă, amîndoi cerură lămuriri de la un elev de curînd venit în companie şi care era băştinaş din Bihać. Acesta le spuse că tocmai se ţine în oraş sesiunea VAENI [1] — Vecea antifascistă pentru eliberarea naţională a Iugoslaviei.

Din pricina vînzolelii şi a larmei de după eliberarea Bihaćului, cînd fusese rănit şi comisarul companiei, nimeni n-avusese răgazul să-i lămurească, limpede şi de-a fir-a-păr, pe luptătorii lui Nikola ce-i aceea : VAENI, aşa că mai toţi îşi închipuiau că la Bihać se întrunea guvernul partizanilor. Novicele acela de elev încercă, după priceperea lui, să le dea mai multe lămuriri ; dar luptătorii nu-l prea ascultară şi cu atît mai puţin îl crezură : ce ştie el, sosit abia în ajun la companie, şi care pe deasupra mai purta la gît un fular de mătase, ca domnişorii. Ehehei, de-ar fi fost acolo Elevul lor, altă făină s-ar fi măcinat la moară !

Nikoletina păşea rar şi tăcut pe lîngă coloană, purtînd parcă o piatră de moară în spate ; iar după ce-şi cantonă compania în oraş, îl chemă pe Jovica mai la o parte :

---

[1] În limba sîrbo-croată, AVNOJ — Antifašističko većenarodnog oslobotenja Jugoslavije.

— Mă duc să văd ce se întîmplă acolo. Nu strică un mic control.

— Unde te duci ?

— Acolo, la VAENI ăla.

— Da ce treabă ai cu el ?

— Ian te uită la dînsul ! se înfurie comandantul. Se face guvernul, adică comandamentul de stat ; iar tu mă întrebi ce treabă am acolo ? Vreau să văd, asta-i !

Nikoletina o luă la picior cu fața înnourată și cu pași hotărîți, mărșăluind spre clădirea unde se ținea sesiunea. Privind-o pe dinafară, îi făcu impresia că în noiembrie luptase chiar în jurul acestei clădiri ; gîndul îl înaripă și mai mult.

Înaintea ușii îl opri o santinelă :

— Hei, tovarășe, încotro ?

— Să bag și eu un pic capul în sală, răspunse preocupat Nikoletina și dădu să treacă înainte.

— Nu-i voie, tovarășe !

Nikoletina zvîcni, ca și cum ar fi primit o lovitură, și se uită crunt la santinelă.

— Cum nu-i voie ? Ce tot îndrugi ?

— Nu-i voie, înăuntru îi ședință.

— Păi de aceea am și venit.

Partizanul îl chemă pe comandantul gărzii care, după ce stabili că Nikoletina nu era nici delegat, nici invitat, dădu negativ din cap.

— Nu-i voie. Da ce vrei să faci înăuntru ?

— Vreau să văd cine-i acolo.

— Ian te uită ! Asta-i treaba ta ?

Nikoletina se făcu foc și pară :

— Auzi ce spune : că nu-i treaba mea ! Merg pe-al doilea an de cînd îmi vărs sîngele și stau

cu moartea în față. Iar acuma, cînd se pune țara la cale, cineva nu-mi dă voie să mă uit ce se petrece acolo. N-ai brodit-o, fîrtate. Eu am tot dreptul...

Comandantul gărzii cedă puțin :

— Nu-ți spune nimeni, tovarășe, că n-ai dreptul să te amesteci în treburile acestea, dar... intrarea este oprită în timpul lucrărilor. Așa-i ordinul.

— Stai puțin, tinere, să nu-ți închipui cumva că vreau să bat toba și să ridic în picioare toată sala. Intru încetișor și îmi vîr numai capul prin deschizătura ușii ca să văd cine-i înăuntru.

— Nu-i voie, tovarășe ! Nici asta nu se poate.

Nikoletina se scărpină nerăbdător :

— Bine, atunci lasă-mă să mă apropii tîrîș și să mă uit numai puțintel de după ușă.

— Mă, tu ești pesemne nebun sau rîzi de mine ? se încruntă comandantul gărzii. Auzi la el ? Să te furișezi tîrîș la sesiunea VAENI ? Bagă-ți mințile în cap !

— Ce te miri ? se fuduli Nidžo. În timpul luptei am străbătut de-a bușilea jumătate din Bihać și acuma să nu pot face zece pași pînă la sală !

Comandantul gărzii oftă, nemaiavînd parcă ce să răspundă. Nikoletina se uită la Jovica Jež, care stătea la trei-patru pași de dînșii, și-i spuse, jumătate supărat, jumătate în glumă, făcîndu-i cu ochiul :

— Auzi, Jovica, nu mă lasă nici să-mi bag nițeluș capul pe ușă. Mi se pare că nu-i ceva în regulă aici.

— Ce nu-i în regulă ? îi taie vorba comandantul, încruntîndu-se.

— Cum ce ? se răsti Nikoletina. Dacă aici se alcătuieşte guvernul nostru, al partizanilor, de ce mi se ascunde treaba asta şi se iau atîtea măsuri de prevedere ? De ce n-am voie să mă uit o ţîră ? De !

— Uite-aşa, n-ai voie, şi pace bună ! se împotrivi comandantul gărzii fără nici o altă lămurire.

— Cum adică ! Chiar nu mă laşi să-mi văd propriul meu guvern ? izbucni Nikola, făcîndu-se ca ceara la faţă şi împieptoşindu-se într-însul.

— Nu, şi ce mai vrei ?

Nikoletina se întoarse scurt şi strigă :

— Jovica, cheamă compania !

Jovica şi comandantul gărzii rămaseră o clipă descumpăniţi.

— Ce fel de companie ? se încruntă comandantul.

— Compania mea ! mormăi Nikoletina. Dacă am putut străpunge cazematele din faţa Bihaćului şi am trecut pe un pod bătut de cinci mitraliere, n-au să ne oprească acuma putregaiul ăsta de uşă şi două santinele !

Jovica se apropie de comandant şi-i şopti cu îngrijorare :

— Lasă-l, tovarăşe, să se uite puţin, dracu să-l ia ! Altfel, cît îi de trăsnit, o să ne facă de basm. Compania îl ascultă orbeşte.

Comandantul scuipă de necaz şi privi crunt curelele încrucişate de pe pieptul lui Nikola.

— Hai, lasă aici arma şi te duc să te uiţi puţin.

Ochii lui Nikoletina încremeniră.

— Arma ? Ce armă ? Am jurat să nu lepăd arma pînă la Berlin şi n-am s-o las nici aici, chiar de-ar fi s-o văd în sală pe Sfînta Fecioară !

— Fă, frate, cum ştii ! dădu din mînă a lehamite comandantul, care se săturase de ciorovăială, şi-l petrecu în clădire pe Nikoletina, împreună cu santinela ; întredeschise cu grijă uşa şi-l chemă în şoaptă : Hai, dar numai nasul să ţi-l bagi !

Nikoletina se aplecă, îşi opri răsuflarea şi se uită cu un singur ochi prin deschizătura uşii. După cîteva clipe comandantul îl auzi şoptind :

— Dihai ! Păi aici îi aproape numai armată ! Apoi, ca şi cum şi-ar fi desluşit lui însuşi cum stăteau lucrurile, adăugă ceva mai potolit : Păi, s-a răsculat toată ţara. Chiar şi bunicii au îmbrăcat uniformă. Uite şi un popă, Doamne sfinte !

Întinzîndu-se să vadă cît mai bine, Nikoletina îşi vîrî tot capul în sala adunării. Delegaţii de la margine îşi întoarseră capetele, simţind că-i trage curentul de la uşă. El se retrase numai cînd i se păru că-l băgase de seamă însuşi comandantul de la masa prezidiului.

Înflăcărat şi puţin ameţit de tulburare, Nikola abia îl zări pe comandantul gărzii în semiîntunericul anticamerei şi-i spuse dînd mustrător din cap :

— Va să zică aşa ? Nu mă lăsai să văd frumuseţea asta — această, această... tii ! Parcă însuşi cneazul Lazar i-ar fi poftit la ospăţ...

— Ei, tovarăşe, doar ţi-am spus : ordinu-i ordin.

— Hm, se vede că străbunii tăi l-au slujit pe împărat, de altfel ca și ai mei. Te-ai înțepenit aici în ușă, și mai multe nu ! Cînd am văzut că te împotrivești atîta, mă și speriasem : îmi ziceam c-o fi venit vreunul din guvernul de la Londra...

— Dar și tu ai cam sărit peste cal...

— D-apoi cum ! S-au adunat toți vecinii mei, țărani, comandanți, delegați ; iar tu te-ai proțăpit aici...

— M-am proțăpit, vezi bine, dar ca să păzesc ce-i al meu, nu moșia lui Alajbeg.

— Oho, ian te uită ! Văd că te pricepi să-l iei pe om pe un plan subțire ! căscă gura Nikoletina, minunîndu-se. Aici să știi că ai dreptate ! Zău că ai dreptate !

Nidžo căzu puțin pe gînduri și, ieșind în stradă, adăugă pe un ton cît se poate de prietenos :

— Dar și eu am dreptate, tovarășe, trebuie să recunoști. Gîndește-te numai : eu lupt, îmi vărs sîngele, și deodată mă pomenesc că cineva de după o ușă îmi pune mîna în piept. Cît ai clipi, s-a dus totul de rîpă. Parcă n-aș fi fost nicăieri, parcă n-aș fi făcut nimic. Nu-i așa, Jovica, bunul meu prieten ?

ÎN TOVĂRĂȘIA UNUI POET

Comisarul politic al batalionului primise o sarcină puțin obișnuită : să asigure unui bătrîn poet cunoscut o călăuză care să-l conducă de la unitatea sa pînă la statul-major al detașamentului vecin.

Poetul sosise încă de cu seară, dormise și se odihnise, iar acum se plimba pe sub cireșii înfloriți de lîngă clădirea statului-major, vorbea cu el însuși și zîmbea distrat cine știe cărui gînd.

— Din pricina lui cît pe ce era să cad la examenul de capacitate ! se miră comisarul, privind pe fereastră. Și uite, a venit vremea ca eu să-l apăr și să răspund de viața lui. Cine și-ar fi închipuit ! Dacă m-aș fi îndeletnicit temeinic cu opera lui, acuma aș fi putut intra în vorbă cu dînsul, pe cînd eu... nici nu îndrăznesc să-l întîmpin, zău așa ! Dacă îmi pune cumva vreo întrebare, nu mă fac de rîs pentru toată viața ?

În ajun poetul îi făcuse impresia unui bătrîn obosit, un moșneag în haine civile, o apariție ne-

obişnuită printre atîtea uniforme de partizani, pe cînd dimineaţa, pe covorul de verdeaţă însorită, sub spuma strălucitoare a cireşilor înfloriţi, comisarul recunoscu în făptura aceasta pe scriitorul cu renume, împotriva căruia tuna şi fulgera propaganda duşmanului. Subţirel, pe gînduri, o umbră de om, el se plimba liniştit. În zadar ai îndrepta asupră-i mitraliere, tancuri... Numelui şi slavei sale nu i-ai putea pricinui nici un rău !

— Ăsta-i, oameni buni, un adevărat poet ! Iar eu am norocul să-l văd cu ochii mei.

Dis-de-dimineaţă comisarul trimise după Nikoletina Bursać, împreună cu grupa lui. Poetul va fi în cea mai deplină siguranţă, fiind dat pe seama lui Nidžo, care ştie şi cu ochii închişi drumul pînă la detaşamentul vecin. E un om de încredere, viteaz, care — de-ar da peste vreo belea în călătorie — nu l-ar lăsa de izbelişte pe poet, chiar de-ar fi în joc capul său.

Din crîng se auzi un cîntec. Bătrînul se opri şi ascultă cu luare-aminte. Comisarului i se păru că şoaptele însufleţite ale vajnicului romantic ajungeau pînă la dînsul.

— Vai, ce frumos cîntă !

Grupa ieşi din pădure ca un cîrd de gîşte. În fruntea şirului mergea Nikoletina — o matahală flocoasă cu puşca-mitralieră pe umăr.

Văzîndu-l, comisarul izbucni supărat :

— Cum îşi ţine arma, parcă ar duce un miel fript în ţiglă la vreun hram bisericesc. Ce-are să zică de noi omul ăsta străin ? Ne facem de rîs !

Şi, ca un făcut, Nikoletina îl băgă de seamă numaidecît pe domnul cel cu pălărie. Atunci coti din mers, ca să treacă drept pe sub cireşi şi să vadă mai de aproape cine ar putea fi drumeţul.

— Uite ce băţos se ţine moşneagul, îşi zise el. Are şi stea la pălărie.

Nikoletina tocmai deschise gura ca să rîdă, cînd bătrînul se uită la dînsul şi, apropiindu-se, îl bătu pe muşchiul braţului cu mînuţa-i albă şi plăpîndă :

— Ehehei, ian te uită, un adevărat Miloš Obilić [1].

Surprins de gestul bătrînelului, Nikoletina mai întîi se opri încurcat. Dar cînd unii din spate izbucniră în rîs, el se răţoi la dînşii, sfidîndu-i :

— Ce-i cu voi ? Ce nechezaţi ? Obilić — se înţelege că Obilić ! Ce credeţi ? rosti el jumătate în serios, jumătate în glumă.

Iar cînd bătrînul clătină din cap a încuviinţare, Nikoletina trecu în dreptul lui şi spuse gesticulînd :

— Adevărat grăieşti, moşule ! Sîrbul, cum simte la brîu că-l strînge centura cazonă, se şi vede la Kosovo.

Mai pe urmă, în faţa statului-major, comisarul politic stătea plin de îngrijorare, dînd încurcat din mîini şi clipind sperios :

— Cine te-a pus să treci pe acolo şi să intri în vorbă cu tovarăşul acela ? Dracu ştie ce i-ei fi spus !

---

[1] Erou al eposului popular sîrbesc ; conform legendei, a murit în bătălia de la Kosovo.

— Nimic, tovarăşe comisar: moşul m-a făcut Obilić, iar măgarii mei au izbucnit în rîs...

— Ce moş, pentru numele lui Dumnezeu! Ştii tu cine este persoana aceea? Vino înăuntru!

În cancelarie, comandantul de grupă, cam fîstîcit, se încruntă, aşteptînd beşteleala şefului. Comisarul pufni dojenitor:

— Auzi la el, moş, ai? Nu mă mir de loc că aud aşa ceva din gura ta. Comisarul se lăsă greu pe un scaun şi, încruntat, îl privi ţintă pe Nikoletina: Urs din Kraina, ce eşti! Ştii tu că acela-i un mare poet? Ai auzit tu vreodată de aşa ceva?

— Cum să nu! se îmbufnă Nikola. A fost şi-n sat la noi un poet. La o şezătoare, noi, flăcăii, l-am bătut măr.

Comisarul se apucă de cap:

— Doamne-Dumnezeule, pe cine am ales eu drept însoţitor al poetului? Auzi, să loveşti un poet! Şi de ce-aţi făcut-o, bătu-v-ar sfinţii?!

— Ne-a scornit un cîntec. Şi-a bătut joc de flăcăii noştri. Au rîs de noi cinci sate.

— Şi-a bătut joc, ai?

— Întreabă pe oameni. Umblam după jderi prin Grmeč, iar el... om fără obraz... se apucă să brodească verzi şi uscate... ticlui cîte-n lună şi-n stele. Eu mi-am rupt, de pildă, nădragii într-un tufiş şi m-am zgîriat; iar el de colo zice: „Bursać flăcăiandrul, nene, a rămas făr' de izmene!" Ia spune: care nu l-ar fi bătut?

Comisarul izbucni în rîs:

— Măi omule, ăsta-i alt soi de poet. Ştii, cam aşa cum sînt rapsozii care au cîntat pe Marko[1] şi lupta de la Kosovo!

— Atunci îi altă mîncare de peşte.

— De bună seamă, măi frate-miu! Să pună fasciştii mîna pe dînsul, s-ar bucura mai mult decît dacă le-ai preda cinci batalioane de-ale noastre. Da ce zic eu cinci...

Nikoletina căscă gura şi se aplecă spre ferestruică:

— Cum? Cinci batalioane pentru bătrînelul de colo! Păi pînă şi Jovica al nostru ar putea să-l care în raniţă!

— Ei, las-o mai domol! Auzi comèdie, să-l duci pe poet în raniţă! Ce? Nu v-a vorbit despre dînsul comisarul companiei?

— Aha, va să zică ăsta-i înţeleptul cel vestit care scrie cărţi şi despre care spuneau fasciştii la radio că l-am luat cu de-a sila.

— Da, da, da! adeveri repede comisarul. El este, în carne şi oase.

— Vai, oameni buni, lăsaţi-mă să mă închin de-a mirare! izbucni prostit Nikoletina. Să mă trăsnească unul Dumnezeu dacă nu-mi ziceam că o fi vreun inginer hotarnic bătrîn.

Nidžo se întoarse la grupa lui îngrijorat şi năbădăios:

— Frumos v-aţi mai înfăţişat adineauri înaintea tovarăşului celui bătrîn, acolo pe pajişte! Aţi behăit şi v-aţi ghiontit ca nişte ţapi.

---

[1] *Marko Kraljevič* (regele Marko), erou al eposului popular sîrbesc.

— Na-ţi-o bună ! îl înfruntă oacheşul Tanasije Bulj. Mă rog, ce te-ai supărat aşa ?

— Toţi sîntem supăraţi, şi încă cum ! rosti serios comandantul de grupă. Ştiţi voi cine-i acela ?

Cînd Nidžo pronunţă numele poetului, ochii Elevului tresăriră :

— Vai de mine, cum de n-am ştiut ! Lasă-mă măcar acuma să mă uit oleacă la dînsul !

— Stai, stai, măi băiete, vei avea vreme să te saturi privindu-l, spuse Nikoletina cu glas cîntat. Azi îl însoţim tocmai pînă la Bjelajski Skokovi.

Elevul se schimbă la faţă şi se aşeză din nou pe buturugă :

— Chiar noi ? Nu ştiu, zău, cum o să îndrăznesc a merge alături de dînsul... că uite, numai gîndindu-mă, mi s-au şi tăiat picioarele.

— Hm, şi tu încă eşti şcolar, rosti cu voce şuierată Tanasije Bulj. Atunci ce-o să ne facem noi, ăştia fără glagore în cap ?

— Vouă vă este mai uşor, că nici nu ştiţi bine cine-i acesta, pe cînd eu... Nici nu-mi dau seama ce-i cu mine, parcă visez. Oare-i adevărat ?

— Acuma nu-i vorba să visaţi sau să nu visaţi, hotărî Nikoletina. Azi îl însoţim ; dar băgaţi-vă bine în cap : să umblaţi ca nişte fete mari ! Să nu aud nici un cîntec, nici un grohăit... Toţi să mergeţi ca la o procesiune cu crucea şi cu prapurii...

— Cum ? Împreună cu Hazim Trklja ? Dar el îi musulman ! întrebă Tanasije Bulj.

— Ascultă, mă, tuciuriule, să nu te atingi de frăţie. Acuma cu toţii sîntem de-o credinţă. Ai priceput ?

Poetul încălecă un cal şi convoiul porni liniştit, solemn, ca o procesiune. Făcea mai cu seamă să-l vezi pe guralivul Elev, cum păşea tăcut în urma lui Nikoletina, ca şi cum şi-ar fi pierdut dintr-o dată graiul. Chiar şi mai tîrziu, cînd luptătorii se mai dezgheţară, începînd să şuşotească şi să vorbească, Elevul tăcea mai departe, serios şi îngrijorat, fără să îndrăznească a privi în partea unde se găsea poetul lui.

Nikoletina, obişnuit să audă tot timpul vocea Elevului, parcă asurzise şi, nemaiputîndu-se stăpîni, se întoarse din capul coloanei şi făcu semn băiatului cu degetul :

— Ia vino-ncoace puţintel... Ce-i cu tine azi de nu-ţi mai turuie morişca, ai ?

— Ce să fac ? Nu-mi pot veni în fire, şi pace ! Cum ? Eu să-l însoţesc pe...

— Aha, meliţă ce eşti ! Care va să zică ţi s-a legat şi ţie o dată limba. Ehei, nu degeaba spune comisarul că poetul face mai mult decît cinci batalioane de armată bună. Cică atîta ar da fasciştii pentru unul ca dînsul.

— Auzi, Nidžo ? El nu mai este singur. S-a... însutit, s-a înmiit, iar vrăjmaşii nu-i pot face nimic. Chiar dacă s-ar trage într-însul cu tunurile, făcîndu-l ţăndări, mici fărîme, el tot ar rămîne viu, mai viu chiar decît acuma. Fiecare poezie de-a lui, fiecare carte vorbeşte în locul său, cu glasul lui. Mă-nţelegi ce-ţi spun ?

Nikoletina se scărpină şi se uită stînjenit spre poet.

— O, o, ce-mi auziră urechile ! Iar eu azi-dimineaţă...

— Da, da, Nidžo ! urmă cu însufleţire Elevul. Şi peste o sută de ani se va vorbi despre dînsul, ca şi cum ar fi viu. Şi într-adevăr va fi viu.

Nikoletina îşi plecă mohorît capul şi oftă :

— Nimeni însă n-are să ştie că odată, în nişte vremuri păcătoase, tocmai nătărăul de Nikoletina Bursać l-a însoţit şi l-a apărat pe poet.

Elevul se înflăcără mai mult :

— Stai, stai ! De unde poţi să ştii ! S-ar putea ca el să scrie în vreo carte cum l-am petrecut noi prin văgăunele noastre din Bosnia.

— Nu mai spune !

— Da, da ! Ţi se pare că el nu vede şi nici nu se gîndeşte la nimic — şi cînd colo, într-o scriere de-a sa, ar putea apărea o privelişte : cum în fruntea unei coloane, înaintea lui, mergea un uriaş spătos, cît un munte, cu o puşcă-mitralieră pe umăr, gata să-l apere. N-are a face dacă n-o să-ţi pomenească numele... totuşi tu, viu şi nemuritor, ai să intri în istorie, în literatură... Rămîi zugrăvit pentru toate timpurile.

— Măcar de m-aş fi bărbierit azi-dimineaţă, fir-ar a naibii de treabă ! mormăi Nikoletina. Aşa, se poate întîmpla să mă vadă oamenii şi peste un veac cu blană pe faţă, ca un urs.

— Asta-i ! De aceea şi umblă fasciştii să pună laba pe dînsul : că precum îi zugrăveşte el, aşa vor rămîne în vecii vecilor.

— Va să zică aşa stau lucrurile ! Abia acuma înţeleg de ce se bate atîta toba în jurul său.

Amîndoi merseră tăcuţi o bucată de vreme ; apoi mitraliorul rosti îngrijorat :

— Mi-i şi groază, frate, să mă mai înfăţişez înaintea lui. Cine ştie ce-ar putea găsi nepotrivit la mine, prost cum sînt !

Pe o înălţime, de unde se vedea pînă departe-n zare, poetul, transfigurat, opri calul :

— Staţi, flăcăi ! Ar fi păcat să nu poposim aici şi să nu privim priveliştile frumoase dimprejur. Ia uitaţi-vă numai la văile acestea !

Văzînd cu cîtă însufleţire privea poetul livezile de cireşi în floare, semănăturile de un verde gingaş, pîrîul jucăuş din vale, Nikoletina aruncă o căutătură mirată spre Elev.

— Îl auzi ? Ca şi cum ar fi păzit caprele cu mine pe dealurile acestea şi acuma îşi aduce aminte de hoinăreala din copilărie. Parcă-mi scoate cuvintele cu căuşul de la inimă.

— Aşa-i ! zise Elevul, amintindu-şi din nou ceva. E un om mare tocmai fiindcă spune ceea ce poartă în suflet fiecare dintre noi.

Nikoletina zîmbi cu gura pînă la urechi, iar ochii îi scăpărară viu.

— Ascultă, Elevule, zău că nu-mi mai este frică de dînsul nici măcar un pic. Fiindcă-i de-al nostru, aproape ca tine, un om obişnuit din popor.

Nikoletina se apropie încrezător de poet şi ascultă povestirile acestuia. La un moment dat, bătrînul se întoarse spre dînsul :

— Comandantule, dar de ce nu cîntă flăcăii tăi ? E cumva duşmanul pe-aproape, sau din ce pricină ?

— Păi asta-i... aşa-s ei... merge şi fără cîntec.

— Ba nu, nu, pentru nimic în lume! ridică glasul bătrînul. Unde-i tinerețe, trebuie să fie și cîntec. Îi destul să vă aduceți aminte de fetele frumoase de pe meleagurile voastre și inima de viteaz începe să tresalte.

Nikoletina dădu din cap, negînd:

— Noi nu ne ținem de așa ceva. Grupa mea n-are în cap asemenea gînduri.

Poetul îi făcu cu ochiul și-l amenință cu degetul.

— Hehe, comandantule, spune-ne cu inima deschisă la ce mîndră te gîndești seara, cînd te culci, ai? În fiecare noapte adormi cu gîndul la dînsa.

Nikoletina se înroși ca focul. Rîsul cu hohote al luptătorilor îl asurzi și îl ajută să scape fără răspuns. Potopit de un val fierbinte, izbuti să mormăie în sine doar atîta:

„A ghicit bătrînul, fir-ar a dracului de treabă! Văd că nu degeaba îl caută fasciștii. Citește pe fața omului, ca-ntr-o carte."

Mai departe pe drum grupa cîntă și lălăi așa de tare, că toate ciorile din copacii vecini se ridicară în văzduh, cîrîind... Luptătorii se liniștiră abia cînd ajunseră lîngă „țara nimănui" — fîșia de hotar dintre cele două detașamente, pe unde trecea șoseaua națională, controlată de inamic.

În așteptarea nopții, pentru a pune la cale trecerea peste șosea, Nikoletina chemă deoparte pe Elev și pe ortacul său, Jovica:

— Ei, flăcăi, eu mă postez cu mitraliera în partea de jos a șoselei, către oraș. De mine să n-aveți nici o grijă. Între timp trebuie să treacă dincolo unchiașul nostru.

— Poate ne-o lăsa dracu-n pace, noaptea asta! nădăjdui Elevul.

— Vine, nu vine inamicul, eu nu dau înapoi! scăpărară privirile lui Nikoletina. N-are decît să atace o patrulă, o sotnie, un batalion — totuna-i! Da ce? Să scrie poetul în cartea lui că am fugit? Iar strănepoții noștri să mă blesteme și să mă beștelească: uite, a șters-o porcul de Nikoletina și l-a lăsat de izbeliște pe bătrîn!

— Taci din gură, nu mai cobi! se zburli Jovica.

— Nu cobesc de loc, dar îmi cunosc bine datoria, răspunse apăsat Nikoletina. Iar de-o fi să se întîmple ceva în noaptea asta și-mi voi lăsa ciolanele pe șosea, lămurește-o pe bătrîna mea mamă că nu se putea altfel. Spune-i frumușel așa: cînd a plecat Nikola în misiune, și-a uitat picioarele. Le-a lăsat de rezervă, precum ca, la o adică, să aibă cu ce călători prin cărți și prin istorie... Nu-i așa, Elevule, cărturarul meu guraliv?!

O HARȚĂ PE MUNTE

Nemții și legionarii atacau din două direcții, dinspre Sanski Most și dinspre Bosanska Krupa, venind unii întru întîmpinarea celorlalți pe șoseaua primejdioasă de sub Grmeč, plină de cotituri și de piedici. În chipul acesta ei îngustau tot mai mult fîșia slobodă de loc peste șosea, pe unde se refugia în munți populația satelor de la poalele Grmečului. (Aceste întîmplări se petreceau în cele dintîi zile, uscate și geroase, din februarie, în săptămîna a doua din cea de a patra ofensivă.) În sfîrșit rămase, timp de aproape trei zile, o trecere liberă peste șosea, lată de vreo șapte-opt kilometri, bătută ziua de aviație și răscolită noaptea de grenadele pe care le arunca artileria de munte.

Pe această fîșie de pămînt treceau încoace și încolo, în amîndouă părțile, țărani grijulii și fricoși ca iepurii : unii întîrziaseră și, în cele din urmă, se duceau acum în Grmeč cu cățel, cu purcel, în vreme ce alții, fără să se gîndească la primejdie, se întorceau îndărăt în sate, ca să-și mai

ia cîte un lucru pe care, în graba și zăpăceala de la început, îl uitaseră acasă.

După trei zile de oarecare liniște, inamicul, primind întăriri, începu în zori să înainteze din nou. Dezmembră slabele forțe ale partizanilor și le sili să se retragă, trăgînd asupra lor cu mitralierele și cu aruncătoarele de mine. Iar pe la amiază cele două coloane dușmane se întîlniră lîngă satul Benakovac, punînd stăpînire deplină pe șosea. Astfel toate satele rămaseră cu totul despărțite de muntele Grmeč. Douăzeci de mii de bejenari și două brigăzi de partizani (a II-a și a V-a) erau zăvorîte în muntele pustiu, lipsit de apă, acoperit de zăpadă, cetluit în chingile gerului uscat de februarie.

Comandantul Nikoletina se retrase cel din urmă din Benakovac. Înjurînd pe toți la șir — șvabi, legiune, aruncătoare de mine, ca și pe comandantul său care ordonase companiei să se retragă — el rămase de bun proesul său pe o înălțime deasupra șoselei în fumul exploziilor. Iar unitatea sa auzi încă multă vreme în urmă rafalele scurte și rare, pe care le răpăia Nikoletina din pușca-mitralieră preluată de dînsul de la un mitralior căzut. Rănit în trei-patru locuri de schijele unei mine mici, Jovica șchiopăta în coada coloanei și se uita mereu înapoi, mirîndu-se și jelind :

— Vai, oameni buni ! Ce nătărău ! Are să-și piardă capul. Uf, mare-i grădina lui Dumnezeu ! Un om singur vrea să oprească pe nemți, cîtă frunză și iarbă. Îi spun : „Hai să ne retragem, frate Nidžo !“ Dar el de colo : „Nu vreau !“

Cînd puşcaşii germani ajunseră chiar sub înălţimea aceea, iar aruncătoarele de mine îl dibuiră din altă parte pe mitralior, Nikoletina — asurzit şi aproape zăpăcit de explozia bombelor — se retrase spre un povîrniş apropiat al Grmečului, împiedecîndu-se de pietre sfărîmate şi strecurîndu-se printre arbuşti deşi, ţepoşi... Cînd ajunse la poalele muntelui, partizanul se mai uită o dată la înălţimea părăsită, învăluită într-un fum alburiu care se împrăştia încet-încet ; apoi îşi pipăi capul îngheţat şi înjura mînios :

— Mi-au zburat boneta, mama lor ! Cum o să umblu aşa, cu capul gol ? Are să rîdă lumea de mine !

Pe înălţimea părăsită explodară una după alta încă două mine. Nikoletina scuipă cu ciudă şi scîrbă :

— Ptiu, cum nu li-i ruşine ! Să risipeşti mulţime de muniţii pentru un singur om ! Doar ştiu bine că nu-i aşteaptă acolo Armata Roşie...

Supărat pe nemţii risipitori, pe el însuşi (fiindcă îşi pierduse boneta) şi pe compania sa care plecase într-o direcţie necunoscută („Asta îmi mai lipsea acuma !"), Nikoletina porni la întîmplare pe o coastă împădurită, presărată ici-colo cu ochiuri de zăpadă, de sub care se iveau trunchiuri putrede de copaci, doborîţi la pămînt. Se întîlni în curînd cu un ţăran ceva mai vîrstnic, într-un cojoc de oaie, care cobora pe o scurtătură. Acesta se opri surprins şi speriat.

— Ce-i ? Ce-ai rămas împietrit ? Că n-o fi venind legiunea... se stropşi la dînsul Nikoletina.

Neputîndu-şi veni în fire de spaimă, ţăranul se bîlbîi fără să izbutească a spune ceva. După ochii săi încremeniţi se vedea că săteanul, trezindu-se în faţa unui haidamac cu capul gol, îl luase pesemne drept un domobran sau un cetnic.

— Hai, hai, nu te teme ! Eu sînt din brigada a doua de Kraina. Ne-au dat nemţii peste cap, cum răstoarnă plăvanul gardul. Nu cumva i-ai văzut pe-ai noştri trecînd pe aici ? mormăi Nikoletina, uitîndu-se posac la mulţimea de urme de pe pospaiul de zăpadă.

Răsuflînd uşurat, ţăranul se grăbi să-i răspundă :

— Nu, frate, n-am văzut pe nimeni. Mă dusesem să încerc a trece şoseaua — şi uite belea !

Nikoletina află de la ţăran că, în apropiere, pe-o şestină ceva mai mare şi ferită din pădure, se găsea una dintre numeroasele tabere ale bejenarilor. Partizanul porni împreună cu drumeţul într-acolo, nădăjduind că şi compania lui o luase, poate, în partea aceea.

Amîndoi se urcară pe un greabăn prăpăstios, prăfuit şi el cu un pospai de zăpadă. În faţa lor se ivi, printre trunchiurile înalte şi drepte ale pinilor, un podiş larg, întunecos, ce fierbea şi zumzăia înăbuşit, mişunînd de oameni, de cai şi de vite. Înaintea numeroaselor colibe, durate din cetină, ardeau focuri, în jurul cărora se încălzeau copii şi bătrîni înfriguraţi. Oi şi capre rătăceau încoace şi încolo, rupeau cîte o gură de cetină şi se uitau în colibe, în timp ce caii şi boii stăteau în tăcere, legaţi la codîrla căruţelor. În dreapta

se pierdea printre copaci un drumeag de pădure, noroios și negru.

Nikoletina și țăranul se așezară pe un trunchi răsturnat, lîngă focul cel mai apropiat, unde clocotea în cujbă un ceaun cu terci. Abia își răsuciră țigările din tutun de casă, tăiat în șuvițe late, că veni de undeva și gospodina, o bătrînă înaltă și uscățivă, încă în putere, îmbrobodită cu o basma albastră.

După ce-l măsură cu răceală pe Nikoletina, ea se îndreptă către țăran :

— Ce-ai făcut, cumetre Pero ? N-ai fost în sat ?

— Ce sat, cumătră Trivuna ! Dă-l încolo ! Și, inciudat, făcu cu mîna semn de lehamite. Nu se poate merge la sat. Nemții au închis toată șoseaua.

— Dar unde-i armata noastră ? întrebă nora, o femeiușcă rumenă, mînjită de funingine, cu părul bălan plin de cenușă, care tocmai atunci pică acolo.

— Unde să fie ? La dracu ! A spălat putina ! răbufni furios baba Trivuna. Un an și jumătate am dat degeaba ostașilor mîncare și băutură, iar acuma au șters-o ! Iar tu, Trivuna, umblă prin păduri, la bătrînețe.

Nikoletina se zburli :

— Du-te, mătușă, pe șoseaua din vale să vezi puzderie de nemți. Au năvălit scîrnăviile cîtă frunză și iarbă.

— De ce ați intrat în război, dacă nu sînteți în stare să-l purtați ? se zborși baba la Nikoletina. V-ați apucat să vă luptați cu zece țări.

— Dar mata ai fi stat liniștită, lăsîndu-i să te înjunghie acasă lîngă vatră, nu-i așa ?

— Dacă mă gîndeam să-i las, nu m-aș fi cărat în Grmeč ! îl repezi cu ciudă baba, mestecînd terciul.

De partea cealaltă a focului se auzi un glas vesel de copil :

— Bunico, bunico, uite un țap străin pe coliba noastră !

Baba sări supărată și, vărsîndu-și mînia pe țap, îl alungă de pe colibă, lovindu-l cu un vreasc și blestemîndu-i barba. După ce se întoarse la vatră, bătrîna își îndreptă broboada și-l întrebă pe Nikoletina, mai binevoitoare decît înainte :

— Da unde ți-i șapca, măi băiete ? Are să-ți înghețe capul.

— Unde să fie ? A rămas la șvabi ! rosti mai domol Nikoletina, căutînd prin buzunare cartușele rămase.

Baba dădu nepoțeilor cîte o străchinuță de terci, se uită pe sub sprîncene la Nikoletina, apoi în ceaun, scoase terci într-o farfurie știrbă și i-o întinse :

— Na, tovarășe, mănîncă !

— Nu vreau ! n-o primi îmbufnat Nikoletina, întorcînd capul de la farfurie, cu toate că îi lăsa gura apă. Mîncase doar în ajun, dis-de-dimineață.

— Ia, ia și mănîncă ! căută bătrîna să-l îmbune, punînd farfuria pe un buștean, lîngă dînsul.

Nikoletina se uită chiorîş, încruntat, la farfuria cu mîncare ; pe urmă întoarse din nou capul în altă parte.

— Nu-mi trebuie terciul tău. Du-l mai bine în vale, pe şosea, ălora... Văd că ei ţi-s mai dragi decît soldaţii din armata noastră.

Baba se opri de la lucru şi lingura îi căzu în ceaun. Surprinsă şi jignită, ea îşi ridică încet privirea spre oştean :

— Ei, fătul meu, nu vorbi aşa ! Ei ne-au amărît viaţa ; iar tu îmi spui : „Du-le de mîncare !“ Sînt eu oare cea mai rea femeie din Grmeč ?

— Atunci de ce ne ocărăşti ? Nu mi-i destul puhoiul nemţesc ? Ai început şi tu să spui despre luptători : cică au şters-o. Păcat că nu mi-am lăsat stîrvul la Benakovac !

Baba îşi aplecă capul deasupra unei oale şi se puse pe smiorcăit :

— Nu vă ocărăsc, fătul meu ! Dar m-am săturat de chinuri, iar tu te-ai şi burzuluit... Iacătă unde mi-a fost dat să ajung : un partizan nu vrea să ia din mîna mea nici o lingură de terci — parc-aş fi ciumată...

Sclifosindu-se înfundat, baba îşi şterse ochii înlăcrimaţi. Nikoletina tăcu şi el ; după aceea, ca un vinovat, privi mohorît farfuria cu terci, o luă, şi-o puse pe genunchi şi începu să mănînce tacticos.

Baba îşi şterse îndelung ochii înroşiţi, înteţi focul, mai schimbă, grijulie, cîteva vorbe cu copiii ; iar cînd veniră nişte ţărani, care îl înştiinţară pe Nikoletina încotro apucase compania lui, ea intră în colibă şi se întoarse cu un fes nou, din acelea care se purtau în Lika.

— Iată, tovarăşe ! Asta mi-a rămas de la feciorul meu. El îi prizonier încă din vremea nenorocitului război făcut de rege ! spuse cu tristeţe bătrîna, întinzîndu-i lui Nikoletina un fes frumos. Să-ţi poarte noroc, fătul meu !

Surprins, Nikoletina primi fesul şi, uitînd să mulţumească, şi-l îndesă în cap ; apoi se sculă, săltîndu-şi pe umăr puşca-mitralieră.

După ce o luă din loc, partizanul îşi aduse aminte de ceva şi se întoarse pe jumătate spre baba Trivuna :

— Şi tu crezi că eu chiar m-am mîniat într-adins ? Am şi eu mamă. Acuma poate stă şi ea undeva, ca şi tine, sub un pin...

RĂMAS BUN, KOSOVO !

Scos din brigada din care făcea parte şi alipit la o formaţiune sîrbească, batalionul bosniac din Kraina pătrunsese prin luptă hăt-departe, în direcţia Kosovo. Uneori cîte unul arunca o vorbă că unitatea înainta spre Kosovo ; dar Nikoletina Bursać, comandantul companiei, sau nu auzea, sau nu credea că merg spre adevăratul Kosovo — cîmp de bătaie istoric, glorios, unde căzuse împărăţia sîrbească.

Într-o seară, cînd compania se adăpostea într-un stejăriş, deasupra unor cîmpii peste care se lăsaseră ceaţa şi amurgul, Jovica Jež, zgribulit de frig, cu mantaua între umeri, rosti cu glas răguşit, în timp ce scruta cu privirea pîcla liniştită din vale.

— Iată şi Kosovo !

— Ce spui ? îl întrebă neîncrezător Nikoletina, mijindu-şi ochii.

— Mă uit în jos la Kosovo. Păcat că-i ceaţă şi nu se vede bine.

— Ce Kosovo ? Pesemne nu eşti în toate minţile ! se burzului Nikoletina ; apoi începu să se uite şi el la colbul amurgului de la picioarele lor. Unde ţi-i Kosovo ?

— Colo jos, sub noi, în negură.

Nikoletina se apropie de Jovica şi-l înşfăcă de umăr :

— Nu cumva ai dat azi peste nişte rachiu ? Văd că ai început să aiurezi !

Jovica se smiorcăi :

— Am dat, pe dracu ! N-am văzut picătură de rachiu încă de la lupta pentru forţarea Drinei. Luasem din Bosnia o ploscă plină ; dar, cînd am sărit din barcă, a căzut dopul şi Drina a intrat în ploscă.

— Ian te uită, drace ! strigă Nicoletina. Eu îl întreb de Kosovo, iar el îi dă înainte cu Drina şi cu plosca.

— Nu te mai răsti aşa ! E a treia oară cînd îţi spun că acolo-i Kosovo.

— Iar începi ? Care Kosovo ? Cel adevărat, unde ne-a vîndut Branković[1] şi unde Miloš l-a spintecat pe Murad ?

— Chiar acolo, adevăratul Kosovo. Întreabă-l şi pe comisar, dacă nu mă crezi pe mine.

Nikoletina murmură ceva în barbă, apoi se mistui în întuneric, pornind spre cea dintîi casă de la marginea păduricii de stejar. Îl găsi pe comisar lîngă vatra stinsă cosîndu-şi un nasture la bluză. Se aşeză lîngă dînsul, se uită pieziş la meştereala lui ; pe urmă scuipă, scîrbit, în cenuşă.

[1] Erou negativ al eposului popular sîrbesc.

— Zgribulitul de Jovica al meu nu ştiu ce tot îndrugă, precum că la vale, în faţa noastră, s-ar afla Kosovo, începu încurcat mitraliorul.

— E Kosovo, chiar Kosovo, Nidžo! adeveri comisarul fără să-şi ridice capul.

— Ian te uită! Ai luat-o şi tu după dînsul! se îmbufnă Nikoletina. Nu cumva mă luaţi în zeflemea?

— Ce zeflemea, frate! Mîine în zori de zi intrăm în Kosovo.

Pe Nikoletina îl trecură toţi fiorii. Îşi holbă ochii şi îşi pironi ţintă privirea asupra comisarului.

— Adică cum vine asta? Am ajuns pe cîmpia de la Kosovo şi voi — nimic... nici nu vă pasă... parc-am fi ajuns la Okanova Bukva.

— Păi nu-i tocmai aşa, îi spuse comisarul. Nu vezi cum tac toţi din companie? Nu-i glumă să calci mîine pe unde a păşit Obilić...

— Vai de mine, oameni buni! nu mai contenea Nikoletina. Auzi tu? Am ajuns la Kosovo şi mie să nu-mi spuneţi unde ne aflăm? Ai?

— Dar de ce să-ţi spunem, frate?

— Cum de ce? Ca să fac unele pregătiri, să mă dichisesc şi eu un pic. Se poate să ies aşa de ciufulit şi neras pe cîmpul de luptă al preaslăvitului cneaz?

Încă buimac, Nikoletina dădu buzna la plutonul întîi, la Jovica Jež.

— Sus, scoală, caută un brici!

— Ce-ţi trebuie brici, acuma noaptea?! tresări speriat Jovica. Nu cumva ai tras o duşcă de basamac şi ţi s-a urcat la cap.

— Aici ai nimerit-o, zău aşa. Am dat peste un basamac vechi, de cinci sute de ani. Hai, scoală-te să mă bărbiereşti!

Gemînd şi nemaiputînd de mirare, Jovica înteţi focul din vatră, îl săpuni pe Nikoletina şi-l bărbieri hîrşcîind, parcă ar fi muls o vacă. După ce isprăvi treaba, se trase mai la o parte, îşi întinse gîtul ş-l cercetă cu luare-aminte pe Nikola.

— Iată-te nou-nouţ, ca ieşit acuma de sub ciocan. Nu ţi-ar putea găsi vreun cusur nici Fata de la Kosovo [1].

Nikoletina se chiorî cu un ochi în ciobul de oglindă, zîmbi încîntat şi se întoarse spre Jovica:

— Ascultă! Acuma să nu-mi umbli cu şoalda. Vezi de-mi găseşte prin raniţa ta vreo cămaşă curată. Trebuie să se afle la tine aşa ceva, că te ştiu vechi meşter în de-alde astea!

Jovica oftă şi se apucă să cotrobăiască prin raniţă, mormăind:

— Dacă te pregăteşti atîta pentru Kosovo, ai putea să te şi împărtăşeşti, ca oastea ţarului Lazar.

— Să mă împărtăşesc? Ce-ai mai născocit? Membru de partid să se împărtăşească? Unde ai mai pomenit una ca asta?

— De la tine mă pot aştepta la orice.

— Dacă-i vorba de împărtăşanie, află de la mine că pînă acum, pentru Kosovo, m-am pregătit şi m-am împărtăşit pe o sută de dealuri şi de caze-

[1] Eroină legendară din eposul popular sîrbesc.

mate de la Bihać şi pînă aici. Nu mi-e ruşine să mă împărtăşesc şi pe apa Sitnicei.

Înainte de a pleca la statul-major, Nidžo, primenit şi ras, senin la faţă, îşi bătu pe umăr prietenul şi atrase astfel luarea-aminte :

— Ascultă, Jovica, ce-ţi spun : dacă mor din păcate mîine, să mă îngropi pe cîmpia de la Kosovo, pe malul Sitnicei. Altfel dai de dracu. Înţelesu-m-ai ?

A doua zi din zori, compania lui Nikola împingea cu îndîrjire inamicul pe cîmpia de la Kosovo, în direcţia rîului Sitnica. Cine era adversarul din faţa lui, Nikoletina nici nu ştia şi nici măcar nu căuta să afle. Avea numai cunoştinţa faptului că se găsea la Kosovo, fiind dator să se lupte vitejeşte, şi că nici nu putea fi vorba de retragere. Înainte de bătălie, Nikoletina se adresă astfel luptătorilor săi în aceeaşi dimineaţă.

— Flăcăi, astăzi Obilić preia comanda companiei noastre, pe care o va conduce la luptă. El nu ştie ce-i aceea retragere sau fugă. Să nu se întîmple ca cineva, vreun Branković, s-o ia la sănătoasa spre muntele Goleš.

Către seară, un număr destul de mare de soldaţi inamici se predară chiar pe malul rîului Sitnica. Nemaiputînd de mulţumire, Jovica Jež îl întîmpină cu grabă pe Nikoletina.

— Iată-i, îi duc, sînt peste cincizeci de prizonieri.

— Aha, ia te uită, numai turci, războinici.

— Da de unde ! Nu-s turci. Toţi îs sîrbi.

— Adică cum vine asta ? Sîrbi ? Pentru numele lui Dumnezeu ! răcni comandantul. Nu

cumva îţi închipui că ne putem bate la Kosovo cu sîrbii ?

— Zău că-s sîrbi. Toată ziua ne-am luptat cu o unitate de cetnici. Nemţii se află la flancul drept.

— Ho, ho ! Ce-mi împuiezi capul ? nu vru să creadă Nikoletina, uluit, fermecat parcă de Obilić, de turci şi de vechea baladă din copilărie. Zici sîrbi, Branković ? Cum ies toate azi de-a-n-doaselea !

— Vino să-i vezi ! Chiar acum ajung la răspîntie.

— Nu, frate, pe alde Branković nu vreau să-i văd. Să lipsească din ochii mei ! Duceţi-i mai repede la statul-major al batalionului.

Singuratic şi trist, Nikoletina plecă de pe cîmpul pustiu de bătaie spre malul rîului. Printre ramuri de sălcii scunde licărea faţa liniştită a apelor de toamnă, mult scăzute.

— Sitnica ! îşi şopti în sine comandantul, oftă dînd la o parte crengile sălciilor şi privi cu mîhnire amurgul în oglinda rîului legendar. Apoi îşi ridică ochii în sus, spre pîcla sură de deasupra cîmpiei şi, cu glas tare, înălţă o rugă fierbinte :

— Ascultă, Obilić, azi nu mai sînt turci, acum au venit seminţii nouă, fel de fel... Întoarce calul ! Haidem spre alte cîmpuri de luptă !

ALIATUL NEGRU

Într-un sector al teatrului de luptă, stăruia un rar şi scurt repaos, cum se întîmplă uneori în războiul de partizani, în timp ce bătălia urma cu înverşunare pretutindeni de jur împrejur, încît nu-ţi puteai încropi nici măcar un ceas de odihnă. Se iscă uneori pe neaşteptate o oază de linişte fără nici un zgomot sau vreo mişcare. Care nimereşte acolo se simte ca la mama acasă, se culcă pe spate şi uită de război pînă cînd îl zgîlţîie şvabii sau vreo legiune în zorii unei zile răcoroase. Atunci e nevoit s-o ia la sănătoasa prin luncă numai în izmene sau să-şi deschidă drum cu grenadele dintr-o curte unde hălăduise pînă mai ieri.

Peste asemenea clipă de fericire dăduse şi unitatea lui Bursać într-o privelişte cîmpenească pe malul unui rîu. Umbră, iarbă şi apă berechet, încît nici nu-ţi poţi da seama dacă-i mai bine să fii om, să te întinzi pe spate şi să fumezi... ori să fii mai degrabă... să fii...

— Măi, frate-miu, mai c-aş dori să fiu o juncană şi să-mi fac uite-aşa un burduhan doldora de iarbă mănoasă ! oftă Nikoletina, lungit sub un alun, la marginea unei păşuni.

Prietenul său nedespărţit, Jovica Jež, îşi ridică scăfîrlia dintre nişte păpădii cu măciulia de puf şi-i spuse dojenitor :

— Să te prefaci în juncană, ai ? Asta-i ceva cu totul nedrept ; apoi văd că tragi a oportunist. Te-a obosit pesemne lupta împotriva cotropitorilor şi acum te gîndeşti la delăsare în muncă. Nu-i aşa ?

— Ba tu m-ai obosit, preacuvioasă Paraschivă ! rosti melodios Nikoletina. Pe cotropitor are să-l ia dracu ; dar tu vei rămîne ca să-mi ţii predici toată viaţa, mamă-soacră ce eşti !

Cînd n-are treabă şi i se urăşte, omului îi vin în minte fel de fel de prostii. Aşa şi tovarăşii lui Nikoletina avură poftă să se scalde. Să ştiţi de la mine că dacă un zamparagiu din Kraina ajunge la asemenea nebunie copilărească — auziţi : să se scalde ! — acesta-i semnul cel mai sigur că i s-a urît cu toate cele şi că ar fi în stare de orice. Încă puţin şi, Doamne fereşte, s-ar apuca chiar de citit.

Nikoletina şi Jovica, rămînînd în izmene, se pregătiră să sară în gîrlă, printre ceilalţi. În izmene... cum altfel ? Da ce ? Mai erau acum în vechea şi putreda Iugoslavie, care punea pe bietele răcute să facă baie goi-goluţi, făcînd de ocară şi de ruşine masele largi populare ?!

Jovica avea nişte izmene de război, cam scurtuţe şi strîmte, din cele meşterite pentru luptători de

membrele organizaţiei de tineret de la ţară din şervetele primite în dar şi din ştergarele cu felurite scene şi versuri brodate care se pun îndeobşte pe pereţii din bucătărie. Jovica se întîmplă să aibă pe turul izmenelor numai o parte dintr-o asemenea cusătură, din care rămăsese un singur cuvînt: „Poftim" — pesemne începutul cunoscutei şi prea puţin politicoasei zicale: „Poftim la masă, dacă ţi-ai adus de-acasă!"

Oricum, aceste izmene arătau limpede obîrşia armatei populare, cine o apriviziona şi cine o iubea. Pentru echiparea ei, pînă şi fetele schimbau menirea zestrei lor.

Dar Nikoletina?

El avea nişte cogeamite izmene lungi şi largi, croite din stămbărie ieftină cu dungi negre şi roşii. Se vedea cît colo că erau făcute din pradă de război. Partizanii eliberaseră un oraş, confiscaseră marfa din dughenile colaboratorilor cotropitorului, iar femeile croiau schimburi mai din belşug pentru partizani şi le coseau cu tragere de inimă. Doar nu era să rămînem calici cît îi lumea!

Aşa că flăcăii intrară în vadul rîului. Se hîrjoneau, se stropeau, se bălăceau... Iar izmenele lui Nidžo împrăştiau în juru-i vopsea, încît apa curgea tulbure şi însîngerată ca istoricul rîu Marica. Elevul cel slăbănog şi şiştav, văzînd dungile negre şi roşii ale izmenelor lui Bursać, începu să-l ia peste picior:

— Ai la ştiinţă, Nidžo, că steagul anarhiştilor e roşu-negru? Bată-te să te bată! Va să zică tu eşti de la brîu în jos anarhist.

— Anarhist, ha-ha-ha! zbieră din răsputeri şi Jovica, ca să-l zădărască. Ştiam că, odată şi odată, Nikoletina are s-o ia razna — ori în sus, ori în jos...

Obrăznicătura de Elev, zbihuit de toţi dracii, prinsese să ţopăie gol-goluţ, cum îl născuse maică-sa, fudulindu-se pe deasupra cu deşteptăciunea lui brudie.

— Nu-i nici o ruşine să-ţi arăţi trupul gol, zise Elevul. Asta-i una din frumuseţile naturii, încercă el să-i convingă pe ruşinoşii luptători din jurul său.

Nikoletina însă se miră şi bombăni:

— Dacă un şezut poate să fie frumos, apoi eu îs protoiereu dintre aceia cu brîu roşu pe burtoi.

— Stai niţel, Nidžo, drăguţule, păi voi sînteţi conservatori încă din copilărie; nu vă intră în obicei...

— Oi fi conservator sau n-oi fi, dar vorba-i că mie nu-mi place să fiu privit de cineva dindărăt! croncăni Nikoletina. Ian te uită unde caută el frumuseţea! Dar ia ascultă, n-ei fi fiind cumva unul dintr-ăia, ştii tu? Am auzit despre asemenea parascovenii la Zemun, în Tošin Bunar.

— Cum? Nu ştii că spartanii, pe vremuri, făceau gimnastică goi-puşcă şi socoteau goliciunea... dădu să-l dăscălească Elevul, însă Nikoletina îi tăie scurt vorba:

— Aşa-i, se maimuţăreau despuiaţi şi-şi arătau întregii lumi dosul; dar pînă la urmă fraţii lor le-au spart oglinda! Ia spune-mi, unde-s acum spartanii tăi, dacă erau aşa de breji?

Elevul nu mai avu cînd răspunde, căci tocmai atunci cineva strigă de pe mal :

— Un avion ! La adăpost ! Un avion !

Tot cîrdul de flăcăi o tuliră din apă şi se pitiră sub sălciile de pe mal, trăgîndu-şi din fugă nădragii. Se iţeau între timp, cu coada ochiului, la cerul zîmbitor de vară de peste paşnicele căciuli ale pîlcurilor de fag.

— Iacătă-l, oameni buni ! Îi de-al nostru !

— Aşa-i, zău — avion aliat.

— Ăsta s-a auzit adineaori de după deal.

Din depărtare se apropia lin un bombardier greu, american — o „fortăreaţă zburătoare". Văzîndu-l în afara formaţiei sale, luptătorii îşi dădură seama că avionul era avariat. Le părea rău de aliatul ajuns la ananghie. Toţi urmăreau cu încordare zborul încetinit al bombardierului, îngrijoraţi de soarta lui.

— Uite, iese fum ! Nu vezi ?

— Şi flăcări... A luat foc.

— Arde, zău aşa !

Fumul şi flăcările cuprindeau tot mai mult pe gigantul zburător, care — apropiindu-se — creştea pe cer din ce în ce mai repede, mai mare şi mai înfricoşător. În cele din urmă cineva strigă :

— Iată-i, sar !

Sub bolta albastră a cerului luminos răsăriră ca nişte ciuperci uriaşe, care se legănau în văzduh — una, două, trei, patru... Avionul trecu pe deasupra privitorilor şi se prăbuşi undeva dincolo de deal. După o bucată de vreme se auzi un bubuit îndepărtat, ca şi cum ar fi fost bombardat oraşul din vale.

În liniştea cerului văduvit de bombardier, rămaseră numai ciupercile paraşutelor, care se legănau uşor, îndepărtîndu-se tot mai mult una de alta.

— Fuga, tovarăşi ! Ăsta are să cadă în valea noastră.

În timp ce o grupă alerga pe întrecute de-a lungul rîului, Jovica îl apucă de mînecă pe Nikoletina :

— Uite unul în dreapta, chiar pe cîmp. Ăsta are să fie al nostru !

— Da de unde a răsărit ? se miră Nikoletina. Hai în grabă spre dînsul ! Mergi tu înainte, iar eu rămîn puţin mai în urmă ca să te apăr, dacă s-o întîmpla ceva.

— Şi de ce nu treci tu înainte ? se codi Jovica.

— Fiindcă eu nu-s marfă de arătat aliaţilor, rosti cu o schimonositură Nikoletina. Uite numai ce căpăţînă am, cît o baniţă, ce năsoi, ce labe, ca nişte lopeţi — ca să nu mai vorbim de celelalte. De mine se sperie adeseori pînă şi oameni de-ai noştri, dacă le răsar în cale pe neaşteptate, darmite un aliat ? Va crede omul că a nimerit într-o ţară de sălbatici.

— Socoţi că eu îs mai arătos ? îl întrebă Jovica stingherit şi cu o umbră de teamă.

— Bineînţeles, ca scos din cutie : îmbăiat, bărbierit, mic de statură, în uniformă italiană din cap pînă-n picioare. Atîta doar : te-ar putea lua drept italian şi — cine ştie ! — ar trage în tine cu pistolul-automat.

— Atunci du-te tu înainte ! izbucni speriat Jovica. Pe tine nu te-ar putea asemui cu nimeni.

— Ba dacă străinul va da cu ochii de mine are să se zăpăcească cu totul ! meliță Nikoletina. Aruncă-ți numai o căutătură la mine : bluza nemțească, pantalonii de ustaș, bocancii din vechea noastră oaste, șapca de țăran din Kozara, cămașa italienească, iar izmenele — singur ai spus-o — anarhiste... Cînd m-ar vedea bietul aliat, ori nu și-ar da seama din ce armată fac parte, ori și-ar zice în sine : Doamne-Dumnezeule, iată niște zăbăuci care se luptă cu toată lumea !

— Așa-i, dar s-ar mai putea să creadă că a căzut pe vreo altă planetă, pe aceea cu nume războinic... cum îi zice ?

— Marx ! îl desluși Nikoletina.

— Care Marx, lua-te-ar naiba ! Ăsta-i învățatul nostru. Pe Mars [1], bă ! Pe Mars !

— Hai, du-te-ncolo, ce faci atîta tămbălău pentru o literă ? După eliberare, atunci să mă muștruluiești cît ți-o plăcea. Acuma însă scutește-mă !

Pe cînd se ciondăneau așa pe drum, parașuta se mistui după arborii din apropiere. De aceea partizanii porniră în goană, ca nu cumva oaspetele necunoscut să se ascundă undeva... Zburară peste îngrădituri de nuiele ; trecură prin garduri vii, sălbatice ; săriră șanțuri năpădite de buruieni — pînă ajunseră într-un aluniș, la hatul unor porumbiști.

— Nu cumva s-o fi băgat aici, bătu-l-ar Dumnezeu ! bombăni Nikoletina.

[1] In limba sîrbo-croată, planeta Marte se numește Mars.

Jovica făcu cîțiva pași spre marginea alunișului, dădu la o parte crăcile dese ; apoi aruncă o privire prostită spre Nikoletina :

— Hăp, vino-ncoace ! Uite un om ars !

— Cum așa ? Ars ? îl întrebă neîncrezător Nikoletina, bănuind că tovarășul său face iarăși din țînțar armăsar...

— Iată-l în porumbiște, își strînge parașuta. Vai, Maică Precistă, cît îi de ars și înnegrit !

Nikoletina se apropie repede de Jovica, își vîrî capul printre ramurile alunului, iar după cîteva clipe, izbucni :

— Mă, prostovanule ! Cum să fie ars ? Păi ăsta-i un negru, bătu-te-ar Cel-de-Sus ! E un negru. Nu-ți aduci aminte cum povestea unchiu-miu, Stojan, despre negri ? El a lucrat cu dînșii în America.

Jovica clipi speriat și abia izbuti să îngîne :

— Da cum se poate una ca asta, frate dragă ? De unde un negru aici la noi, pentru numele lui Dumnezeu ?

— Cum de unde ? Ăsta ni-i aliat. Îmi închipui că măcar atîta știi. Negru din America.

— Știu că-i aliatul nostru, dădu să se apere Jovica. Da mi-i nu știu cum să-l văd chiar așa, viu, în carne și oase. Doar una-i teoria, și alta...

— Practica, măi, frate-miu ! îi întregi vorba Nikoletina. Așa că tu, guguștiucule, strînge-ți bine cureaua și hai să ne sărutăm cu aliatul nostru. Acesta-i cel dintîi negru care a ajuns pînă la noi.

Jovica rămase cu privirea încremenită spre parașutist :

— Ce spui? Nu-l sărut eu, să-mi dai toate comorile de pe lume.

Nikoletina își încruntă sprîncenele și pe urmă le pleoști în jos.

— Ce-ai spus? Ia mai zi o dată, ca să te aud din nou!

Jovica se încăpățînă ca un catîr:

— Am spus că nu-l sărut, chiar dacă mi-ai da toată Europa, de-aici și pînă la Zagreb.

Nikoletina țîțîi compătimitor:

— Țțț! Iată cu cine am plecat în revoluția de eliberare națională și am intrat, cot la cot, în detașamentele de partizani ale Iugoslaviei. Da nu spuneai tu însuți, bată-te să te bată, că toți oamenii sînt la fel, ori de ce culoare a rasei și de orice credință ar fi? Iar acuma ce te-a pălit?

Jovica se fîstîci:

— Stai, bre, să mă deprind, cît de cît... Ihaha! Ian te uită cum sare într-un picior și se schimonosește: parcă ar avea durere de dinți. Na, iată-l că se așază.

— Nu vezi că și-a scrîntit piciorul și nu poate merge?! se întunecă la față Nikoletina, plin de compătimire.

— Nu cumva o fi vreunul din aceia care mănîncă oameni? rosti îngrijorat Jovica. Te pune frumușel în cazan și, adio, mamă! face din tine ciorbă cu carne.

— Poftim, iar ai început să bați în struna propagandei fasciste! se supără Nikoletina. Nu vreau să te mai ascult. Fă ce știi, că eu mă duc la tovarășul negru.

Nikoletina dădu cu hotărîre crengile la o parte și intră în porumbul nu prea înalt. Zărindu-l, parașutistul negru uită de picior și, nemișcat, rămase cu gura căscată, surprins de uriașul răsărit în fața sa.

— Bine-ai venit, dragă Negrilă, în mîndra noastră Bosnie! Aliatul meu de nădejde!

După brațele sale desfăcute în lături, care puteau cuprinde întreg echipajul bombardierului, negrul înțelese numaidecît că avea înainte un prieten și zîmbi cu toată gura. Nikoletina se așeză lîngă dînsul, îl îmbrățișă și-l sărută de trei-patru ori așa de răsunător, că Jovica, care stătea cinchit după alun, mormăi cu invidie:

— Țoc-țoc! Ca din pușca-mitralieră.

— Tito, Roosevelt, *ponimaeș* [1]? Încercă să se facă înțeles Nikoletina, bătîndu-l pe umeri. „Anglia, America vor fi țări de proletari!“ [2] nu-i așa?!

Jovica pufni înciudat de după alun:

— Ian te uită, drace, s-a cufundat în mocirla stîngistă. Trebuie să mă duc la dînșii cît timp gogomanul ăsta al meu n-a decretat încă revoluția proletară mondială.

Cu ajutorul lui Jovica, Nikoletina îl lămuri în legea lui pe negru că se află în mijlocul partizanilor iugoslavi. Cînd vrură tustrei să pornească spre comandament, se văzu că oaspetele își scrîntise un picior atît de serios, încît nu putea umbla.

[1] Înțelegi (în limba rusă).
[2] Vers dintr-un cîntec al partizanilor iugoslavi.

— N-avem încotro ! Trebuie să-l iau musai în cîrcă ! găsi cu cale Nikoletina.

— Hm, frate, cum se-ntorc lucrurile : a venit prin văzduh cu bombardierul, iar acum ai să-l duci în spate pe picioare, rosti încurcat Jovica.

— Ce să-i fac, dacă n-am la îndemînă o tehnică mai avansată ! răspunse Nikoletina, ridicîndu-l pe aviator în spinare. Ţine-te bine, tovarăşe negru, şi să ştii că te duc cu plăcere în cîrcă, fiindcă îi scarmeni bine cu bombe pe fascişti.

— Amîndoi arătaţi acum ca un fel de unitate avio-infanteristă ! comentă Jovica, mergînd în urma lor.

Pe drum, la un popas, pe cînd aviatorul îi cinstea cu ţigări mirodite, lui Nikoletina îi străfulgeră prin minte :

— Ce crezi, Jovo ? Oare tovarăşul negru are mamă ?

— Trebuie s-o aibă încă în viaţă. Văd că-i tînăr.

— O să plîngă baba, cînd are s-audă că nu i s-a mai întors feciorul de la bombardament, rosti Nikoletina dus pe gînduri.

— Are să plîngă, bineînţeles. Orice mamă îşi jeleşte odorul, chiar dacă-i negru.

Jovica se uită cu coada ochiului la negrul care zîmbea într-una, cu figura luminată de bucurie. I se păru mult mai puţin neobişnuit decît atunci cînd îl văzuse întîia oară. Ce vrei ? Om ca toţi oamenii ! La naştere numai l-au dat cu mai multă vopsea neagră.

Cînd tovarăşii se pregăteau să pornească din nou, Jovica îşi drese glasul şi propuse lui Nikola :

— Dă-mi-l încoa să-l duc şi eu puţin. Chiar dacă-s scund, pot şi eu să-l ajut pe aliatul nostru.

— Bun ! Va să zică te-ai dat şi tu pe brazdă ! se bucură Bursać. Adineaori n-ai fi vrut să-l atingi nici cu degetul. Nu-ţi prea plăcea seminţia asta neagră.

Jovica ridică încurcat din umeri :

— Păi, dacă-i vorba să recunoaştem cinstit, fîrtatul negru îi mai mîndru şi mai arătos decît tine. Să nu fie cu supărare, măi frate-miu ; dar tu, înzestrat cu cheresteaua asta butucănoasă şi cu un cogeamite nas, avînd şi glăsuşorul ca şi ochii lăsaţi de Dumnezeu — aduci mai degrabă cu o sperietoare de păsări din eresurile populare. Zău aşa, crede-mă... Ajută-mă mai bine să-l iau în cîrcă pe negrul nostru.

În timp ce Jovica păşea încet, cocoşat, cu aviatorul în spate, Nikoletina mergea în urma lor întunecat şi descumpănit, blestemînd în sine :

— Ian te uită la sclifositul ăsta de Jovica : abia şi-a scos nasul în lume, ca un şoarece din paie, ai zice că nu vede nimic, şi iată ce iese dintr-însul : cică sperietoare de păsări din eresuri. Poftim unde ajungi cînd orice scîrbă şi lichea capătă dreptul de critică şi autocritică !

BOLNAVUL DE TIFOS ÎN CONVALESCENȚĂ

În răstimpul dintre ofensiva a patra și cea următoare, cînd situația era gravă, Nikoletina căzu la pat scuturat de friguri. Căzu de fapt sub un fag noduros, înconjurat de pietre, și începu să aiureze, împrăștiind înjurături și comenzi.

— Vai de mine și de mine, bietul băiat! Să știi că ni se prăpădește comandantul! se văicărea Jovica Jež, omulețul acesta uscat și bărbos, care — nemaiputînd îndura suferința — era gata să se tăvălească și el pe jos și să urle împotriva nenorocirii care dăduse peste dînșii tocmai în perioada vitregă, cea mai cîinoasă din război.

În delir, Nikoletina lua cu asalt cazemate și captura mitraliere imaginare; năpustindu-se ca un mistreț turbat, tîra după sine cîte doi-trei luptători care căutau să-l oprească și să-l aducă înapoi. Sărea cînd nici nu te gîndeai, în puterea nopții, speriind de moarte pe Jovica, care și așa era destul de năuc și de necăjit.

— Vai de noi, iar a luat-o razna! izbucnea Jovica, plesnindu-și palmele, și pornea degrabă

în noapte după comandantul său care se smintise. Îl culegea dintre stînci și din mărăciniș, căutînd să-l convingă pe drum atît pe comandant, cît și pe sine însuși:

— Nu-i chip de scăpare din cazanul ăsta, chiar dacă ai avea aripile sfîntului Arhanghel. Am căzut în ciorba diavolului și trebuie să fierbem aici pînă la sfîrșit.

În cele din urmă, bolnavul se mai liniști, dar tocmai atunci se întîmplă o altă pacoste: o foame de lup îl bîntuia pe Nikoletina care, împreună cu ceilalți tifici, doborî singurul cal al unității. Cît ai clipi, dobitocul a fost căsăpit și înfulecat. După jumătate de ceas, partizanul care avea calul în primire găsi numai căpăstrul și coada — începutul și sfîrșitul fostului telegar. Acest paznic îl căută mînios pe Jovica și, cînd îl întîlni, îi spuse:

— Uite ce mi-a făcut comandantul tău!

Jovica luă mecanic căpăstrul într-o mînă, iar cealaltă mînă o întinse spre coadă și încheie cu durere:

— Într-adevăr nu mai este la mijloc nimic. L-au mîncat, nenorociții!

Jež se chinui multă vreme pînă izbuti să smulgă și să arunce din ranița lui Nikoletina două copite cu potcoave cu tot.

— Lasă-le, ce nevoie ai de fiare tocite? Doar nu ducem lipsă. Nu vezi cum ne împroașcă de sus și de jos cu fier?

Pe drum, bietul Jovica făcuse rost de un căluț pentru comandantul său; dar, spre marea lui mirare, îl surprinse chiar a doua zi pe Nikoletina

cum încerca să taie o bucată de carne din calul de sub dînsul.

— Sărmanul de mine, ce faci acolo ? se stropși Jež la dînsul, dar Nikoletina se mulțumi să-l măsoare pe sub sprîncene și vru să-și urmeze ciudata-i întreprindere.

Fantomatic, osos și uriaș, Nikoletina se tîra după coloană, nepăsător față de întîmplările din juru-i. În timpul celui mai puternic bombardament, Nikola stătea liniștit și rodea vreun os, fără să-i pese cîtuși de puțin că Jovica îl ruga stăruitor să se adăpostească undeva. Sub focul artileriei, el umbla preocupat prin tufișuri, căutînd vreun fir de iarbă ca să-l mănînce. Dacă cineva aducea vorba despre merinde, bolnavul își ciulea numaidecît urechile, iar ochii începeau să-i joace neîncrezători de la un luptător la altul, bănuind că vor să-i tragă clapa la mîncare.

— S-a scrîntit de tot, sărmanul ! mormăia comandantul de ploton Jež, stînd în preajma lui ca o mamă credincioasă și îngrijorată.

Pe Nikoletina îl preocupa mai cu seamă focul. Cum zărea fum, din întîmplare, pe undeva, își holba ochii la șuvița aceea cenușie, gata să pornească într-acolo...

— Pesemne se frige un bou, îl lămurea pe Jovica, înghițind în sec.

Era un adevărat chin pentru Jež să-l convingă a nu pleca din loc.

Nefericita imagine a unui bou în frigare se întipărise atît de adînc în mintea lui Nikoletina, încît chiar el însuși, ori de cîte ori se ivea un prilej, strîngea vreascuri și încerca să ațîțe focul.

Noroc că n-avea nici chibrituri, nici amnar, că ar fi pus în mare primejdie întreaga coloană. Aviația inamică bătea fără cruțare orice loc în direcția retragerii partizanilor, pretutindeni unde zărea cea mai mică urmă de fum și de cantonament.

Într-o zi, pe cînd partizanii se aflau în bivuac într-o pădure, ascunzîndu-se de aviația care zbura pe deasupra lor de dimineață pînă înnopta, Nikoletina se apucă iarăși de vechea-i îndeletnicire. Strînse uscături și ațîță un focușor. Se zgribuli alături de el, ca și cum ar fi rămas singur pe lume, și își mijea ochii spre flăcăruia slăbuță. Acuși-acuși se va arăta un bou gras, care se va învîrti deasupra jarului.

Cei de față nu prea băgau în seamă ceea ce făcea Nikoletina. Bolnavii de tifos priveau nepăsători lumea cea largă, cufundați în visuri cunoscute numai de dînșii, în vreme ce luptătorii sănătoși picoteau de somn sub chinurile foamei și ale oboselii.

— Ei, tovarășe, ce faci acolo ? se auzi un glas mirat chiar la spatele lui Nikoletina.

Comandantul își ridică încet ochii, se uită în treacăt la noul venit, apoi coborî iarăși capul, cu nepăsare. N-avea chef de vorbă cu oaspetele nepoftit. Văzu că acesta nu purta nici raniță, nici sac : așadar nu era rost de mîncare.

Necunoscutul îl apucă pe Nikola de umăr și-i spuse din nou :

— Ei, ce faci aici, omule ? Stinge focul !

Nikoletina abia atunci tresări și se trezi de-a binelea, mînios la culme. Cum putea fi tulburat

și necăjit un sărman bolnav de tifos? Să nu-i dea pace a trăi în tihnă! Ce-o mai fi și asta?
Simțindu-se atins în dreptul sfînt de bolnav, Nikoletina strigă pe un ton plîngăreț și jignit:
— Dă-mi pace, mă! Nici să mor nu mă lași...
— Pentru numele lui Dumnezeu, tovarășe!
— Ce tot vrei de la mine? Tovarășe comisar, uite aici, ăsta nu mă lasă în pace!
Noul venit aproape își pierdu răbdarea:
— Nu-ți dai seama, tovarășe, că aviația inamică, dacă zărește fum, ne stîrpește ca pe șoareci? Gîndește-te puțin la asta, bre, omule!
— Mă, mintos îi mai fi fiind! îl înfruntă supărat și jignit Nikoletina. Multe mai știi și tu! Ei, comisarule, alungă-l pe ăsta... că uite — chinuiește pe un biet bolnav...
Oaspetele rîse, compătimitor și trist, cu inima îndurerată; apoi se apropie de focul lui Nikoletina, îl împrăștie și-l stinse cu talpa cizmelor.
— Uite-așa! Și să nu mai faci treburi de astea!
Nikoletina urmărea mașinal ceea ce făcea necunoscutul, ca și cînd n-ar fi avut nici o legătură cu dînsul; dar cînd îl zări la cîțiva pași în fața sa pe comisarul batalionului, îi strigă necăjit ca un copil:
— Tovarășe comisar, alungă-l pe ăsta, că-mi scoate sufletul și nu mă lasă să trăiesc!
Comisarul se holbă la necunoscut și rămase încremenit înaintea lui, în picioare, ca o stană de piatră. Noul venit se mai uită o dată la Nikoletina, zîmbi, strînse din umeri și, trecînd pe lîngă comisar, îi aruncă din treacăt cîteva vorbe:

— Aveți grijă de dînsul. Vedeți, încă nu și-a revenit.
Salutînd cu mîna la bonetă, comisarul se uită lung după omul care pleca; apoi se apropie repede de Nikola:
— Trăsni-te-ar sfîntul! Știi tu cine a fost acela?
— Pfu! Ce-mi trebuie să știu! ridică din umeri Nikoletina.
— Comandantul suprem, lua-te-ar naiba! Tovarășul Tito, n-auzi?
Nikoletina rămase cu ochii crunți îndreptați spre vatra stinsă a focului; apoi și-i ridică spre coroana copacilor, privind țintă cu încordare bolta întunecată de frunze.
— Tito? Ian te uită! Păi am auzit parcă undeva de tovarășul ăsta!

ÎNTÎMPLAREA CU CATÎRUL

Şi aşa au început oamenii să povestească vrute şi nevrute despre Nikoletina Bursać şi Jovica Jež, mai cu seamă întîmplări din vremea cînd cei din Kraina n-aveau nici o îndoială că amîndoi deliii şugubeţi nu vor mai apuca să se întoarcă din îndepărtata Zelengora, ca să se lăfăiască din nou la umbra crîngurilor de pe meleagurile lor de baştină.

Au plecat vitejii, dar au rămas huceagurile umbroase, ştafetele vorbăreţe, intendenţii atotştiutori şi alţi pierde-vară... Au rămas amurgurile molcome şi serile de vară care îţi dau glas să povesteşti isprăvi de vitejie. Cînd s-a petrecut una ca asta ? Nimeni nu-şi mai aduce aminte. Dar omul crede. Nici nu s-ar putea altfel.

Aşa au început să răsară povestiri, din ce în ce mai noi, şi despre Nikoletina, pentru că fiecare luptător vroia să dovedească ce bine îl cunoscuse, şi-i dădea drumul gurii — nemaifiind în primejdie ca zurbagiul mitralior să-i cadă pe neaşteptate în spinare bombănind :

— Minţi, mă, minţi ! Văd că ai destulă muniţie de manevră.

Una din povestirile mai proaspete, care se potrivea cu firea lui Bursać şi părea adevărată, era aceea despre o întîmplare petrecută într-o noapte, cu un catîr, undeva pe Sutjeska.

Dacă înlăturăm pe ici-colo unele adaosuri, această istorie pare să se fi petrecut în felul următor :

Istovit, stors de boală, Jovica se bălăbănise toată ziulica pe o mîrţoagă prăpădită, în urma lui Nikoletina, lovindu-l mereu cu botul în spinare, încît mitraliorul, scos din răbdări de la o vreme, se întoarse spre cal şi, desfăcîndu-şi larg braţele, grăi către dînsul :

— Bine, bidiviule, dacă eşti şi tu oleacă de tovarăş, mai ai puţină grijă de atitudinea ta. Dă-ţi seama, frăţioare, că avem pe cap atîtea divizii nemţeşti şi că nu-mi arde de îmbrîncelile tale.

Năpăstuitul Jovica, deşi mai mult mort decît viu, totuşi nu uită că era încă delegat politic în pluton şi că avea datoria să-şi spună cuvîntul asupra oricărei nedreptăţi săvîrşite de careva.

— Frate Nidžo, nu-i principial să spui calului „tovarăş". El îi mai mult aşa... un fel de obiect casnic...

— Hm, obiect ! rîse silit Bursać. El, dragă, îi de o sută de ori mai sfînt şi mai bun decît asinul pe care a intrat Hristos în Ierusalim.

— Lui Hristos i-a venit uşor să meargă călare, fiindcă pe vremea aceea nu era aviaţie, gînguri Jovica, uitîndu-se cu îngrijorare la cerul în-

nourat. Ieri am sărit de vreo zece ori de pe cal, cu capul în jos, drept în tufişuri.

Amîndoi, împreună cu o grămadă de tifici, mînară peste noapte vîrîţi adînc undeva în Zelengora. Jovica îşi înfăşură frîul în jurul încheieturii pumnului şi se întinse lîngă cal, frînt de oboseală. Cînd se deşteptă dimineaţa, în locul calului întreg, îi găsi alături numai capul cu frîul şi o bucată de coadă.

— Săracul de mine, mi l-au mîncat hămesiţii ăştia de tifici ! Uluit şi deznădăjduit, Jež îl zgîlţîi pe Nikoletina : Uite ! Pe ce-o să călăresc acuma, vai de măiculiţa mea !

Nikoletina se ridică în capul oaselor, buimac şi buhăit la faţă ; se boldi la rămăşiţele pămînteşti ale căluţului şi cuvîntă înţelepţeşte :

— Aşa-i ! Are cap şi coadă — început şi sfîrşit. Dar nu-i mijlocul pe care se merge călare.

— Of, of ! Ca să vezi ce mi-au făcut blestemaţii naibii ! se văicărea Jovica. Mi-au mîncat mijlocul de transport.

— Ce-i de făcut ? rosti îngrijorat Nidžo. Mai ai, frate, ceva picioare — ca s-o luăm din loc pe jos ?

— Parcă mi-a mai rămas olecuţă după canoanele de la Bihać pînă la Neretva [1]. Să încercăm !

În seara a doua, după întîmplarea asta, străbătînd cu greu prin întuneric o potecă de pădure, Nikoletina se opri scurt şi îşi ridică pistolul-automat.

[1] Cel mai important rîu din Herţegovina.

— Ce-i ? bîigui Jovica care venea din urmă.

— Stai, stai ! şuşoti Nikoletina, iţindu-se de după un fag ; apoi înjură cu glas tare. Un catîr, lovi-l-ar trăsnetul !

— Unde-i ?

— Uite-l colo, şade culcat.

Jovica pufni, ca să-i mai treacă sperietura. Pe urmă îi veni deodată în minte rolul său educativ, ca delegat politic.

— Poftim ! Uite ce fac luptătorii noştri ! Au lăsat pe Neretva tunurile... Hai să zicem că acolo n-aveam chip să le trecem peste rîu, dar acuma — bagă de seamă — îşi părăsesc şi catîrii. Spune dacă-i de înţeles asemenea risipă. Nu sîntem buni de nimic.

— Hai, încetează, puhoierule ; iar ai început cu predica, răbufni Nikoletina, dînd din mînă a lehamite. Mai bine urcă-te călare pe catîr şi zi bogdaproste !

— Crezi că n-o să fac aşa ?! răspunse cu ciudă Jovica. Nu las eu să se risipească bunul poporului.

Se îndreptă repede spre catîr şi îl încălecă, aşa culcat cum era.

— Aha, mergem... hi, hi !

Catîrul însă rămase liniştit, frînt pesemne de trudă şi de foame.

— Hi, hi, hi, strigă încă şi mai tare Jovica, ghiontindu-l cu bocancii. Cum catîrul şedea mai departe pe loc, călăreţul se întoarse spre Nikoletina. Ia atinge-l tu cu ceva, ca să-i scoatem oportunismul din căpăţînă.

Nikoletina arse catîrului un bocanc în burduhan, îi mai dădu şi un brînci ; după aceea încheie liniştit :

— Mă tem, Jovo, că n-are să mai meargă : îi mort !

— Ce spui ?

— A crăpat, săracul, asta-i !

Jovica descălecă, de parc-ar fi şezut pe o plită încinsă, şi rosti surd :

— Am pus-o de mămăligă ! Ce mai zici şi de asta ? Belea peste belea !

Nikoletina tăcu o bucată de vreme ; pe urmă îi grăi pe un ton de dojană, luîndu-l în rîs :

— Ia ascultă, Jovica, în '41 noi am plecat la revoluţie călări pe catîri ?

— Dumnezeu cu tine ! tresări flăcăul. De unde să avem catîri, cînd amîndoi sîntem ţărănime săracă, cum zicea tovarăşu Lenin. Am plecat pe jos.

— Atunci tot pe jos să facem şi bucata asta de drum, cîtă ne-a mai rămas pînă la izbîndă, glăsui Bursać. Hai acu, ia-ţi picioarele la spinare şi să-i ajungem pe ai noştri. Direcţia — Berlin !

Jovica suspină abia auzit şi întrebă :

— O mai fi mult pînă la Berlinul cela, trăsni-l-ar Dumnezeu ?!

Nikoletina îşi săltă pistolul-automat pe umăr şi-i trînti scurt răspunsul :

— Lasă, Jovec, dacă nu te-ai uitat pînă azi la kilometraj, ce te-a apucat acuma ? De ne-am fi gîndit la asta, nici n-am fi plecat la drum. Nu-i aşa, puhoierule ?

ÎNTOARCEREA

Au trecut vuietele şi bubuiturile celor de-a patra şi de-a cincea ofensive. S-au întors în Kraina brigăzile şi diviziile proletare, ca şi cele de şoc (unităţi obişnuite nici nu mai erau). Au venit partizanii sleiţi, palizi şi fantomatici ca sihaştrii de pe vremuri — de aceea toată lumea din Kraina a înţeles de ce în cuvîntări lupta noastră de eliberare a fost numită „sfîntă".

Treceau astfel luptătorii, aduşi parcă de un nor năvalnic, sosiţi pe neaşteptate, fără să-i întîmpine cineva. În această oştire înviată din morţi nu se afla însă nici comandantul Nikoletina, nici îngrijoratul său vecin şi prieten, Jovica Jež. An-iarnă, cînd unitatea lui a trecut în retragere prin cătunul Vrgelj, Nikoletina a fost pe la maică-sa şi i-a adus la cunoştinţă în chip firesc :

— Păi, mamă, noi am plecat. A început ofensiva.

— Şi cît o să vă mai duceţi, fătul meu ? întrebă cu mîhnire bătrînica Maria, zgribulită, înaintînd prin zăpadă, smolită ca o cioară.

— Cît o să ne ducem? Cît ţin dealurile! îi răspunse în doi peri Nikoletina.

— Iar cînd au să se isprăvească dealurile, unde o să vă mai duceţi, păcatele mele cele grele?

— Atunci avem să pornim iar înapoi! încheie firesc comandantul.

Bătrîna privi cu tristeţe casa, ograda şi livada de pruni sub acoperiş de zăpadă, ca şi cum ea însăşi şi-ar fi luat rămas bun de la toate cele, şi era gata-gata să înceapă a lăcrăma, cînd Nikoletina o întrerupse preocupat:

— Păi rămîi cu bine, mamă. Eu am plecat.

— Dumnezeu ştie dacă ai să te mai întorci, odorul măicuţei!

— De ce? Îs prost ca să nu mă mai întorc?

— Ei, ei, fătul meu, se spune că a năvălit o putere năprasnică.

— Dacă-i vorba de putere armată, ăsta-i secret militar, aşa că nu-ţi pot da amănunte. Cît priveşte pielea mea, nu trebuie să te frămînţi. Dacă mă întorc — bine, norocul meu! Dacă nu — să nu stîrneşti îndată tămbălău. Dumnezeu ştie unde poate nimeri omul!

Această convorbire a avut loc în iarnă, iar acuma în Kraina vara-i pe sfîrşite. Pe pămînt se pogoară culorile veştede ale toamnei. Poate tot aşa-i şi acolo departe, la Zelengora şi pe Sutjenska. Acolo, undeva, sub seninul palid al cerului, în ţinutul stîncos al Muntenegrului, Herţegovinei sau Bosniei, oasele comandantului Nikoletina Bursać şi cele ale năpăstuitului Jovica Jež

poate zac risipite la soare, cu lutul de pe ele uscat de arşiţă şi de vînturi, sau spălate de ploaie. Poate că şi lupii le lasă în pace. Iar dacă uneori, în nopţile întunecoase, le dau cumva tîrcoale, parcă se aude în beznă bombănitul morocănos al lui Nikoletina:

— Stai binişor, fîrtate, că n-a mai rămas nimic pentru tine.

Asemenea presupuneri făcea fiecare tovarăş de-al lui Nikola, cînd îşi aducea aminte de comandantului său: îşi închipuia un lup mare, zbîrlit, care adulmeca în jurul celor căzuţi şi rămaşi neîngropaţi, în pustiul bătut de vînt de peste apa Neretvei. Nimeni nu se gîndea că ar fi putut da peste dînşii Fata de la Kosovo, frumoasă şi neprihănită, cu o pîine albă şi cu un clondir de vin. Cine ştie dacă a fost vreo fată cu gîndul la Nidžo şi, chiar dacă a fost, de unde să fi avut ea clondir, vin şi pîine albă? Ar fi vîrît sărmana în traista-i ciobănească doar un boţ de mămăligă lîngă un şip de rachiu, şi-ar fi legat nojiţele opincilor, şi hai la drum!

...Peste podişul pustiu, îngheţat, sub lumina lunii, se leagănă două umbre — doi oameni: unul înalt şi ciolănos, ca o momîie de speriat păsările, iar celălalt scund şi zgribulit. Cu arma pe umăr şi cu raniţa goală în spate, ei înaintează şontîc-şontîc, în luptă cu vîntul, sprijinindu-se unul pe altul.

— Frate Nidžo, de ce m-ai sculat din morţi? Ce ţi-a venit să faci una ca asta? şopteşte umbra

cea măruntă. Mi-a fost bine și acolo, în vizuina aceea.

— Dacă-i vorba de murit, îi mai bine să zaci în ținutul tău de baștină ! bombăni umbra cea înaltă. Chiar mort de-aș fi, eu îmi urmez drumul spre Kraina, pînă ce ajung la Okanova Bukva. Acolo am să mă răstorn sub părul de lîngă vechea noastră tabără.

— Tu, Nikola, chiar te-ai prostit de tot. Cum vom putea ajunge pînă-n Kraina în halul acesta, după tifos, pîntecăraie și răni ? Chiar buna noastră maică, și încă s-ar speria de noi !

— N-are să se sperie nimeni ! molfăi obosit comandantul.

— De ce nu ? De unde știi ?

— Știu prea bine. Poate noi o să ne speriem de Kraina. Au călcat-o sute de mii de soldați, au răscolit-o tancurile, a pîrjolit-o focul... Poate că și părul acela de pe Okanova Bukva...

Războinicul cel pirpiriu se opri, uluit și înfricoșat, înghițind în sec :

— Zici să mergem mai departe ?

— Ți-am spus o dată, Jovec. Este vreme și pentru moarte. Parcă-i mare brînză să mori ?

Pe vîrful pleșuv al muntelui, de unde se zărea podișul ca o mare de stînci învolburate, scăpărînd sub lumina lunii, Jovica îngăimă ca un copil :

— Ah, maică, măiculiță ! Cine ar putea ghici acuma în ce parte-i Kraina ?

— Chiar eu. Iată, într-acolo ! și Nikoletina își întinse mîna.

— De unde știi ? Unde ți-i busola ?

— Uite-o, aici ! și Nikoletina se lovi în piept,

zîmbind mîndru și trist totodată. Cum mă uit în partea aceea, îmi freamătă inima ca un ac magnetic.

Pe drum, în timp ce se odihneau într-o poiană, Nikoletina își opri stăruitor privirea posacă pe chipul străveziu al lui Jovica ; apoi se încruntă, ca și cum ar fi încercat să-și amintească ceva, și îl întrebă pe neașteptate :

— Ți-aduci aminte ce ne povestea elevul acela din Bihać : cică într-o țară undeva, departe, trăiesc sălbatici care mănîncă oameni ?

Auzind de mîncare, Jovica își îndreptă privirea jalnică, flămîndă, spre tovarășul său :

— Cum ? Ce mănîncă ?

— Oameni, frate ! Sînt seminții care mănîncă oameni. Se întîmplă pe lume și așa ceva.

Jovica înțelese într-un tîrziu povestirea comandantului și își aținti privirea mirată în ochii săi obosiți, înfundați în orbite, bîiguind încurcat :

— Nidžo, măi frate-miu, cum de ți-a venit asta în minte ?

— De ce să nu-mi vină ? se încăpățînă Nikoletina. Mănîncă oameni, și pace ! Uite, îmi trecu și așa ceva prin cap.

Privirea împietrită a lui Jovica rămase țintă pe fața lui Nikola. Un fior de moarte îi cutremură trupul, îl zvîrli în picioare ; cu sprîncenele încruntate și cu ochi sticloși, partizanul începu să se retragă de-a-ndărătelea, strîngînd puternic arma în mînă. Tulbure, ca printr-o ceață, Nikoletina îi urmărea mișcările...

— Ce-i ? Încotro ?

Jovica înghiţi în sec, clipi repede, îşi mişcă într-un spasm mărul lui Adam şi abia după aceea izbuti să rostească :

— Nikola, frate, noi nu mai putem merge împreună. Du-te tu înainte, că eu...

— Adică de ce ?

— Dragă frate, ţie îţi vin în minte fel de fel de gînduri, şopti jalnic Jovica. S-ar putea ca pînă la urmă să mă şi...

— Ce să fac ?

— Nimic... Umblă sănătos înainte, că eu am să vin după tine. Aşa-i mai prudent.

Nikoletina ridică din umeri şi, sculîndu-se să plece, mormăi nedesluşit :

— Ce ţi-e cu viermănuşul de Jovica ! Bănuieşte că mi-am ieşit din minţi. Mi-a trecut şi mie prin cap că sînt pe lume nişte seminţii sălbatice care mănîncă oameni...

Nikoletina mormăia ceva, se liniştea, apoi se mînia iarăşi pe un convorbitor nevăzut ; iar cînd îşi întorcea capul îndărăt şi îl vedea pe vlăguitul Jovica, rămas mult în urmă, se oprea pe loc, ca să se mai apropie tovarăşul, şi îl boscorodea dojenitor :

— Să-ţi fie ruşine obrazului ! Cum aş putea eu să-mi mănînc prietenul. Şi chiar aş avea ce... numai piele şi oase !

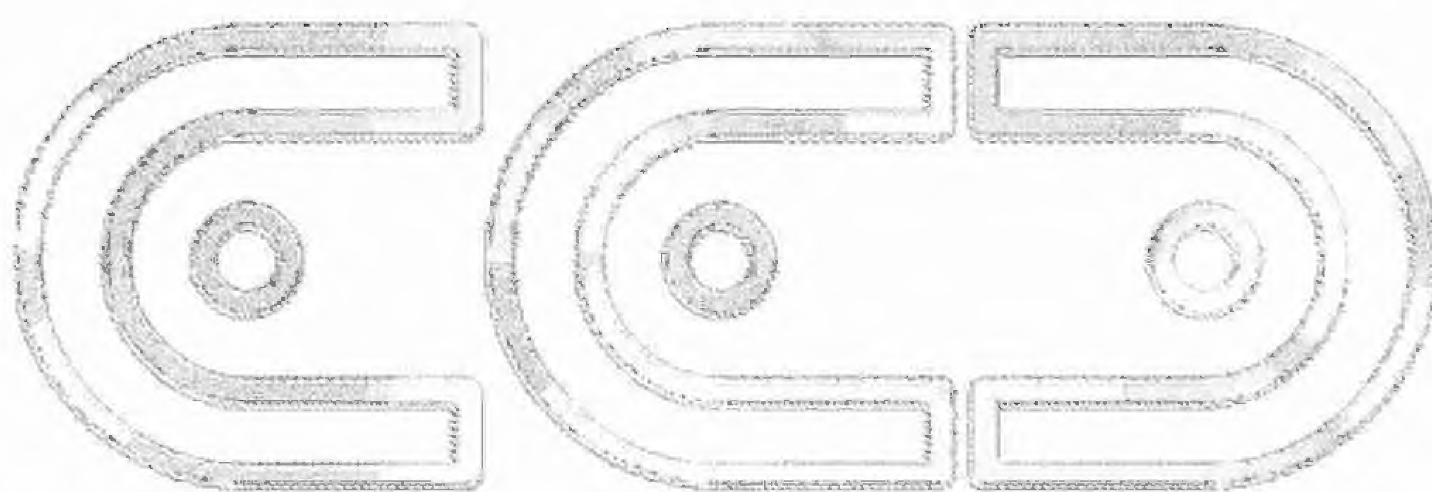
În creierul munţilor, prin strîmtoarea largă pe unde trecuseră astă-vară nenumărate unităţi de partizani, îndreptîndu-se spre Kraina, o biată bătrînică, trecută în viaţă prin ciur şi prin dîrmon, se întorcea pe-o dimineaţă ceţoasă la coliba ei, cocoţată pe-o stîncă, şi îşi făcea într-una cruce pe

drum, şoptind din cînd în cînd, înfricoşată de eresuri :

— Doamne-Dumnezeule, Doamne-Dumnezeule ! Uite, se întorc acum şi morţii din Kraina. Vine un comandant mort, sprijinit de un ostaş mort, care-l duce de braţ. Amîndoi galbeni ca turta de ceară, schimbaţi la faţă. Slavă ţie, Doamne, şi mulţumescu-ţi, Dumnezeule, că m-ai învrednicit, înainte de moarte, să văd mucenici pe lumea asta !

CUPRINS

Scanare și prelucrare digitală

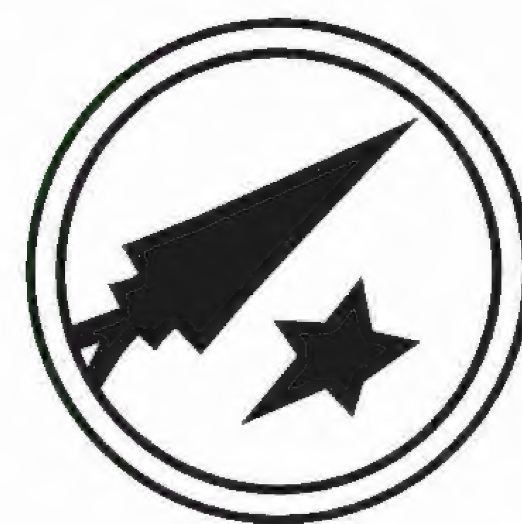

de

Anonim

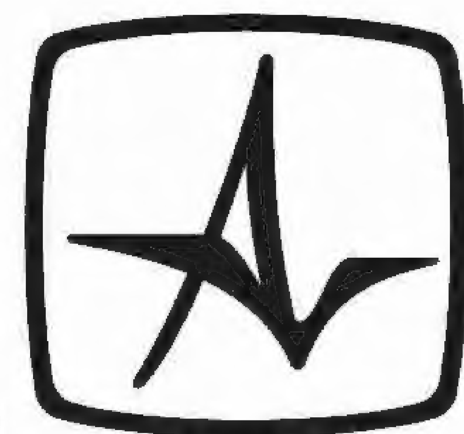

și

CAT Graur

Antwerpen

2024

